

МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ П'ЯТОЇ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса
19 травня 2025 року

Україна Литва Швейцарія
Польща Чехія Румунія

Ukraine Lithuania Switzerland Poland Czech Republic

Romania

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Навчально-науковий інститут гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

Співорганізатори:

Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)
Литовський університет наук про здоров'я (Литва)
Університет Сучави (Румунія)
Західно-чеський університет (Чехія)
Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України
Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації
Громадська організація «Асоціація професійних Консультантів і
Супервізорів»

**МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ П'ЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

19 ТРАВНЯ 2025 РОКУ

Одеса
2025

УДК 316.472+159.923](058)
А43

Редакційна колегія:

Головний редактор: Корнешук В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Члени редакційної колегії:

Алмонайтене Юона Сильвія, доктор соціальних наук, доцент кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Антінене Даля, доктор соціальних наук, професор кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Ширвінскене Гедре, доктор соціальних наук, доцент, завідувач кафедри психології здоров'я Литовського університету наук про здоров'я (Каунас, Литва)

Климанська Л. Д., доктор політичних наук, професор кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка»

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Пивоварчик І. М., кандидат психологічних наук, доцент, супервізор, психолог Приватного закладу «Одеський ліцей «ВЕДА»»

Пупцев А. Є., кандидат педагогічних наук, доцент, професор Департаменту гуманітарних наук і мистецтв Європейського гуманітарного університету (Вільнюс, Литва)

Романовська Л. І., доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

Тодорцева Ю. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національного університету «Одеська політехніка»

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рецензенти:

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кононенко О. І., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

А43 Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали двадцять п'ятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2025 р.) / гол. ред. В. В. Корнешук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2025. – 159 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми психології, соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

УДК 316.472+159.923](058)

© Національний університет «Одеська політехніка»,
кафедра психології та соціальної роботи, 2025 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

*Автори несуть відповідальність
за унікальність тексту тез і дотримання вимог
академічної доброчесності*

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Григор'єва С. В. (<i>Одеса, Україна</i>). Таламус як осередок свідомості у взаємодії матері та дитини. Нейрофізіологічний аспект прокрастинації	15
Герман Є. Ю. (<i>Одеса, Україна</i>) Батьківське ставлення як чинник формування самосприйняття дитини	18
Жовтобрух М. О., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>) Діагностування впливу негативних факторів на психологічний стан особистості працівника Національної поліції	20
Хозраткулова І. А. (<i>Одеса, Україна</i>) Основні аспекти саногенного мислення в теоріях зарубіжних психологів	22
Федоров М. В. (<i>Умань, Україна</i>) Виховання культури спілкування волонтерів	25
Філонова К. І., Гузенко В. А. (<i>Одеса, Україна</i>) Взаємозв'язок перфекціонізму та прокрастинації	27
Гузенко В. А., Сорокіна В. І. (<i>Одеса, Україна</i>) Психологічні бар'єри мотивації до змін	29
Середа Ю. С. (<i>Одеса, Україна</i>) Взаємозв'язок між емоційним інтелектом і якістю міжособистісних взаємин	31
Гузенко В. А., Мурашка В. А. (<i>Одеса, Україна</i>) Роль соціальних мереж у формуванні Я-концепції молоді	33
Колот С. О., Яновська В. К., Христич А. Л. (<i>Одеса, Україна – Женева, Швейцарія</i>) Вплив інтернет-залежності на самооцінку підлітків	35
Реймер Д. Д. (<i>Одеса, Україна</i>) Особливості впливу ірраціональних установок на інтернет-залежність молоді	37
Дуда К. В., Азаркіна О. В. (<i>Одеса, Україна</i>) Копінг-стратегії у воєнний період – чи можна довіряти існуючим методикам?	39
Слізков О. С. (<i>Одеса, Україна</i>) Профілактика самоушкоджувальної поведінки у молоді	41
Боделан М. В., Стоянов Е. М. (<i>Одеса, Україна</i>) Соціально-психологічні чинники потрапляння дітей у кризові ситуації	43

- Антінєне Даля, Алмонайтєне Юнона Сильвія, Дульксєне Людмила, Корнєшук В. В., Гузенко В. А.** 45
(*Каунас, Литва – Одеса, Україна*)
Задоволеність студентів навчанням у литовських, українських та французьких університетах: теоретичне обґрунтування планованого дослідження
- Кулава К. О., Приходько А. О.** (Одеса, Україна) 47
Особливості вікової сенситивності та адаптаційної поведінки студентської молоді у статусі ВПО
- Скворцова А. О., Волошенко М. О.** (Одеса, Україна) 49
Психологічні механізми прийняття діагнозу розсіяний склероз: емпіричне дослідження
- Кісла Г. О.** (Київ, Україна) 51
Конструктивні і деструктивні наслідки міграції українців під час війни
- Семенкова А. М., Шаптефрац Д. С.** (Одеса, Україна) 55
Критичне мислення як складова професійної компетентності ФСР

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

- Попович В. М., Попович Я. М., Щербина С. С.** 57
(*Ужгород-Запоріжжя, Україна*)
Принципи проходження державної служби в різних моделях державного управління в умовах воєнного стану в Україні

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

- Лобанова Д. А, Волошенко М. О.** (Одеса, Україна) 61
Оцінка рівня тривожності літніх біженців за допомогою методики Спілбергера–Ханіна: досвід практичного використання в арттерапевтичній програмі
- Цапок М. В., Хозраткулова І. А.** (Одеса, Україна) 62
Вплив воєнних подій на психологічний стан підлітків
- Гузенко В. А., Душко Н. С.** (Одеса, Україна) 64
Психологічні аспекти вірувань у ворожіння
- Мурін С. О., Волошенко М. О.** (Одеса, Україна) 66
Загальні уявлення про проблеми психологічного консультування
- Лекавічене Росіта, Антінієне Даля** (*Каунас, Литва*) 68
Зменшення імпульсивних покупок споживачів за допомогою тренінгів з емоційного інтелекту
- Король О. О., Семенкова А. М.** (Одеса, Україна) 71
Психологічна підтримка військовослужбовців в умовах війни

Гончарова Н. О., Харченко А. С., Яновська Т. А. (Полтава, Україна) Чинники ризику емоційного вигорання військовослужбовців та шляхи його подолання	73
Дмитренко К. М. (Одеса, Україна) Резильєнтність як чинник ефективної психологічної допомоги в умовах життєвої кризи	75
Вейландє Л. В.-В. (Одеса, Україна) Mindfulness як інструмент зниження симптомів ПТСР у дітей, які пережили травматичний досвід: результати емпіричного дослідження	76

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Петровська К. В. (Запоріжжя, Україна) Фандрайзинг як стратегія підвищення життєстійкості громад у повоєнній Україні	83
Азаркіна О. В., Калашнікова Л. С. (Одеса, Україна) Подолання наслідків втрати роботи	85
Ткаченко А. Г. (Одеса, Україна) Соціальна допомога ветеранам війни в умовах воєнного стану	87
Баджелідзе Н. Т. (Одеса, Україна) Аналіз причин сімейного неблагополуччя як основа для превентивної соціальної роботи	89

5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Литовченко Р. М. (Одеса, Україна) Цифрова трансформація соціальних послуг в Україні	93
Мироненко А. П., Щербина С. С. (Запоріжжя, Україна) Авторське право в цифрову епоху: як захистити свій контент від плагіату	95
Клюквачов М. О. (Запоріжжя, Україна) Паліативна допомога дітям в Україні: проблеми доступності та шляхи їх вирішення	97

6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Корнєщук В. В. (Одеса, Україна) Потенціал освітнього середовища ЗВО у збереженні психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти	99
Гунчак О. Ю., Равлюк Т. А. (Чернівці, Україна) Інтерактивні методи розвитку soft skills у старшокласників на етапі вибору професії	101

Котломанітова Г. О. (<i>Полтава, Україна</i>)	103
Професійно-рольовий функціонал соціального педагога у територіальній громаді	
Конєва Т. М. (<i>Полтава, Україна</i>)	106
Соціалізація особистості за творами для дітей та юнацтва	
Гасанова Л. І. (<i>Умань, Україна</i>)	110
Формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді в умовах цифровізації освіти: виклики та напрями соціально-психологічної роботи	
Казакова І. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	112
Психологічні прояви інклюзивної втоми у викладачів фахової передвищої освіти: виклики та наслідки для освітнього процесу	

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Андропова А. І. (<i>Одеса, Україна</i>)	118
Вплив темпераменту особистості на успішність у навчанні і творчій діяльності	
Бабій М. Ф. (<i>Луцьк, Україна</i>)	121
Значення вербальної взаємодії у підготовці фахівців	
Кравченко О. О. (<i>Умань, Україна</i>)	123
Імплементация цілей сталого розвитку у зміст освітньої програми «Соціальна робота»	
Романовська Л. І., Василенко О. М. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	126
Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти	
Кудрявцева О. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	128
Педагогічні умови розвитку критичного мислення майбутніх педагогів дошкільної освіти: теоретичний аспект	
Лисенко О.М. (<i>Одеса, Україна</i>)	130
Викладання ОК «Професійна доброчесність управлінського персоналу» як чинник розвитку якостей керівника	
Ігнатюк О. А., Сидоренко О. О. (<i>Харків, Україна</i>)	133
Психолого-педагогічні умови розвитку готовності до творчої діяльності у майбутніх викладачів вищої школи	
Гуцуляк Н. М., Ковальчук І. В., Кройтор О. П. (<i>Чернівці, Україна</i>)	135
Психологічні особливості комунікативної компетентності студентів психологічної та технічної спеціальностей	
Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	138
Проблеми підготовки фахівців з туризму та рекреації	

Лазарева А. О. *(Одеса, Україна)*

140

Стратегії формування навичок допомоги маргінальним групам в умовах воєнного стану при вивченні курсу «Соціальна робота з маргінальними групами населення»

Січкарьова А. Р., Семенкова А. М. *(Одеса, Україна)*

143

Роль конфліктологічних знань у формуванні soft skills сучасного фахівця

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

146

LIST OF AUTHORS

153

Ministry of education and Science of Ukraine
Odesa Polytechnic National University
Educational Scientific Institute of Humanities
Department of Psychology and Social Work

Co-organizers:

International Academy of Social Work
University of Humanitarian and Economic in Lodz (Poland)
Lithuanian University of Health Sciences (Lithuania)
University of Suceava (Romania)
West Czech University (Czech Republic)
South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine
Odesa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS OF THE TWENTY-FIFTH
INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

MAY 19th, 2025

ODESA
2025

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Grygorieva S. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	15
The thalamus as the center of consciousness in mother-child interaction. A neurophysiological perspective on procrastination	
Herman E. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	18
Parental attitude as a factor in the formation of a child's self-perception	
Zhovtobrukh M., Voloshenko M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	20
Diagnosis of the influence of negative factors on the psychological state of the personality of a National Police officer	
Khozratkulova I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	22
The main aspects of sanogenic thinking in the theories of foreign psychologists	
Fedorov M. (<i>Uman, Ukraine</i>)	25
Educating a culture of volunteer communication	
Filonova K., Huzenko V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	27
Interrelation of perfectionism and procrastination	
Huzenko V., Sorokina V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	29
Psychological barriers to motivation for change	
Sereda Y. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	31
The relationship between emotional intelligence and the quality of interpersonal relationships	
Huzenko V., Murashka V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	33
The role of social media in the formation of young people's self-concept	
Kolot S., Yanovska V., Khristich A. (<i>Odesa, Ukraine – Geneva, Switzerland</i>)	35
The impact of Internet addiction on adolescents' self-esteem	
Reimer D. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	37
Features of the influence of irrational attitudes on Internet addiction in youth	
Duda K., Azarkina O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	39
Coping strategies in war times – can we trust existing methods?	
Slizkov O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	41
Prevention of self-harm behavior among youth	
Bodelan M., Stoyanov E. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	43
Social and psychological factors leading children into crisis situations	
Kulava K., Prykhodko A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	47
Features of age sensitivity and adaptive behavior of student youth with IDP status	

Skvortsova A., Voloshenko M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	49
Psychological mechanisms of accepting the diagnosis of multiple sclerosis: empirical research	
Kisla G. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	51
Constructive and destructive consequences of migration of Ukrainians during the war	
Semenkova A., Shaptefrats D. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	55
Critical thinking as a component of professional competence of social workers	

2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Popovych V., Popovych Y., Shcherbyna S.	57
(<i>Uzhhorod-Zaporizhia, Ukraine</i>)	
Principles of civil service in different models of public administration under martial law in Ukraine	

3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Lobanova D., Voloshenko M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	61
Assessment of the level of anxiety of elderly refugees using the Spielberger-Hanin methodology: experience of practical use in an art therapy programme	
Tsapok M., Khozratkulova I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	62
The influence of war events on the psychological state of teenagers	
Huzenko V., Dushko N. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	64
Psychological aspects of beliefs in fortune-telling	
Murin S., Voloshenko M. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	66
General views on the problems of psychological counseling	
Lekaviciene R., Antiniene D. (<i>Kaunas, Lithuania</i>)	68
Reducing consumer impulsive buying through emotional intelligence training	
Korol O., Semenkova A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	71
Psychological support of military servants in war conditions	
Goncharova N., Kharchenko A., Yanovska T. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	73
Risk factors of emotional burnout in military servicemen and ways to overcome it	
Dmytrenko K. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	75
Resilience as a factor of effective psychological assistance in life crisis conditions	
Vieilandie L. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	76
Mindfulness as a tool for reducing PTSD symptoms in children who have experienced trauma: results of an empirical study	

4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

- Petrovska K.** (*Zaporizhia, Ukraine*) 83
Fundraising as a strategy for enhancing community resilience in post-war Ukraine
- Azarkina O., Kalashnikova L.** (*Odesa, Ukraine*) 85
Overcoming the consequences of loss of job
- Tkachenko A.** (*Odesa, Ukraine*) 87
Social help to war veterans under martial law
- Badzhelidze N.** (*Odesa, Ukraine*) 89
Analysis of the causes of family trouble as a basis for preventive social work

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

- Lytovchenko R.** (*Odesa, Ukraine*) 93
Digital transformation of social services in Ukraine
- Myronenko A., Shcherbyna S.** (*Zaporizhia, Ukraine*) 95
Copyright in the digital age: how to protect your content from plagiarism
- Kliukvachov M.** (*Zaporizhzhia, Ukraine*) 97
Palliative care for children in Ukraine: accessibility problems and solutions

6. SOCIAL PEDAGOGICS

- Korneshchuk V.** (*Odesa, Ukraine*) 99
Potential of the educational environment of the HEI in maintaining the psychological well-being of higher education students
- Hunchak O., Ravliuk T.** (*Chernivtsi, Ukraine*) 101
Interactive methods for developing soft skills in high school students at the stage of career choice
- Kotlomanitova H.** (*Poltava, Ukraine*) 103
Professional role functionality of a social pedagogue in a territorial community
- Konieva T.** (*Poltava, Ukraine*) 106
Socialisation of personality in works for children and youth
- Hasanova L.** (*Uman, Ukraine*) 110
Formation of social and emotional skills of student youth in the conditions of digitalisation of education: challenges and directions of social and psychological work

Kazakova I. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	112
Psychological manifestations of inclusive fatigue in teachers of professional pre-higher education: challenges and consequences for the educational process	
7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY	
Andronova A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	118
The influence of personality temperament on academic performance and creative activity	
Babiy M. (<i>Lutsk, Ukraine</i>)	121
The importance of verbal interaction in the training of specialists	
Kravchenko O. (<i>Uman, Ukraine</i>)	123
Implementation of sustainable development goals into the content of the «Social work» educational program	
Romanovska L., Vasylenko O. (<i>Khmelnysky, Ukraine</i>)	126
Peculiarities of training future social workers for professional activity in the conditions of innovative educational environment of a higher education institution	
Kudriavtseva O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	128
Pedagogical conditions for the development of critical thinking of future preschool education teachers: theoretical aspect	
Lysenko O. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	130
Teaching the discipline «Professional integrity of management personnel» as a factor in developing managerial qualities	
Ihnatiuk O., Sydorenko O. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	133
Psychological and pedagogical conditions for the development of readiness for creative activity in future higher education teachers	
Hutsuliak N., Kovalchuk I., Kroitor O. (<i>Chernivtsi, Ukraine</i>)	135
Psychological features of communicative competence of students majoring in psychology and technical specialties	
Shynkarenko L., Shinkarenko V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	138
Problems of training tourism and recreation specialists	
Lazareva A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	140
Strategies of forming the need for assistance to marginal groups in conditions of martial state during studying the course «Social work with marginal population groups»	
Sichkareva A., Semenkova A. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	143
The role of conflict knowledge in the formation of soft skills of a modern specialist	
LIST OF AUTHORS	153

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Григор'єва С. В. (Одеса, Україна)

ТАЛАМУС ЯК ОСЕРЕДОК СВІДОМОСТІ У ВЗАЄМОДІЇ МАТЕРІ ТА ДИТИНИ. НЕЙРОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

Прокрастинація у сучасній психології трактується не лише як особистісна звичка чи дефіцит самодисципліни, а як глибинна стратегія уникання, що може мати нейрофізіологічне походження. В тезах запропонований механізм виникнення прокрастинації як результату нейрофізіологічного конфлікту між материнським домінуванням і блокуванням самотосенсорного механізму дитини.

Grygorieva S. (Odesa, Ukraine)

THE THALAMUS AS THE CENTER OF CONSCIOUSNESS IN MOTHER-CHILD INTERACTION. A NEUROPHYSIOLOGICAL PERSPECTIVE ON PROCRASTINATION

Procrastination in modern psychology is understood not only as a personal habit or a lack of self-discipline, but also as a deep-rooted avoidance strategy that may have a neurophysiological origin. These theses propose a mechanism of procrastination as a result of a neurophysiological conflict between maternal dominance and the suppression of the child's somatosensory self-expression system.

У сучасних умовах ми дедалі частіше стикаємося з труднощами у студентів щодо саморегуляції та здатності своєчасно виконувати поставлені завдання. Спробуємо проаналізувати це явище з нейрофізіологічної точки зору. Прокрастинація розглядається як поведінковий прояв порушення вольової регуляції. У межах класичних психологічних теорій вона трактується переважно через призму мотиваційних моделей, стресових реакцій та дефіциту самоконтролю. Проте майже не розглядається в контексті раннього онтогенезу як можлива нейропсихологічна наслідкова реакція, що формується у структурі емоційної взаємодії в діаді «мати – дитина». He Q., Zhao H. та ін. (2024) виявили, що об'єм сірої речовини в правій дорсолатеральній префронтальній корі (DLPFC) опосередковує зв'язок між пригніченням емоційного вираження та схильністю до прокрастинації. У дослідженні Zhang та співавт. (2021) було зафіксовано, що різні прояви прокрастинаційної поведінки пов'язані з активністю у певних ділянках мозку, зокрема у структурах лімбічної системи. Подальші результати дослідження цих же авторів (Zhang et al., 2024) вказують на

наявність статистично значущої негативної кореляції між емоційною регуляцією та прокрастинацією: труднощі з контролем емоцій сприяють тенденції до відкладання виконання завдань [3].

З нейрофізіологічної точки зору, прокрастинація виникає як результат конфлікту між лімбічною системою, мозковою структурою, що відповідає за емоційні реакції та короткотермінову мотивацію, та префронтальною корою, яка відіграє ключову роль у стратегічному мисленні, плануванні та довгостроковому цілепокладанні. У ситуації домінування імпульсів лімбічної системи відбувається уникнення емоційно неприємних, але важливих завдань. У попередні історичні періоди, механізм відкладання дій можна було вважати адаптивним, оскільки він функціонував в умовах, де домінували короткострокові винагороди. Проте в сучасному суспільстві, де успіх здебільшого залежить від здатності до довготривалого планування та реалізації стратегічних цілей, цей механізм набуває дезадаптивного характеру.

Згідно з дослідженням Takuma Sonoda та Chen (2024), проведеним у Центрі нейробіології імені Френсіса М. Кірбі при Бостонській дитячій лікарні, таламус відіграє ключову роль у формуванні свідомості та є критично важливим для розвитку когнітивної функції, особливо на ранніх етапах онтогенезу.

У нашому дослідженні наголошується, що процес сприйняття інформації в матері й дитини може суттєво відрізнитися через домінування різних півкуль таламуса (Григор'єва, 2018) [1]. Оскільки саме спосіб сенсорної обробки інформації формує базовий стиль мислення, неврахування цих індивідуальних особливостей батьками, зокрема матерями, може призводити до нав'язування власної когнітивної моделі, що, в свою чергу, блокує природні механізми пізнання у дитини.

У таких умовах індивідуальний стиль мислення не формується, оригінальні ідеї не продукуються, і як наслідок, виникає прокрастинація. У дитини з'являється страх помилки, що її дія не відповідатиме очікуванням матері. Водночас, для того щоб дія була ефективною, необхідно мати власну мотивацію й реалізовувати її через свій сенсомоторний досвід. Якщо мати не надає психологічного простору для самовираження, внутрішня мотивація не розвивається. Це і є основний нейропсихологічний механізм виникнення прокрастинації.

У своїй праці «Рівняння прокрастинації» Пірс Стілл [2] пропонує формулу, яка пояснює мотиваційні механізми, що лежать в основі відкладання дій, це $Motivation = (Expectancy \times Value) / (Impulsiveness \times Delay)$. Expectancy (очікування успіху) відображає ступінь впевненості людини в здатності успішно завершити завдання. Цей компонент регулюється діяльністю лобових відділів кори головного мозку, таламуса та системи винагород. Value (цінність) визначається значущістю або привабливістю очікуваного результату, також асоційована з нейронними структурами, пов'язаними з мотивацією. Impulsiveness (імпульсивність) вказує на схильність до відволікання, втрати фокусу, та корелює з активністю

лімбічної системи. Delay (затримка) це часовий проміжок між моментом виконання завдання і отримання винагороди, який сприймається через суб'єктивне відчуття часу.

Б. І. Цуканов (2000) зазначав, що сприйняття теперішнього моменту може суттєво відрізнятись у батьків, їхніх дітей і серед сиблінгів.

Якщо мати пригнічує індивідуальний стиль мислення дитини, у неї порушується доступ до сенсорних та соматичних даних, які обробляються через таламус. Внаслідок цього блокується доступ до особистого рішення, а компонент «очікування успіху» істотно знижується. Якщо дитина постійно отримує сигнали, що її мислення «не таке», її спроби критикуються або знецінюються, формується внутрішній перекон, що вона не здатна до успішного завершення справ. Value (цінність) також знижується, якщо бажання дитини не враховуються або ігноруються дорослими, зокрема матір'ю. Impulsiveness (імпульсивність) підвищується, коли вмикається лімбічна система у відповідь на тривогу чи страх бути неприйнятною. Компонент Delay (затримка) сприймається як занадто тривалий або небезпечний, коли власний результат у минулому був покараний або не схвалений. Таким чином, що нижча віра в успіх і значущість завдання, та що вищі імпульсивність і сприймана затримка, тим імовірніше формування стійкої прокрастинаційної поведінки.

Що ж можна рекомендувати учням та студентам для подолання прокрастинації?

Ключовою є психоемоційна підтримка тілесно-сенсорного «Я» через тілесні практики, арт-терапію, когнітивні інструменти, які сприяють відновленню зв'язку зі своїм відчуттям і дією. Ефективним є пропрацювання первинних материнських настанов, які можуть бути джерелом внутрішньої критики або блокування дії. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) виявилася однією з ефективніших методик подолання прокрастинації, особливо в контексті тривожних і депресивних станів (Clinical Psychology Review, 2022). Особливо цінними є практики усвідомленості (майндфулнес), що сприяють концентрації на власних сенсорних відчуттях, відновленню автономного мислення та формуванню мотивації, не залежної від зовнішнього схвалення. Дослідження, опубліковане в журналі «Mindfulness» (2023), продемонструвало зменшення проявів прокрастинації після регулярних практик медитації. Розбивка завдань на дрібні кроки також підвищує частоту досягнення позитивного результату. Регулярне підкріплення прогресу підвищує значущість власних зусиль. Усунення зовнішніх відволікаючих чинників знижує імпульсивність. Скорочення часу до нагороди (наприклад, через встановлення ближчих мікроцілей) зменшує відчуття затримки результату.

Прокрастинація, ймовірно, є не лише проявом поведінкового уникнення, а відображенням глибинної нейросенсорної та емоційної блокади, витоки якої часто формуються ще в дитинстві. Це явище не слід розглядати як банальну ліню, воно може бути вбудованим нейрофізіологічним механізмом гальмування дії, що виникає внаслідок відсутності

психологічного дозволу на самовираження, «права бути собою». Переосмислення прокрастинації через призму діади «мати – дитина» дозволяє інтерпретувати її не як ізольований поведінковий патерн, а як симптом пригнічення індивідуального мислення в процесі становлення особистості. Умови, в яких дитина не має можливості реалізувати свій стиль сприйняття та дії, порушують функціональну активність структур мозку, зокрема таламуса, що відіграє ключову роль у сенсорній інтеграції та формуванні усвідомленої поведінки. У цьому контексті зміцнення суб'єктивного відчуття дії, підтримка внутрішньої мотивації та дозвіл на особистісне вираження виступають важливими психокорекційними завданнями. Нейрофізіологічна модель, яка враховує ключову роль таламуса, відкриває нові горизонти для розуміння витоків унікальної поведінки та сприяє розробці більш точних, індивідуалізованих стратегій психологічної підтримки та терапії.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Григор'єва С. В. Дослідження асиметрії мозку та її впливу на взаємодії у діаді «матір-дитина». *Консультативна психологія та психотерапія*. Т. III. Актуальні проблеми психології. 2018. Вип.14. С. 324–339. URL: <http://www.apppsychology.org.ua>
2. Steel P. *The Procrastination Equation: How to Stop Putting Things Off and Start Getting Stuff Done*. Harper Business.n. 2010.
3. Zhang X., Wang Y., Liu Y., Li H., Li Y., Cui Q., Zhang X., Zhang J. Functional connectivity in procrastination and emotion regulation. *Neuropsychologia*. 2024. Vol. 175. P. 108–142.

Герман Є. Ю. (Одеса, Україна)

БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ САМОСПРИЙНЯТТЯ ДИТИНИ

У тезах буде розглянуто поняття батьківського ставлення та його основні типи, особливості самосприйняття дитини та його структура, а також зв'язок між стилями виховання та формуванням самооцінки.

Herman E. (Odesa, Ukraine)

PARENTAL ATTITUDE AS A FACTOR IN THE FORMATION OF A CHILD'S SELF-PERCEPTION

The thesis will look at the concept of parental attitude and its main types, features of the child's self-perception and its structure, as well as the connection between the styles of education and the formation of self-esteem.

Формування особистості дитини є складним і багатогранним процесом, у якому важливу роль відіграє сім'я. Одним із ключових чинників, що визначають розвиток особистості, є батьківське ставлення, яке формує у дитини уявлення про себе, свої можливості та цінність. Від стилю виховання

залежить рівень самооцінки, здатність до самоприйняття, впевненість у власних силах і подальша соціалізація.

У сучасній психології активно досліджується питання самосприйняття дитини через батьківське ставлення. Важливими є як емоційна складова стосунків, так і особливості виховних практик, що застосовують батьки. Неправильні установки чи деструктивні виховні методи можуть призвести до низької самооцінки, тривожності, невпевненості або навіть виникнення психологічних бар'єрів у майбутньому. Актуальність теми обумовлена необхідністю глибшого розуміння механізмів формування самосприйняття дитини та розробки рекомендацій для батьків, які допоможуть забезпечити гармонійний розвиток особистості.

Батьківське ставлення – це система установок, емоційних реакцій та поведінкових моделей, спрямованих на дитину. Формування самооцінки починається ще в ранньому дитинстві й визначає подальший емоційний розвиток через ставлення батьків. У перші роки життя дитина ще не має сформованого уявлення про себе. Вона пізнає світ, взаємодіє з людьми і водночас вчиться розуміти, хто вона така. Основне «дзеркало», через яке вона себе бачить, – це реакція батьків. Якщо батьки підтримують, уважні до потреб дитини, виявляють любов, тепло і прийняття – дитина відчуває себе цінною, важливою, «правильною». А якщо в родині переважає критика, байдужість, емоційна холодність – у дитини формується занижене самосприйняття, невпевненість у собі, страх зробити щось не так.

Згідно з теорією прив'язаності Джона Боулбі, перші стосунки з батьками формують у дитини так звану «внутрішню модель світу», в якій закладене базове відчуття безпеки, довіри до себе й інших. Якщо в родині дитина відчуває себе захищеною і коханою, ця модель буде позитивною і стане основою здорового самосприйняття [2].

Також важливо враховувати стиль батьківського виховання. Американська дослідниця Діана Баумрінд виділила чотири основні стилі: авторитарний, ліберальний, демократичний та байдужий. Її дослідження показали, що саме демократичний стиль – коли є і підтримка, і чіткі межі – створює найкращі умови для формування позитивного образу «Я». При авторитарному стилі, де домінують заборони, покарання і жорсткий контроль, дитина часто боїться проявляти ініціативу і занижує власну цінність [1].

Крім поведінки, величезний вплив мають слова, якими батьки звертаються до дитини. Часто батьки не замислюються, але навіть звичайні фрази на кшталт «Ти ж хлопчик, не плач», «Знову нічого не вийшло» або «Ну чому ти не можеш бути як інші?» – можуть стати внутрішніми переконаннями дитини на роки. І навпаки – фрази підтримки, заохочення, прийняття допомагають сформувати впевненість і здорову самооцінку.

Український психолог Віктор Каганов наголошує: самосприйняття дитини – це наслідок багатьох щоденних взаємодій. Це не лише окремі виховні моменти, а стиль спілкування в родині загалом: чи прийнято вислуховувати одне одного, чи дитина відчуває, що її емоції мають значення,

чи є у неї право на помилку, чи отримує вона зворотний зв'язок без осуду. Саме в таких буденних речах і криється вплив батьківського ставлення [3].

Отже, батьківське ставлення є потужним чинником, який може як зміцнити, так і похитнути самосприйняття дитини. І тому усвідомлення цього впливу, вміння батьків взаємодіяти з дитиною з любов'ю, повагою та підтримкою – це не просто частина виховання, а основа для формування зрілої, психологічно здорової особистості. Гармонійне батьківське ставлення є основою для формування позитивного самосприйняття дитини. Батьки мають усвідомлювати важливість емоційної підтримки, адекватного контролю та виховання без надмірного тиску. Рекомендовано застосовувати методи демократичного виховання, підтримувати відкрите спілкування та враховувати індивідуальні особливості дитини.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Баумрінд Д. Стилі батьківського виховання. *Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. Genetic Psychology Monographs*. 1967. Vol. 75. P. 43–88.
2. Боулбі Дж. Прив'язаність / пер. з англ. К.: КМ Академія, 2004. 384 с.
3. Каганов В. Психологія дитинства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2005. 256 с.

Жовтобрух М. О., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ДІАГНОСТУВАННЯ ВПЛИВУ НЕГАТИВНИХ ФАКТОРІВ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У тезах описано висновки емпіричного дослідження впливу негативних факторів на психологічний стан особистості працівника Національної поліції. Названо причини надзвичайних ситуацій, які зумовлюють необхідність проведення психокорекційної та консультативної роботи з поліцейськими.

Zhovtobrukh M., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

DIAGNOSIS OF THE INFLUENCE OF NEGATIVE FACTORS ON THE PSYCHOLOGICAL STATE OF THE PERSONALITY OF A NATIONAL POLICE OFFICER

The abstracts describe the conclusions of an empirical study of the impact of negative factors on the psychological state of the personality of a National Police officer. The causes of emergency situations that necessitate psychocorrectional and consultative work with police officers are named.

Професійна діяльність поліцейських характеризується високим рівнем відповідальності, правоохоронною спрямованістю, динамічністю та непередбачуваністю. Особливостями цієї діяльності є постійне психологічне напруження, необхідність швидкого прийняття рішень в умовах обмеженої

інформації, високий рівень комунікативної взаємодії з різними категоріями громадян.

Психологічні особливості професійної діяльності та робочого середовища працівника поліції включають постійну готовність до дій в екстремальних ситуаціях, необхідність емоційного самоконтролю, підвищену публічність професії, високу відповідальність за життя та безпеку інших людей. Робоче середовище характеризується непередбачуваністю, підвищеним рівнем агресії та конфліктності, психологічним тиском з боку громадськості та ЗМІ.

Проведене емпіричне дослідження впливу негативних факторів на психологічний стан особистості працівника Національної поліції показало, що найбільш стресогенними факторами в роботі поліцейських є: високий рівень відповідальності (87% респондентів), ненормований робочий графік (82%), ризик для життя та здоров'я (79%), постійне зіткнення з негативними аспектами життя суспільства (75%).

Результати оцінки рівня тривожності показали, що 55% респондентів мають підвищений рівень ситуативної тривожності. Цей показник є досить високим і може бути пов'язаний зі специфікою роботи в поліції. Постійне перебування в потенційно небезпечних ситуаціях, необхідність швидко реагувати на загрози та висока відповідальність за прийняті рішення можуть призводити до підвищення рівня тривожності. Цей аспект потребує особливої уваги, оскільки високий рівень тривожності може негативно впливати на ефективність роботи та психологічне здоров'я працівників.

Оцінка психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях показала, що 60% респондентів оцінюють свою готовність як високу, 30% – як середню, і 10% – як низьку. Ці результати є загалом позитивними, оскільки більшість працівників відчувають себе готовими до екстремальних ситуацій. Однак, наявність 10% респондентів з низькою готовністю вказує на необхідність додаткової підготовки та тренінгів для цієї групи.

Дослідження професійної ідентичності виявило, що 55% респондентів мають сформовану професійну ідентичність, 35% – в процесі формування, і 10% – дифузну ідентичність. Ці результати вказують на те, що більшість працівників мають чітке уявлення про свою професійну роль та обов'язки. Однак, наявність 45% респондентів з несформованою або дифузною ідентичністю вказує на необхідність проведення заходів, спрямованих на посилення професійної ідентифікації.

Загалом, результати дослідження вказують на наявність як позитивних, так і негативних аспектів у психологічному стані працівників поліції. До позитивних можна віднести загалом сприятливу психологічну атмосферу в колективах, переважання інтернального локусу контролю, використання ефективних копінг-стратегій, адекватну самооцінку у більшості респондентів, високу внутрішню мотивацію та чіткі професійні цінності.

Однак, є також аспекти, які потребують уваги та корекції. Зокрема, це підвищений рівень ситуативної тривожності у значної частини респондентів,

наявність ознак професійної деформації, несформована професійна ідентичність у частини працівників та високий рівень професійного стресу.

На основі цих результатів можна рекомендувати наступні заходи для покращення психологічного стану працівників поліції:

– впровадження регулярних програм з управління стресом та профілактики емоційного вигорання;

– проведення тренінгів з розвитку професійної ідентичності та посилення психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях;

– організація заходів, спрямованих на покращення психологічного клімату в колективах;

– впровадження програм психологічної підтримки для працівників з ознаками професійної деформації;

– проведення регулярних психологічних обстежень для раннього виявлення проблем та надання своєчасної допомоги.

Реалізація цих заходів може сприяти покращенню психологічного стану працівників поліції, підвищенню їхньої ефективності та зниженню ризику розвитку професійного вигорання.

Хозраткулова І. А. (Одеса, Україна)

ОСНОВНІ АСПЕКТИ САНОГЕННОГО МИСЛЕННЯ В ТЕОРІЯХ ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІВ

У тезах розглянуто основні позиції різних напрямів психології, що досліджують витoki мислення та особливості його впливу на стан здоров'я особистості, її стресостійкість та емоційну врівноваженість. Здійснено аналіз основних психологічних парадигм крізь призму теорії саногенного мислення. Висвітлено сутність феноменів саногенного та патогенного мислення.

Khozratkulova I. (Odesa, Ukraine)

THE MAIN ASPECTS OF SANOGENIC THINKING IN THE THEORIES OF FOREIGN PSYCHOLOGISTS

The theses consider the main positions of various areas of psychology that investigate the origins of thinking and the features of its influence on the health of the individual, his stress resistance and emotional balance. The analysis of the main psychological paradigms through the prism of the theory of sanogenic thinking is carried out. The essence of the phenomena of sanogenic and pathogenic thinking is highlighted.

Сучасні інформаційно-комунікативні технології впливають на психіку людини. Перегляд новин і занурення в негативну інформацію роблять людину чутливою, тривожною, пригніченою тощо. Постійне перебування в негативних переживаннях призводить до закріплення негативних особистісних якостей: роздратованості, тривожності, песимізму, образливості, гнівливості, що впливає на якість життя та здоров'я

особистості. Особливо актуальною стає ця проблема в час війни та суспільних потрясінь. Х. Ю. Хворост зауважує, що «значний обсяг негативної інформації фруструє свідомість і дестабілізує стан здоров'я особистості» [1, с. 171].

Специфіка мисленнєвої діяльності взаємопов'язана з якістю життя, і ця теза була доведена гуманістичними та когнітивними психологами. Із метою збереження психоемоційної стабільності особистості потрібно не придушувати негативні емоції, а усвідомлювати, аналізувати й обирати таку програму поведінки, що спрямована на збереження психічного здоров'я, тобто: навчитися думати саногенно.

Саногенне мислення – це мислення, що оздоровлює, спрямоване на усвідомлення й керування емоціями шляхом рефлексії. Пряма антитеза саногенного – патогенне. При патогенному мисленні свідомість звужується, концентруючись на чомусь одному, в результаті блокуючи можливість отримати різнобічну інформацію. Наприклад, під час перегляду новин фокус уваги «застрягає» на негативних подіях, і це погіршує стан не тільки психічного, а й фізичного здоров'я, що, зі свого боку, доведено спеціалістами психосоматичної медицини.

З. Фройд визначав, що активність людини обумовлена наслідками взаємодії трьох структурних елементів особистості (Ід, Его, Супер-Его), між якими виникають суперечності та конфлікти. Формування Супер-Его відбувається в різні періоди життя і визначає моральний бік особистості «культурні мисленнєві автоматизми». У конфліктній взаємодії з Ід та Его Супер-Его постійно блокує задоволення інстинктивних потреб, що породжує виникнення хворобливого стану психіки – неврозу.

Отже, враховуючи психоаналітичний підхід, особистість має самостійно оволодівати новими способами редукації напруження, використовуючи ресурсний потенціал і поступово розвивати резильєнтність.

К. Г. Юнг у своїх працях звертає увагу на основні механізми збереження психічного здоров'я через долання способів «архетипічного» мислення. За аналітичною психологією, для гармонійного розвитку особистості необхідно навчитися керувати своїми мисленнєвими процесами, виходячи з принципів саногенного мислення, що протистоять логічним законам та архетипічним уявленням.

На формування невротичних реакцій великий вплив має соціокультурне середовище, довела у своїй теорії К. Хорні. Всеохоплююче почуття самотності й ізоляції виникає як наслідок неможливості реалізувати вроджений потяг особистості до саморозвитку і самореалізації в соціальному середовищі. На думку К. Хорні, культурні фактори впливають на раціональне мислення, нівелюючи його ірраціональний початок, сприяючи патогенному мисленню «неусвідомлених розумових звичок», які так само викликають стрес і знижують рівень психічного здоров'я.

Таким чином, соціокультурна теорія особистості підводить нас до висновку, що долати «базальну тривогу» можна шляхом розвитку альтернативної звички «усвідомленості» теперішнього моменту існування.

Акмеологічний акцент у саногенному підході розкриває теорія фрустрації Л. Берковіца. Учений шляхом багатьох експериментів довів: фрустраційна ситуація належить до аверсивних стимулів, що викликають агресивну поведінку, і супроводжується переживаннями злості, образи та страху. Також Л. Берковіц у процесі ретельного дослідження взаємозв'язку між мисленням і фрустрацією обґрунтував такі позиції: по-перше, знижується рівень рефлексії (неможливість відділити себе від своїх переживань і проаналізувати їх); по-друге, оптимальним способом виходу зі стресу є програвання фруструючої ситуації на фоні релаксації.

У результаті аналізу теорії Л. Берковіца робимо висновок: для згасаючого ефекту негативних емоцій потрібно вміти аналізувати і враховувати закономірності виникнення фрустрацій, розвиваючи емоційний інтелект та навички релаксації/медитації, що допомагають знижувати внутрішнє напруження. Фундаментальною позицією в практиці саногенного мислення виступає робота з емоційною сферою.

Послідовники «теорії фрустрації» А. Бандура, Д. Долард, Г. Міллер, Р. Уолтерс передбачали залежність соціально-психологічної адаптації від гальмівної сили різних форм когнітивних процесів, що регулюють контроль поведінки. На думку Г. Олпорта, розчарування і незадоволеність власним Я, зневіра у власних фізичних і духовних силах призводять до неадаптивних копінг-стратегій поведінки.

Представники символічного інтеракціоналізму (Г. Блумер, Дж. Мід, Ч. Кулі та ін.), досліджуючи мисленнєві процеси, дійшли розуміння впливу мислення на психоемоційний стан та поведінку особистості. Для усвідомлення мотивів дій людини слід уявити себе в її ролі, – зазначали вчені.

Тобто розвиток інтроспекції особистості безпосередньо пов'язаний зі здатністю уявляти себе в різних ролях, що характеризує рівень гнучкості мислення, і навпаки – стереотипність, ригідність когнітивної функції призводить до патогенного мислення.

Усвідомленість форм власного реагування через програвання різних ролей може змінити шаблонну/стереотипну поведінку і навіть стати основою формування нового, більш якісного способу життя. Практика саногенного мислення є ключем для психологічного благополуччя особистості.

Звичка саногенної рефлексії – це не відхід від реальності в ілюзію; це звичка пізнання емоцій, що спрямована на створення психоемоційної рівноваги через усвідомлений вибір конструктивних форм поведінки та корекцію неконструктивних.

Сучасна американська дослідниця Керол Ріфф провела аналіз праць А. Маслоу, К. Г. Юнга, Е. Еріксона, К. Роджерса, і на перетині ідей позитивного функціонування особистості запропонувала шестифакторну модель психологічного благополуччя, що виступає своєрідним підґрунтям для здоров'я особистості. Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф включає шість компонентів, що характеризують високу якість життя: автономність, компетентність, особистісне зростання, позитивні стосунки з

іншими, життєві цілі та самоприйняття [2]. Феномен психологічного благополуччя визначався дослідницею як базовий суб'єктивний конструкт, що відображає сприймання й оцінку свого функціонування з точки зору верхівки людських потенційних можливостей.

У контексті психологічної просвіти увага психологів має бути прикута до дослідження факторів психологічного благополуччя/неблагополуччя, умов формування саногенного/патогенного мислення, а також алгоритму конструктивної роботи з негативними емоціями. Засобами досягнення психічної рівноваги має бути саногенна рефлексія в розпізнанні стереотипного реагування, негнучких форм поведінки та відпрацювання нових методів/прийомів, що нівелюють негативні психічні стани, впроваджуючи різні корекційні методи, які закладають фундамент для саногенного мислення. Також корисним для наукової психологічної діяльності може стати вивчення «картини психічної реальності» осіб із рисами саногенного мислення.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Хворост Х. Ю. Феномен саногенного мислення як запорук збереження здоров'я особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». 2017. Вип. 5. С. 170–176. DOI: 10.25264/2415-7384-2017-5-170-176

2. Ryff C.D., Keyes C. L. M. The Structure of Psychological Well-Being Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology* 1995. Vol. 69, no 4. P. 719–727.

Федоров М. В. (Умань, Україна)

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ВОЛОНТЕРІВ

В тезах визначено значення культури спілкування у формуванні особистісних якостей волонтерів. Подано характеристики виховання культури волонтера, що сприяють підвищенню ефективності та якості волонтерської діяльності.

Fedorov M. (Uman, Ukraine)

EDUCATING A CULTURE OF VOLUNTEER COMMUNICATION

The theses define the importance of communication culture in the formation of personal qualities of volunteers. The characteristics of the upbringing of volunteer culture that contribute to increasing the efficiency and quality of volunteer activities are described.

Важливим завданням у вихованні культури спілкування є формування у волонтера ввічливості, коректності, чемності, люб'язності, уважності, чуйності, делікатності. У системі роботи з виховання культури спілкування значне місце займає найпривабливіша якість волонтера –

тактовність: полягає в умінні зрозуміти почуття і настрої оточуючих; дозволяє поставити себе на їхнє місце; уявляє емоційну реакцію, яка виникає в інших на наші вчинки; виявляється в умінні не переходити певної межі в офіційних і особистих стосунках; визначається скромністю і простотою волонтерів; сприяє приємному і легкому спілкуванню; відсутні театральність і позерство [1].

Виховання культури спілкування сприяє виконанню правил етикету волонтерів, які передбачають закріплення вимог скромності і простоти у поведінці; не переоцінюють себе, підкреслюючи свої заслуги і здібності; не нав'язують іншим свої погляди, думки, смак; вимагають завжди поводитися природно, у будь-яких обставинах залишатися самим собою; розвивають вміння поводитися скромно за будь-яких обставин; є свідченням змістовності внутрішнього світу особистості; розвивають вміння володіти собою.

Виховання культури спілкування волонтерів неможливе без формування у них точності і відповідальності, які характеризують культурну, ввічливу людину, яка вміє берегти свій і чужий час, не кидати слів і обіцянок на вітер, не підводити своєю неточністю або безвідповідальністю себе та інших. Точність і відповідальність необхідні в усьому: в роботі, навчанні, у виконанні громадських доручень та домашніх обов'язків [2].

Важливою характеристикою культури волонтера є його поведінка в громадських місцях де його оточують люди. Щоб взаємовідносини не перетворювались на проблему, що потребує великих зусиль і нервового напруження, щоб кожному було зручно, легко поряд з іншими, необхідно ознайомити волонтерів з основними нормами і правилами поведінки людей в громадських місцях.

Спілкування між людьми регламентується *правилами культурної поведінки*, які:

- роз'яснюють, що вважається пристойним, красивим і доцільним у поведінці людей;
- визначають вимоги суспільства перед громадянами нашої країни;
- відмічають залежність спілкування волонтера від ступеня включення його в систему волонтерської діяльності [3].

У волонтерській діяльності необхідно організувати всю роботу таким чином, щоб у волонтерів утверджувались навички високої культури спілкування. Цьому сприяє акція «Чисте місто – безпечне життя»: під таким гаслом пройшов захід зі студентами КзУгпфк Шевченка та волонтерами «Червоний Хрест Умань». Команда небайдужих зробила чистішим міський стадіон «Сокіл», велокомплекс «Pumptrack» та прилеглу до них територію. Захід показав, що навіть невеликі дії, можуть мати великий вплив на формування турботи про довкілля, бажання разом зробити світ кращим.

Стало традицією, що студенти КзУгпфк Шевченка проходять волонтерсько-виробничу практику у штабі «Червоний Хрест Умань».

Враховуючи вплив морального клімату колективу на працездатність і активність його членів, важливо детально розглянути норми розумних, справді людських взаємовідносин (поважливе і турботливе ставлення до

людини, відповідальність за доручену ділянку роботи, поєднання довіри з вимогливістю та принциповістю), що сприяють підвищенню ефективності та якості волонтерської праці.

У цьому зв'язку виховання культури поведінки волонтерів в закладах освіти слід розглядати як важливу соціальну, педагогічну й психологічну проблему, від успішного розв'язання якої залежить розвиток у підростаючого покоління високих моральних якостей, справжнього духовного багатства. Практика засвідчує, що чим вищим є освітній та культурний рівень волонтера, тим впевненіше вирішує він складні завдання, бере активнішу участь у громадському житті. Досвід переконує, що сучасна потужна високопродуктивна техніка в руках дисциплінованого волонтера, який вміє діяти згідно з загальнолюдськими принципами, нормами і правилами, приносить велику користь суспільству, що потребує розвитку культури поведінки молоді [3].

Виходячи з цього, нами розроблена спроба окреслити завдання розвитку досвіду культури спілкування волонтерів, до яких належать: формування моральної свідомості; досвіду соціальної поведінки під час волонтерської діяльності; виявлення волонтерами моральної мотивації; розвиток у волонтерів вмінь аналізу власних вчинків, поведінки; формування адекватної оцінки дій інших та самооцінки власної волонтерської діяльності; становлення альтруїстичного досвіду та взаємодопомоги.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Боднар В. В. Особливості розвитку культури педагогічної праці студентів у процесі позааудиторної діяльності. *Збірник наукових праць*. Серія Педагогічні науки. Вип. XIII. К.: Логос, 2001. 387 с.

2. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування: навч. посібн. 6-те вид., випр. і доп. К.: Знання, 2007. 493 с.

3. Fedorov M. Competence dimensions of volunteer activity for the formation of value characteristics of the volunteer personality in the social and security sphere in Ukraine. Karlsruhe, Germany, January, 2025. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit36-01/meit36-01>

Філонова К. І., Гузенко В. А. (Одеса, Україна)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ТА ПРОКРАСТИНАЦІЇ

У тезах розглянуто зв'язок між перфекціонізмом та прокрастинацією. Зазначаються чинники виникнення прокрастинації та можливі впливи перфекціонізму на особистість. Визначаються особливості впливу дезадаптивного перфекціонізму на прояви прокрастинації.

Filonova K., Huzenko V. (Odesa, Ukraine)

INTERRELATION OF PERFECTIONISM AND PROCRASTINATION

The article considers interrelation of perfectionism and procrastination. The factors of procrastination and the possible consequences of perfectionism on the personality are indicated. The peculiarities of the influence of maladaptive perfectionism on the manifestations of procrastination are determined.

Взаємозв'язок між перфекціонізм та прокрастинацією в сучасній науці вважається ще малодослідженим. Проте є причини вважати, що, в певних випадках, перфекціонізм може впливати на виникнення прокрастинації.

Як прокрастинація, так і перфекціонізм можуть стати на заваді до виконання справ та завдань. Вивчення цих понять дає змогу зрозуміти механізми їхнього виникнення, що в свою чергу може допомогти знайти шляхи їх подолання. Прокрастинація є перешкодою для досягнень через постійне відкладання важливих справ, прийняття рішень до кінцевого терміну або не виконання їх взагалі. Перфекціонізм також може заважати нормальному функціонуванню в соціумі та виконувати завдання через занадто високі стандарти, які людина не в змозі досягнути. Слід зазначити, що мова йде саме про дезадаптивний перфекціонізм, адже здоровий перфекціонізм не має такого впливу, він навпаки – мотивує людину, сприяє її особистісному розвитку, розкриває її потенціал та здібності.

Деякі дослідники, в класифікації причин виникнення прокрастинації, одним з факторів зазначають саме перфекціонізм – як страх неуспіху. Тобто через те, що перфекціоніст переконаний в тому, що він має обов'язково при виконанні своїх справ досягати досконалості, але при цьому він розуміє, що не спроможний на це та сумнівається в своїх можливостях, він починає відкладати виконання справи, в якій він не впевнений. І через цю невпевненість, дезадаптивний перфекціоніст постійно відчуває страх зробити помилку, що змушує його перевіряти та змінювати свою роботу багато разів. Страх помилки може призвести до унікаючої стратегії, бо таким чином, якщо людина не робить нічого, то вона і не зможе помилитися. Також відтермінування справ може бути пов'язано з тим, що людині під тиском наближення до дедлайнів легше почати виконувати роботу через безвихідь, бо в неї не лишається іншого вибору.

Так як поняття перфекціонізму тісно пов'язано з мотиваційно-ціннісною сферою особистості, можемо стверджувати, що формування мотивації уникнення в дезадаптивних перфекціоністів може впливати на діяльність людини, тобто призводити до її відкладання [1].

Прокрастинація це поведінка, яка направлена на відкладання справ або рішень на потім. Прокрастинатор може замість важливих та пріоритетних завдань виконувати не важливі, які майже не впливають на його життя, але виконати потім важливі із затримкою чи в кінцевий момент, або він може не виконувати жодних справи взагалі, відмовившись від них.

Також слід зазначити, що серед внутрішніх чинників, що впливають на виникнення прокрастинації, окрім таких як мотиваційна сфера, емоційно-вольова сфера, локус контролю, тривожність, ціннісні орієнтації зазначений і перфекціонізм [3].

Т. О. Мотрук та Д. В. Стеценко в своїй роботі «Прокрастинація як інгібітор розвитку успішності особистості» посилаються на дослідження Дж. Феррарі, які показують те, що в людини з перфекціонізмом вищий ризик виникнення прокрастинації ніж у нонперфекціоністів (людей, які не мають ознак перфекціонізму або слабо виражені перфекціоністичні домагання).

Він зазначає, що мотивацією відкладання служить страх невдачі саме при високих показниках соціально орієнтованого (підпорядкування високим очікуванням та стандартам значущих для людини людей) або орієнтованого на себе (характеризується занадто високими стандартами, також включає постійну оцінку людиною себе та своїх дій, контроль та обмеження власної поведінки) перфекціонізму [2].

Отже бачимо, зв'язок між перфекціонізмом та прокрастинацією полягає в тому, що дезадаптивна форма перфекціонізму може викликати прокрастинацію в особистості. А саме, страх помилки, неуспіху та невпевненість у можливості досягнення власно поставлених високих стандартів та досконалості, якої так потребує перфекціоніст.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Більська О. М. Перфекціонізм як чинник формування прокрастинації. Інсайт: психологічні виміри суспільства: матер. міжнар. конф. Інсайт: психологічні виміри суспільства: матеріали міжн. конф. Херсон: ВД «Гельветика», 2019. С. 51–52.

2. Запорожченко А. О., Гусак В. М. Психологічні особливості взаємозв'язку прокрастинації та перфекціонізму особистості. *Габітус*. 2021. № 30. С. 112–116.

3. Мотрук Т. О., Стеценко Д. В. Прокрастинація як інгібітор розвитку успішності особистості. Актуальні питання сучасної психології: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (Суми, 15 травня 2014 р.). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. С. 292–297.

Гузенко В. А., Сорокіна В. І. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ МОТИВАЦІЇ ДО ЗМІН

У тезах розкривається поняття мотивації як психофізіологічного процесу, проводиться аналіз понять мотивації та готовності до змін. Описуються аспекти виникнення та протікання процесу впровадження змін та особливості формування психологічних бар'єрів мотивації змін.

Huzenko V., Sorokina V. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL BARRIERS TO MOTIVATION FOR CHANGE

The theses reveal the concept of motivation as a psychophysiological process, analyze the concepts of motivation and readiness for change. Describe aspects of the emergence and course of the process of implementing changes and the features of the formation of psychological barriers to motivation for change.

Розуміння феномена мотивації та готовності до змін набуває більшої актуальності в умовах сьогодення. Зміни стають тривалим та основним компонентом життєдіяльності особистості, тому важливо мати навички швидкого пристосування та адаптації до нових умов життя, що також включає підвищення стресостійкості. У час суспільних криз готовність до

змін є ключовим аспектом гармонійного особистісного існування, розкриття потенціалу та розвитку особистості, через що пріоритетним напрямом є усвідомлення наявних проблем та усунення психологічних бар'єрів мотивації до змін, що є перешкодою саморозвитку особистості.

Кісіль З. Р. та Швець Д. В. визначають поняття мотивації з психологічної точки зору таким чином – «це система факторів, які обумовлюють та спрямовують поведінку людини (потреби, мотиви, наміри, цілі, світогляд, переконання, установки, інтереси, ідеали тощо)» [1, с. 13].

За Терьохінім Р. О. в основі явища готовності до змін лежить поєднання усвідомленості щодо процесу змін, їх наслідків та власної підготовленості; звичних патернів поведінки, реакцій при передбачуваних ситуаціях, загальна здатність налаштуватися та пристосовуватись до нових умов [2].

На шляху до вдалого впровадження змін та готовності до них часто зустрічаються перешкоди, що мають назву психологічні бар'єри. Оніпко З. С. розглядає це поняття як «феномен, який представлений у формі відчуттів, образів, переживань, у яких відбиваються якості об'єкта до обмежень проявів життєдіяльності особистості, до перепон задоволення його потреб» [3], що зумовлює прояв таких якостей особистості як пасивність, бездіяльність, відстороненість тощо.

Маралов В. Г. класифікує психологічні бар'єри мотивації до змін за певними групами. До першого типу вчений відносить нездатність людини стати суб'єктом власного життя, тобто самостійно приймати життєві рішення, брати відповідальність за свої дії та поведінку. Зазвичай такі люди перекладають цю відповідальність на інших або оточуючі самі стають ініціаторами такого явища. Науковець вважає цей бар'єр найголовнішим за рахунок позбавлення людини будь-якої мотивації та цілей.

Наступним типом бар'єрів виділяють складності у процесі самопізнання, нестачу навичок до рефлексії. У такому випадку людина не має усвідомлення власної ідентичності, результатом чого можуть стати нереальні очікування щодо власної успішності, поставлених цілей.

Третій тип бар'єру являє собою вплив комплексу суспільних стереотипів та переконань. За рахунок надмірного впливу на людину соціальних очікувань та установок спостерігатиметься пригнічення вольових можливостей та саморозвитку особистості.

Наступну групу пов'язують із дефіцитом механізмів саморозвитку. Цей тип бар'єру характеризується відчуттям неприйняття себе як цілісної особистості з усіма можливими негативними та позитивними проявами. У такому разі вся увага зосереджується лише на усуненні негативних якостей, результатом чого стає створення неадекватно ідеального образу, що не відповідає дійсності. Таким чином людина обмежує реалізацію свого справжнього потенціалу.

Остання група бар'єрів за Мараловим В. Г. представлена нестачею навичок самодисципліни та самовиховання, що спричиняє певні труднощі із самоорганізацією в процесі змін [3].

Таким чином проблема психологічних бар'єрів мотивації є актуальною проблемою, що стає на заваді впровадженню змін в особистісне життя, тобто створює складності для загального саморозвитку та особистісного зростання людини. Готовність до змін є ключовим аспектом для гармонійної реалізації особистості в сучасному світі, що потребує глибинного самопізнання.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Мотивація діяльності людини: навч. посібник у схемах, таблицях, коментарях. Одеса: Вид. ОДУВС, 2023. 154 с. URL: <http://surl.li/kemmgz> (дата звернення 19.03.25)

2. Мітрошкіна О. В. Специфіка психологічної готовності до змін та особистісної компетенції у працівників державної кримінально-виконавчої служби України. *Psychological Journal*. 2018. № 9 (19). С. 53–67. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/psch_2018_9_6.pdf (дата звернення 22.03.25)

3. Оніпко З. С. Особливості психологічних бар'єрів саморозвитку особистості студента. *ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2021. 15 с. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/c76af30f-82c3-4d65-b149-f37ee35ad326/content* (дата звернення 29.03.25)

Середа Ю. С. (Одеса, Україна)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕМОЦІЙНИМ ІНТЕЛЕКТОМ І ЯКІСТЮ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН

У тезах проаналізовано значення емоційного інтелекту як ключового чинника формування якісних міжособистісних взаємин. Висвітлено вплив основних компонентів емоційного інтелекту – самосвідомості, саморегуляції, емпатії, соціальних навичок і внутрішньої мотивації – на ефективність комунікації та емоційної взаємодії між людьми. Узагальнено результати теоретичних та емпіричних досліджень, що підтверджують важливу роль емоційної компетентності у підтримці гармонійних особистісних і партнерських зв'язків.

Sereda Y. (Odesa, Ukraine)

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND THE QUALITY OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS

The theses analyze the role of emotional intelligence as a key factor in shaping high-quality interpersonal relationships. The influence of its core components – self-awareness, self-regulation, empathy, social skills, and intrinsic motivation – on the effectiveness of communication and emotional interaction is highlighted. Theoretical and empirical studies are summarized to emphasize the importance of emotional competence in building and maintaining harmonious personal and romantic partnerships.

Емоційний інтелект (ЕІ) посідає ключове місце серед чинників, що визначають якість міжособистісних взаємин. Йдеться про здатність особистості не лише усвідомлювати власні емоції, а й розуміти емоції інших людей, ефективно управляти емоційними процесами та будувати гармонійні, підтримувальні зв'язки. За твердженням Д. Гоулмана, саме емоційний інтелект, а не коефіцієнт інтелекту (IQ), є визначальним у досягненні успіху в особистому та професійному житті [2].

Якість міжособистісних стосунків значною мірою залежить від таких компонентів емоційного інтелекту, як самосвідомість, саморегуляція, емпатія, соціальні навички та внутрішня мотивація. Самосвідомість дозволяє особистості розуміти, як її емоції впливають на поведінку, тоді як саморегуляція сприяє конструктивному реагуванню на конфліктні або стресові ситуації. Високий рівень емпатії забезпечує здатність враховувати почуття інших, що є передумовою взаєморозуміння та довіри [2].

За результатами досліджень І. Корнієнка, М. Александровича та Б. Барчі, емоційний інтелект виступає основним механізмом регуляції емоційної взаємодії між людьми. Автори підкреслюють, що особи з розвиненим ЕІ здатні до гнучкого реагування на поведінку партнера, ефективного вирішення міжособистісних конфліктів і підтримки позитивного емоційного фону у стосунках [3]. Це, своєю чергою, знижує рівень напруженості, підвищує задоволеність стосунками та сприяє емоційному комфорту обох сторін.

У контексті подружніх і романтичних стосунків емоційний інтелект має особливе значення. Як зазначає Т. Комар, високий рівень ЕІ корелює з готовністю до побудови тривалих партнерських стосунків, які базуються на взаємній підтримці, емоційному резонансі та вмінні вирішувати проблеми без ескалації конфлікту [1]. Подружжя, в якому обидва партнери мають високий рівень емоційної компетентності, характеризується вищим рівнем задоволеності та стабільності.

Таким чином, взаємозв'язок між емоційним інтелектом і якістю міжособистісних взаємин є обґрунтованим як теоретично, так і емпірично. Емоційний інтелект сприяє формуванню відкритої, гнучкої, емпатійної поведінки, яка є основою ефективною та гармонійною міжособистісною взаємодією.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Комар Т. Емоційний інтелект як фактор особистісної готовності до подружнього життя. *Psychology Travelogs*. 2024. № 4. С. 324–332.
2. Goleman D. *Emotional Intelligence*. New York: Bantam, 1995.
3. Корнієнко І., Александрович М., Барчі Б. Емоційний інтелект у структурі саморегуляції особистості. *Psychology Travelogs*. 2023. № 3. С. 146–153.

Гузенко В. А., Мурашка В. А. (Одеса, Україна)
**РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ
Я-КОНЦЕПЦІЇ МОЛОДІ**

У тезах розкривається вплив соціальних мереж на формування Я-концепції молоді як важливого чинника самосприйняття в умовах цифрової взаємодії. Окреслено ключові елементи Я-концепції, зокрема самооцінку, уявлення про соціальне «Я» та ідеальне «Я». Підкреслюється роль онлайн-контенту, зворотного зв'язку (лайків, коментарів) і соціального порівняння у зміні образу себе. Зазначено, що соціальні мережі можуть як зміцнювати впевненість у собі, так і провокувати внутрішні конфлікти. Акцент зроблено на необхідності формування критичного мислення у молоді для збереження стабільної та позитивної Я-концепції в умовах постійного інформаційного впливу.

Huzenko V., Murashka V. (Odesa, Ukraine)
**THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN THE FORMATION OF YOUNG
PEOPLE'S SELF-CONCEPT**

The thesis highlights the influence of social media on the formation of self-concept in youth as a crucial factor in self-perception within the context of digital interaction. Key elements of the self-concept are outlined, including self-esteem, representations of the social self, and the ideal self. The role of online content, feedback (likes, comments), and social comparison in shaping one's self-image is emphasized. It is noted that social media can both strengthen self-confidence and provoke internal conflict. Special attention is given to the importance of developing critical thinking among young people in order to maintain a stable and positive self-concept amid constant informational influence.

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі відіграють дедалі важливішу роль у житті молодого покоління. В умовах цифрової трансформації вони стають не лише засобом комунікації, а й потужним соціальним інструментом, що впливає на формування особистісної ідентичності та Я-концепції.

Ми проаналізували теоретичні аспекти дослідження Я-концепції та самосприйняття у цифрову епоху. Я-концепція – це цілісна система уявлень особистості про саму себе. Вона включає не лише знання про власні якості, риси, соціальні ролі, а й емоційне ставлення до себе, а також уявлення про бажане (ідеальне «Я») та очікуване від оточення (соціальне «Я»). Як зазначає D. Oyserman (2001), Я-концепція – це багатовимірна структура, що формується в результаті соціальних взаємодій, досвіду та культурних впливів. Вона виконує функції саморегуляції, самооцінки та ідентичності, впливаючи на те, як людина орієнтується в соціальному середовищі [1].

Самосприйняття, у свою чергу, є частиною Я-концепції і відображає процес, у якому особа інтерпретує власні дії, емоції та зовнішній вигляд. Самосприйняття – це те, як людина відчуває себе «тут і зараз», тоді як Я-

концепція – більш стабільне, загальне уявлення про себе, що охоплює і минуле, і майбутнє. Відповідно, самосприйняття є більш гнучким і може змінюватися під впливом ситуаційних чинників, зокрема цифрового контенту.

Цифровий контент, зокрема у соціальних мережах, чинить значний вплив на самосприйняття молоді через низку психологічних та соціальних механізмів. Одним із ключових чинників є соціальне порівняння, коли молоді люди постійно зіставляють себе з іншими користувачами, особливо з ідеалізованими чи відретушованими образами, що формує викривлене уявлення про власну цінність. Значну роль відіграє і зворотний зв'язок у формі лайків та коментарів, який прямо впливає на рівень самооцінки, спричиняючи як емоційне піднесення, так і зниження впевненості у собі. Процес цифрової самопрезентації, тобто свідоме формування певного образу себе у віртуальному середовищі, може призводити до розриву між реальним і віртуальним «Я», що ускладнює автентичне самосприйняття. Водночас інформаційне перевантаження, спричинене надмірною кількістю контенту, здатне викликати емоційне виснаження. Молодь також часто відчуває потребу у схваленні з боку аудиторії, що підсилює залежність від позитивної реакції оточення.

Формування віртуальної ідентичності через використання аватарів, фільтрів та персоналізованих профілів створює нову версію себе, яка не завжди відповідає реальності. Однак доступ до рольових моделей у цифровому просторі може мати й позитивний вплив, слугуючи джерелом мотивації та особистісного зростання. У контексті сучасної цифрової культури ці механізми можуть як посилювати позитивне самосприйняття, так і сприяти розвитку тривожності, незадоволення собою чи зниженню самооцінки.

Ми провели дослідження за допомогою авторської анкети. Анкета містила 15 запитань. Метою анкетування було з'ясувати, як молоді люди оцінюють вплив цифрового контенту на їх самосприйняття. У дослідженні взяли участь 34 особи, віком від 14 до 26 років, з них 9 юнаків та 25 дівчат.

Проведене опитування виявило такі ключові тенденції, що понад 85% респондентів активно користуються Instagram, TikTok та Telegram, що свідчить про високий рівень залученості молоді до цифрового середовища. Більше половини опитаних (55,9%) зазначили, що контент у соціальних мережах частково впливає на їхнє самосприйняття. Особливо це проявляється через емоції невпевненості або тривоги, які молоді люди часто відчувають після порівняння себе з іншими користувачами, зокрема з візуально ідеалізованими образами. Водночас половина респондентів уже пробували обмежувати час, проведений у соцмережах, і вважають це корисною практикою, що свідчить про поступове формування стратегій цифрової саморегуляції.

Результати свідчать про амбівалентність впливу: соціальні мережі можуть як підтримувати позитивне самосприйняття, так і викликати

емоційний дискомфорт. Особливо вразливою є молодь із нестійкою самооцінкою.

У подальшому ми вбачаємо доцільним проведення більш детального дослідження впливу соціальних мереж на Я-концепцію молоді з використанням стандартизованих діагностичних методик, зокрема шкал самооцінки, соціального порівняння, емоційного стану та рівня сприйняття.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Oyserman D. Self-concept and identity. In: A. Tesser & N. Schwarz (Eds.), *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intraindividual Processes*. Blackwell Publishing, 2001. P. 499–517.

2. Harter S. *The Construction of the Self: A Developmental Perspective*. New York: Guilford Press, 1999. 435 p.

Колот С. О., Яновська В. К., Христич А. Л.

(Одеса, Україна – Женева, Швейцарія)

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКІВ

У тезах розглянуто особливості розвитку інтернет-залежності підлітків та її впливу на їхню самооцінку.

Kolot S., Yanovska V., Khristich A.

(Odesa, Ukraine – Geneva, Switzerland)

THE IMPACT OF INTERNET ADDICTION ON ADOLESCENTS' SELF-ESTEEM

The abstracts examine the specifics of the development of Internet addiction in adolescents and its impact on their Self-esteem.

Самооцінка є однією з центральних категорій у психології розвитку особистості – ніби той внутрішній дзеркальний механізм, за допомогою якого людина визначає свою цінність, значущість і межі можливостей. За визначенням, самооцінка – це сприйняття/оцінка людиною самої себе, результатів своєї діяльності, свого статусу у групі, ставлення до неї інших членів групи [1]. Підлітковий вік характеризується збільшенням самостійної побудови уявлення про себе, в якому суттєву роль починають відігравати інші люди із соціального середовища. В останні роки цю функцію активно виконують соціальні медіа, середовище, у якому відбувається взаємодія підлітків, обмін інформацією та формування соціальних зв'язків. Ці платформи мають значний вплив на те, як підлітки сприймають себе, оцінюють свої досягнення, зовнішність і місце серед однолітків. Завдяки своїй доступності й швидкості, платформи надають змогу підтримувати контакт із близькими, знайомитися з новими людьми, ділитися власними думками, подіями та враженнями. За даними дослідження Центру громадського здоров'я МОЗ України, майже половина підлітків (48,6%) щодня перебувають у соціальних мережах до трьох годин, 44,7%

респондентів використовують Інтернет понад чотири години на добу, у вихідні дні більшість (54,9%) проводить онлайн понад чотири години. Надмірне використання Інтернету може призвести до проблемного користування, з усіма ознаками компульсивної поведінки, з її думками та діями, які повторюються, і негативними результатами інтернет-залежності [2]. В цьому контексті, на основі особистих переживань чи досвіду, під впливом віртуальних реакцій інших, кількості вподобань, коментарів та підписок формується самооцінка підлітків. Підліткам доводиться пристосовуватися, з одного боку, до змін у собі, а з другого – до вимог суспільства через вплив соціальних мереж, де відбувається постійна демонстрації «успішності» та зовнішньої привабливості, що часто спонукає до порівняння себе з іншими. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки: з одного боку – стимул до розвитку, а з іншого – зниження впевненості в собі. Було виявлено, що з інтернет-залежністю пов'язані психопатологічні фактори, зокрема, соціальні тривожні розлади, депресія, синдром дефіциту уваги/гіперактивності, симптоми порушення сну, дисфункціональні стосунки між батьками та підлітками, а також труднощі в регуляції емоцій. Намагаючись втекти від негативного настрою, підлітки з емоційною дисрегуляцією достатньо легко залучались до адиктивної поведінки або мінімізували емоційний дистрес за допомогою користування Інтернетом, що вважалось можливою спробою впоратися з неприємними відчуттями шляхом втечі в онлайн-життя [3]. У ряді досліджень було виявлено цікаву закономірність: користувачі соціальних мереж, які мають порівняно невелику кількість контактів (до 150 «друзів»), можуть частіше відчувати занижену самооцінку. У той час, як участь у великих віртуальних спільнотах (понад 150 осіб) не має такого чіткого зв'язку з рівнем самооцінки, можливо через меншу емоційну залученість або більш поверхневу взаємодію [4].

Аналіз результатів досліджень особливостей користування підлітками Інтернетом показав зв'язок розвитку інтернет-залежності з труднощами щодо ідентифікації та опису емоцій, розуміння емоційних реакцій, контролю своєї імпульсивної поведінки у відповідь на негативні емоційні переживання. Низька здатність підлітків до регулювання емоцій була також пов'язана з низьким показником самооцінки у більшій мірі, ніж у підлітків без проблемного використання Інтернету [3]. За результатами багатьох досліджень можна бачити, що суттєву роль у зниженні негативного впливу соціальних медіа, зокрема, Інтернету, на самооцінку підлітків відіграє емоційна регуляція. Широка розповсюдженість використання Інтернету серед підлітків, його неоднозначний вплив на формування їх самооцінки і подальший особистісний розвиток обумовлюють доцільність експериментального дослідження особливостей впливу інтернет-залежності на самооцінку підлітків, особливо, в екстремальній ситуації воєнного стану. Розкриття функціональних особливостей емоційної регуляції у цьому процесі дозволить виявити можливості профілактики та корекції показників інтернет-залежності та самооцінки підлітків.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
  2. Boyd D. M., Ellison N.B. Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2007. № 13. P. 210–230.
  3. Gioia, F., Rega V., Boursier, V. Problematic Internet Use and Emotional Dysregulation Among Young People: A Literature Review. URL: Problematic Internet Use and Emotional Dysregulation Among Young People: A Literature Review – PMC.
  4. Lim AJ, Lau C and Li NP (2021) The Moderating Role of Social Network Size on Social Media Use and Self-Esteem: An Evolutionary Mismatch Perspective. *Front. Psychol.* 12:734206. URL: <https://doi:10.3389/fpsyg.2021.734206>
-

Реймер Д. Д. (Одеса, Україна)

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІРРАЦІОНАЛЬНИХ УСТАНОВОК НА
ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ МОЛОДІ**

У тезах розглянуто механізм формування інтернет-залежності молоді під впливом ірраціональних установок. Зазначено проблеми психічного здоров'я у осіб з інтернет-залежністю. Проаналізовано основні види ірраціональних установок, що підвищують ризик розвитку адиктивної поведінки у цифровому середовищі. Отримані результати використані для розробки профілактичних та корекційних програм у цифровому середовищі.

Reimer D. (Odesa, Ukraine)

**FEATURES OF THE INFLUENCE OF IRRATIONAL ATTITUDES ON
INTERNET ADDICTION IN YOUTH**

The abstracts consider the mechanism of formation of youth Internet addiction under the influence of irrational attitudes. Mental health problems in individuals with Internet addiction are indicated. The main types of irrational attitudes that increase the risk of developing addictive behavior in the digital environment are analyzed. The results obtained are used to develop preventive and corrective programs in the digital environment.

Інтернет-залежність як психологічний феномен вперше була описана американським психіатром І. Голдбергом у 1995 році, який визначив її як «патологію, розлад, надмірне використання цієї технології, включаючи широкий спектр поведінки та контролю імпульсів» [4, с. 1373]. М. Гріффітс, один із широко визнаних авторитетів у галузі адиктивної поведінки, стверджував, що «соціальні патології починають проявлятися в кіберпросторі у формі технологічних залежностей. Технологічні залежності операційно визначаються як нехімічні (поведінкові) залежності, що включають взаємодію людини та машини». Інтернет-залежність визначається, «коли

певна діяльність стає найважливішою в житті людини. Вона домінує над мисленням (що призводить до занепокоєнь та когнітивних спотворень), почуттями (що призводить до тяги) та поведінкою (соціалізована поведінка погіршується)» [2, с. 246].

Формування інтернет-залежності відбувається за рахунок складної взаємодії психологічних, соціальних та нейробіологічних механізмів. На психологічному рівні механізм формування інтернет-залежності можна описати через модель «спусковий гачок – дія – змінна винагорода – інвестиція», запропоновану Н. Ейялом [5]. Спусковим гачком для використання Інтернету можуть бути як зовнішні тригери (повідомлення, сповіщення, електронні листи), так і внутрішні (нудьга, самотність, тривога, стрес). Соціальні механізми формування інтернет-залежності включають феномен соціального порівняння, страх пропустити щось важливе, потребу в соціальному валідації через віртуальні взаємодії та формування віртуальної ідентичності. Нейропластичність молодого мозку, з одного боку, забезпечує швидке оволодіння новими технологіями, але з іншого – створює підвищену вразливість до формування стійких патернів адиктивної поведінки. Особливо вразливими на загальному фоні виглядають представники студентської молоді, чиє становлення особистості та професійний розвиток відбуваються в умовах інтенсивної цифровізації освітнього процесу.

Спостерігаються види інтернет-залежності: залежність від соціальних мереж, ігрова залежність, компульсивний пошук інформації, кіберсексуальна залежність, залежність від онлайн-шопінгу тощо. У багатьох випадках спостерігається коморбідність (наявність у людини одночасно двох або більше розладів) різних форм інтернет-залежності.

Тривале надмірне використання Інтернету корелює з широким спектром проблем психічного здоров'я. У осіб з інтернет-залежністю спостерігаються емоційні порушення, такі, як депресивні та тривожні розлади, підвищений рівень нейротизму, емоційної лабільності та дратівливості. Особливо цікавий двосторонній зв'язок між депресією та інтернет-залежністю: депресивні стани підвищують ризик розвитку адиктивної поведінки в Інтернеті, а надмірне використання Інтернету, своєю чергою, поглиблює депресивну симптоматику.

Аналіз факторів ризику виявляє найбільш вразливі групи молоді щодо розвитку інтернет-залежності. До них належать особи з наявністю коморбідних психічних розладів (депресія, тривожні розлади, синдром дефіциту уваги та гіперактивності), молоді люди в ситуації соціальної дезадаптації, а також особи з високим рівнем когнітивних викривлень та ірраціональних установок.

Ірраціональні установки – це жорсткі когнітивно-емоційні зв'язки, що не відповідають об'єктивній реальності, провокують дезадаптацію особи [1; 4]. Концепція ірраціональних установок розроблена в рамках раціонально-емотивної поведінкової терапії А. Елліса, що пропонує теоретичну основу для розуміння когнітивних механізмів формування адиктивної поведінки, зокрема, інтернет-залежності. Згідно з цією концепцією, в основі емоційних

розладів та дезадаптивної поведінки лежать не самі по собі негативні життєві події, а їх інтерпретація через призму ірраціональних установок [1]. Вони характеризуються догматичністю, абсолютизмом та нелогічністю і проявляються у формі вимогливості, катастрофізації, низької толерантності до фрустрації та знецінення. Ірраціональні установки відіграють значну роль у формуванні та підтримці адиктивної поведінки, зокрема інтернет-залежності.

Специфічні ірраціональні установки, що пов'язані з інтернет-залежністю, класифікують за чотирма основними сферами: установки щодо соціальної взаємодії, емоційної регуляції, контролю та досягнень, самооцінки. Ці установки формують специфічні когнітивні патерни, що підвищують схильність молодшої людини до розвитку адикції в Інтернет-просторі.

Модель взаємозв'язку ірраціональних установок та інтернет-залежності пояснює механізми формування адиктивної поведінки через призму когнітивних процесів. Розуміння когнітивних предикторів інтернет-залежності, зокрема ролі ірраціональних установок, відкриває перспективи для розробки ефективних стратегій профілактики та психологічної корекції адиктивної поведінки в цифровому середовищі, спрямованих на трансформацію дисфункціональних когнітивних патернів.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Ellis A., Knaus W. J. *Overcoming procrastination*. New York: Signet Books. 2009. 180 p. URL: [Overcoming-procrastination-a-new-look-william-j.-knaus-ed.d-.pdf](#)
2. Griffiths M. D. Internet addiction: Fact or fiction? *The Psychologist: Bulletin of the British Psychological Society*. 1999. №12 P. 246–250.
3. Michailidou N., Constantinou N. Irrational beliefs as predictors of Internet addiction in young adults. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*. 2021. Vol. 39, № 3. P. 376–392.
4. Saliceti F. Internet Addiction Disorder (IAD). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2015. № 191. P. 1372-1376. DOI:10.1016/j.sbspro.2015.04.292
5. Young K. S. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*. 1998. Vol. 1(3). P. 237–244.

Дуда К. В., Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД – ЧИ МОЖНА ДОВІРЯТИ ІСНУЮЧИМ МЕТОДИКАМ?

У тезах підіймається питання історії створення діагностичних методик копінг-стратегій та їх достовірність у реаліях життя українців – під час воєнного стану.

Duda K., Azarkina O. (Odesa, Ukraine)

COPING STRATEGIES IN WAR TIMES – CAN WE TRUST EXISTING METHODS?

The theses raise the question of the history of the creation of diagnostic methods of coping strategies and their reliability in the realities of Ukrainians – during martial law.

Активне дослідження проблеми «копінгу» почалося зовсім нещодавно, близько 40 років тому, але, з кожним роком, ця сфера стає все більш актуальнішою, що тягне за собою потребу у більш масштабних дослідженнях на різноманітні теми.

Вперше термін «копінг-стратегія» було запропоновано у 1962 році, Л. Мерфі використовував цей термін з метою описати поведінкові реакції дитини, яка долає кризу розвитку [1]. Приблизно через 20 років почалося активне дослідження: вчені приділяли увагу дослідженню суті феномену «копінгу», виокремленню його різновидів, а також виявленню зв'язку з іншими феноменами [1]. Зараз, аналізуючи роботи вчених, можна сказати, що копінг – це модель поведінки, яку вживає людина не лише в стресових ситуаціях, а також і в ситуаціях, коли потрібно долати життєві труднощі [2]. Паралельно з дослідженням цього феномену, вченими розроблялись методики для діагностики копінг-стратегій. Налічується багато таких методик, наприклад «Методика психологічної діагностики копінг-механізмів (E. Heim)» [3], «Методика «Діагностика копінг-поведінки в стресових ситуаціях» (CISS, С. Норман, Д. Ендлер, Д. Джеймс, М. Паркер)» [3], «Методика «Індикатор копінг-стратегій» (CSI, Д. Амирхан)» [3] та інші, але найбільш відомою, на нашу думку, є «Опитувальник «Копінг-стратегії» (Р. Лазарус)» [2]. Слід зауважити, що всі ці методики були розроблені ще у минулому столітті, приблизно в період з 1988 року по 1995 рік [3]. Саме цей факт і є основною проблемою вивчення феномену «копінгу» у наші часи.

Всі відомі методики були розроблені не враховуючи того факту, що людина може перебувати у постійному стресі протягом року, або навіть довше. Взимку 2022 року українці зазнали стресового впливу через початок воєнного вторгнення, та вже протягом трьох років певна частина українців знаходиться у постійному стресі через різноманітні фактори. У 2024 році, в рамках кваліфікаційної роботи бакалавра, нами було проведено дослідження подолання стресу особами з різними типами акцентуацій характеру. 66 українців прийняли участь у проведеному дослідженні. Для дослідження копінг-стратегій ми використовували методiku «Опитувальник «Копінг-стратегії» (Р. Лазарус)». Отримані результати показали, що всі копінг-стратегії, у більшості респондентів, виявилися дезадаптивними: планування вирішити проблему (у 80,3% респондентів дезадаптивна), конфронтуючий копінг (у 47% респондентів дезадаптивна), самоконтроль (у 74,2% – дезадаптивна), пошук соціальної підтримки (у 68,2% – дезадаптивна), уникнення проблеми (у 48,5% респондентів є дезадаптивною), позитивна

переоцінка (у 66,7% – дезадаптивна), прийняття відповідальності (у 66,7% респондентів дезадаптивна) та дистанціонування (у 50% – дезадаптивна) [2]. На перший погляд можна подумати, що в цих результатах немає нічого дивного, але виникає питання – чому у більшості респондентів всі копінг-стратегії є дезадаптивними. Чи говорить це про те, що більшість респондентів не вміють ефективно протистояти стресу або проблема ховається у чомусь глибшому?

На нашу думку, це сталося через неврахування факту перебування у постійному стресі протягом декількох років. Так як використаний опитувальник було розроблено у мирні роки, не було питання чи буде він достовірним у період воєнного часу. Нажаль, на даний момент, неможливо визначити наслідки для психічного здоров'я, яких зазнали українці через воєнне вторгнення, неможливо визначити кількість людей, які перебувають у постійному стресі, неможливо з точністю 100% сказати, що саме призвело до отримання саме таких результатів. Отримання відповідей на ці питання потребує проведення додаткових досліджень феномена «копінгу», в чому ми бачимо продовження нашої роботи.

Ми вважаємо, що у воєнний період сприйняття питань різних опитувальників може бути спотвореним, або деякі питання можуть бути некоректними. Не можна вважати, що дані досліджень, отримані в результаті використання наявних опитувальників є абсолютно точними, бо фактор війни не є врахованим при розробці методик. Отже, можна сказати, що дуже важливим є розробка нових або адаптація вже наявних методик тестування копінг-стратегій для отримання достовірного результату. Це є актуальним саме зараз і може стати основною метою роботи нового покоління психологів України.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Грабовська С., Єсип М. Проблема копінг в сучасних психологічних дослідженнях. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 188–199.
2. Дуда К. В. Подолання стресу особами з різним типом акцентуації характеру: кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю «053 Психологія» / наук. керівник Гузенко В. А. Одеса: Нац. ун-т «Одес. політехніка», 2024. 86 с.
3. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.

Слізков О. С. (Одеса, Україна)

ПРОФІЛАКТИКА САМОУШКОДЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

У тезах проаналізовано особливості прояву самоушкоджувальної поведінки серед молоді, розкрито її основні причини та актуальність проблематики. Окрема увага приділена розробці анкети щодо проявів самоушкоджувальної поведінки серед молоді та її результатам для визначення стратегій профілактики самоушкоджувальної поведінки у процесі соціальної роботи.

Slizkov O. (Odesa, Ukraine)

PREVENTION OF SELF-HARM BEHAVIOR AMONG YOUTH

The thesis analyzes the peculiarities of self-harm behavior among young people, outlines its main causes and the importance of issues. Special attention is paid to the development of a questionnaire on manifestations of self-harming behavior among youth and its results to determine strategies for preventing self-harming behavior in the process of social work.

Самоушкоджувальна поведінка (self-harm) – це форма поведінки, коли особа завдає шкоди власному тілу з метою зниження психоемоційного напруження, але без наміру здійснити суїцид. Це є серйозною соціальною проблемою, яка часто залишається непоміченою або недооціненою у багатьох суспільствах, але має глибокий вплив на психічне та фізичне здоров'я молоді. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (WHO), самоушкоджувальна поведінка є однією з основних причин травм серед підлітків у багатьох країнах, зокрема серед 15-19-річних осіб [2]. У сучасних соціокультурних умовах молоді люди дедалі частіше стикаються з психологічними труднощами, які можуть проявлятися у формі самоушкоджувальної поведінки. Така поведінка не завжди пов'язана з бажанням завершити життя, а часто є способом впоратись із внутрішнім болем, стресом або емоційним виснаженням. Особливо вразливими є молоді особи, що пережили сімейні конфлікти, соціальну ізоляцію, булінг або нестачу підтримки з боку дорослих [1, с. 118]. Важливість своєчасного виявлення та надання допомоги, а також створення програм підтримки для молоді, які перебувають у групі ризику, дійсно має значення в умовах сьогодення.

Для проведення емпіричного дослідження щодо проявів самоушкоджувальної поведінки серед молоді, нами була розроблена анкета з 21 запитання. Даний опитувальник був спрямований на вивчення таких аспектів, як особистий досвід самоушкоджувальної поведінки, емоційний стан, способи реагування на стрес, наявність чи відсутність практик самоушкодження, а також рівень поінформованості про існуючі механізми соціальної, психологічної та медичної допомоги. Вибірка дослідження становила молодь віком від 16 до 22 років. Учасниками опитування стали представники різної статі, соціального походження, рівня освіти та типу навчального закладу. Така вікова категорія була обрана не випадково, адже саме підлітковий і юнацький періоди є найвразливішими до психоемоційних коливань, пошуку ідентичності та проявів девіантної поведінки, зокрема – самоушкодження.

За результатами анкетування, понад половини учасників опитування (51,4%) вказали на наявність особистого досвіду самоушкоджувальної поведінки, що вже само по собі свідчить про актуальність і гостроту означеної проблеми. У ході дослідження було встановлено, що найвідомішою формою самоушкоджень для молоді є класичний селфхарм –

нанесення фізичних пошкоджень собі (91,4%). Водночас, майже половина респондентів знають про такі форми, як передозування, ковтання об'єктів, удушення, що вказує на доволі широкий спектр обізнаності. Цікавим є й сприйняття медіакультури: 51,4% респондентів вважає, що у фільмах, музиці та літературі дійсно відбувається романтизація самоушкоджень. Половина респондентів не знає, які ресурси доступні для допомоги особам з аутоагресією, що вказує на значний інформаційний вакуум в українському суспільстві. Однак 91,4% вірять у ефективність психологічної допомоги. Загалом, результати дослідження підтвердили, що молодь потребує якісної профілактичної роботи: 88,6% погодилися, що реалізація програм профілактики є важливою. Найбільш затребуваними формами допомоги було названо психоосвітні програми, розвиток навичок саморегуляції та соціальну підтримку. Стратегії профілактики повинні базуватись на мультидисциплінарному підході, включаючи емоційну регуляцію, групові тренінги та індивідуальне консультування.

Таким чином, вчасно розпочаті профілактичні заходи можуть значно знизити рівень проявів самоушкоджувальної поведінки та допомогти молодим людям вийти зі складних ситуацій, не завдаючи шкоди своєму здоров'ю.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Мельничук Н. С. Соціальні чинники психічного здоров'я молоді. *Психологія і суспільство*. 2017. Т. 10. С. 116–130.
2. World Health Organization. Self-harm among adolescents: Global and regional estimates. Geneva: World Health Organization, 2021.
3. Klonsky E. D., Muehlenkamp J. J., Lewis M. Non-suicidal self-injury: an introduction and overview. *Journal of Clinical Psychology*, 2013.

Боделан М. В., Стоянов Е. М. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОТРАПЛЯННЯ ДІТЕЙ У КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ

У тезах представлено комплексний аналіз соціально-психологічних чинників, що спричиняють потрапляння дітей у кризові ситуації, з акцентом на багатовимірність проблеми, важливість соціального оточення, культурних норм та системного підходу до її вирішення.

Bodelan M., Stoyanov E. (Odesa, Ukraine)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS LEADING CHILDREN INTO CRISIS SITUATIONS

The theses present a comprehensive analysis of the social and psychological factors that contribute to children entering crisis situations, with an emphasis on the multidimensional nature of the problem, the importance of social environment, cultural norms, and a systemic approach to its resolution.

Криза – це складний і багатогранний феномен, який використовується для визначення та опису значних періодів життєвих змін або травм індивіда. Наприклад, втрати, розлучення, зміна місця проживання, або ж будь-які інші обставини, що викликають у людини почуття безпорадності та дезорієнтації. Психологічно, криза сприймається як ситуація, коли індивід відчуває, що його звичні механізми адаптації більше не працюють, що веде до потужного емоційного напруження.

Кризові ситуації можуть бути короткочасними або тривалими, і вони часто вимагають від особистості значних зусиль для подолання. Психологічні теорії та практики вказують на стадії кризи, таких як відчуття шоку, заперечення, прийняття та адаптація. Вони не є чітко визначеними та можуть переплітатися, проте вони допомагають зрозуміти процес, через який проходять люди у кризових моментах.

Дослідження кризових ситуацій, у які потрапляють діти, є актуальними і складними у науковому просторі. Адже, кризові ситуації можемо визначати через емоційні, соціальні, фінансові та інші стресові фактори, які негативно впливають на розвиток дитини.

Також, кризові ситуації часто неправильно асоціюються – виключно з соціально незахищеними родинами. Це спрощене судження ігнорує широкий спектр факторів, що можуть призвести до таких обставин. Діти, незалежно від їх соціально-економічного статусу, можуть опинитися в кризі через емоційний стрес, домашнє насильство, булінг або труднощі в навчанні. Отже, важливо усвідомлювати, що ці ситуації не укладаються в прості соціальні стереотипи, а є результатом складних динамік і взаємодій.

Досить часто заперечують значення оточення в формуванні психоемоційного стану дитини. Тоді як соціальна підтримка є одним з основних чинників, який може бути вирішальним у запобіганні криз. Відсутність сприятливого середовища вдома або в школі може підвищити ймовірність того, що дитина зіткнеться з проблемами. Попри це, існує думка, що соціальні зв'язки між однолітками не мають істотного впливу на психологічний добробут дітей. Але насправді відчуття прийняття, підтримки та зворотного зв'язку з боку друзів і родини суттєво впливає на загальний психоемоційний стан дитини.

Також, існує думка, що фізичні або матеріальні фактори базуються в основі кризових ситуацій, тому психологічні аспекти мають другорядне значення. Проте, психоемоційний стан дітей – це основа, на якій будується їх здоров'я і добробут. Діти, які відчувають стрес, тривогу або депресію, більш схильні до складнощів у взаєминах з однолітками, що може призвести до соціальної ізоляції. Ізоляція ж, своєю чергою, може служити каталізатором криз, далеко від вирішення соціальних і особистісних проблем.

Ще одним важливим аспектом є стереотипи та культурні норми, які часто закріплюють статус-кво в суспільстві. Діти, які ростуть у сім'ях, де питання психологічного здоров'я не обговорюється, можуть відчувати труднощі у визнанні своїх проблем. Такі світогляди ведуть до критичної нестачі ресурсу для дітей, які потребують допомоги. У результаті, проблема

залишається непоміченою, що тільки посилює кризи й навіть призводить до серйозніших наслідків, таких як суїцидальні намагання.

Зрештою, відображається загальний тренд у дискусіях – нехтування системним підходом. Чимало вважають, що існують лише індивідуальні фактори, які впливають на кризи у дітей, без врахування системних структур, які формують ці фактори. Соціальні, економічні, культурні й політичні аспекти взаємодіють один з одним, формуючи унікальні умови для кожної дитини. Тільки комплексний підхід може виявити справжні причини кризових ситуацій та допомогти у їхньому вирішенні.

Таким чином, соціально-психологічні чинники потрапляння дітей у кризові ситуації є багатоаспектними та вимагають особливої уваги з боку різних соціальних інститутів – сім'ї, школи, громади, а також держави. Ігнорування цих чинників лише підсилює проблеми, які, врешті-решт, торкаються всього суспільства. Потрібно визнати багатогранність проблеми та вжити заходів для її вирішення, покладаючись на міждисциплінарний підхід і створення безпечного середовища для дітей усіх соціальних верств.

**Антінєнє Даля, Алмонайтєнє Юона Сильвія, Дульксєнє Людмила,
Корнєщук В. В., Гузенко В. А.**

(Kaunas, Lithuania – Odesa, Ukraine)

**ЗАДОВОЛЕНІСТЬ СТУДЕНТІВ НАВЧАННЯМ У ЛИТОВСЬКИХ,
УКРАЇНСЬКИХ ТА ФРАНЦУЗЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ:
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПЛАНОВАНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ**

В тезах обгрунтовано передумови дослідження, спрямованого на аналіз зв'язку між потребою у когнітивних здібностях, негативними емоційними станами та емоційним інтелектом та задоволеністю студентів навчанням у різних культурних, соціальних та політичних умовах.

**Antiniene D., Almonaitiene J.-S., Dulksniene L.,
Korneschuk V., Guzenko V.**

(Kaunas, Lithuania – Odesa, Ukraine)

**STUDENT LEARNING SATISFACTION IN LITHUANIAN,
UKRAINIAN AND FRENCH UNIVERSITIES: THE THEORETICAL
RATIONALE OF A PLANNED STUDY**

In the thesis, we give background for the planned study which analyzes how the links among the need for cognition, negative emotional states and emotional intelligence relate to student satisfaction with learning in different cultural, social and political settings.

Student satisfaction with learning is an important factor allowing to achieve the best possible study outcomes. It can be influenced, through various intermediate factors or directly, by a broader social, cultural, economic, and

political context. The thesis presents rationale for a planned study among university students in Lithuania, Ukraine, and France.

The study will examine satisfaction with learning among students from the three countries, which all represent Western cultures but differ in their political and social situation under the circumstances of the ongoing war or the threat of war of different levels. Thus, they possibly differ in how much their students experience stress, anxiety, depression and other negative emotional states.

The aim of the study is to analyze the relationships between the need for cognition, negative emotional states and emotional intelligence among university students, and to determine their relation to the satisfaction with learning. The study chose to analyze satisfaction with learning using the need for cognition construct, which is not sufficiently emphasized by researchers.

Data will be collected through an electronic questionnaire using the Need for Cognition Scale (1982), Depression, Anxiety and Stress Scale (1995), Emotional Intelligence Scale (1998), and a socio-demographic questionnaire designed by the authors. The expected sample is about 500 students in total, from all three countries.

The study will examine the constructs that have already been widely analyzed, individually and in some combinations, in the field of learning by both psychologists and educational scientists. Some of the works emphasized recently that learning satisfaction is related to the need for cognition [1] and the emotional states of students [2], but there is a lack of research revealing the effect of emotional intelligence on them. Emotional intelligence manifests itself as greater self-control, the ability to understand and regulate emotions [3], so it allows hypothesizing its negative relationship with negative emotional states and a positive relationship with the need for cognition, which requires emotional resources. The study is expected to provide new insights next to existing models of the relationships between the aforementioned phenomena and to allow confirming or denying the universality of their links in different cultural and social environments. As the study will lead to better understanding of the factors that determine students' satisfaction with learning, it will contribute to the development of measures to increase the latter, and psychological well-being of students on the whole.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Grass, J., Strobel, A., Strobel, A. (2017). Cognitive investments in academic success: The role of need for cognition at university. *Frontiers in Psychology*, 8, Article 790. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00790>
2. Hagenauer, G., Gläser-Zikuda, M., & Moschner, B. (2018). University students' emotions, life-satisfaction and study commitment: A self-determination theoretical perspective. *Journal of Further and Higher Education*, 42(6), 808–826.
3. Cazan, A. M., Năstasă, L. E. (2015). Emotional intelligence, satisfaction with life and burnout among university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 180, 1574–1578.

Кулава К. О., Приходько А. О. (Одеса. Україна)
ОСОБЛИВОСТІ ВІКОВОЇ СЕНСИТИВНОСТІ ТА
АДАПТАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ У СТАТУСІ ВПО

У роботі обґрунтовано необхідність дослідження специфіки вікової сенситивності студентської молоді, яка має статус внутрішньо переміщених осіб в Україні, та визначення ефективних адаптаційних стратегій, що використовуються ними для інтеграції та подолання труднощів, пов'язаних з переміщенням.

Kulava K., Prykhodko A. (Odesa, Ukraine)
FEATURES OF AGE SENSITIVITY AND ADAPTIVE BEHAVIOR OF
STUDENT YOUTH WITH IDP STATUS

The theses substantiate the necessity of studying the specifics of age sensitivity of student youth who have the status of internally displaced persons in Ukraine, and determining effective adaptive strategies used by them for integration and overcoming difficulties associated with displacement.

Масштабне внутрішнє переміщення в Україні, спричинене триваючими військовими діями та й самою війною, є значним соціальним викликом. Станом на початок 2025 року понад 5 мільйонів українців отримали статус ВПО, серед яких помітну частку становить студентська молодь [1]. Категорія студентів ВПО переживає подвійну вразливість: сенситивний період особистісного та професійного становлення накладається на стресові обставини вимушеного переміщення, що призводять до руйнування звичного життєвого циклу, втрати соціальних контактів та необхідності адаптуватися до нових умов.

Студентська молодь у статусі внутрішньо переміщених осіб є специфічною соціально-демографічною групою, адаптація якої ускладнена поєднанням вікових сенситивних особливостей та екзистенційних викликів, пов'язаних із переміщенням. Адаптаційна поведінка студентів ВПО формується під впливом низки чинників: вікової ідентичності, емоційної лабільності, соціальної ізоляції, втрати безпечного середовища, порушення освітньої траєкторії.

Проблематика внутрішнього переміщення активно досліджується українською науковою спільнотою. Значний внесок у вивчення соціально-психологічних аспектів адаптації ВПО зробили Т. Семигіна, Т. Хаустова, М. Павлюченко, О. Ставицька, які розглядають теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи з цією категорією населення. Зокрема, Т. Семигіна зосереджує увагу на соціальному захисті вразливих груп в умовах війни, а І. Григоренко та Н. Савельєва аналізують соціально-педагогічний супровід ВПО в сучасних умовах.

Водночас, попри наявність широкого спектра досліджень у сфері соціальної роботи з ВПО, аспект вікової сенситивності та адаптаційної

поведінки саме студентської молоді у статусі ВПО досі залишається недостатньо вивченим у науковій літературі, що обумовлює потребу у цілеспрямованому вивченні даної проблематики та розробці ефективних міждисциплінарних підходів до підтримки цієї категорії молоді.

Період молодості, що охоплює вік від 18 до 25 років, є критичним етапом психосоціального розвитку, протягом якого відбувається активне становлення особистісної ідентичності, професійного самовизначення та формування стабільних соціальних зв'язків. Відповідно до концепції Е. Еріксона, цей етап супроводжується кризою ідентичності, яка значно посилюється в умовах вимушеного переміщення.

Згідно з дослідженнями Т. Семигіної, внутрішньо переміщені студенти зіштовхуються з низкою бар'єрів: від втрати звичного академічного та соціального середовища до психологічних навантажень, фінансових труднощів і нестабільності щодо житла [3, с. 74]. У таких умовах актуалізується феномен «подвійної ідентичності», коли молода людина розривається між місцем походження та новим середовищем, що істотно ускладнює процес самовизначення.

Аналіз стратегій подолання адаптаційних труднощів виявляє ефективність підтримки соціального оточення (викладачів, однолітків, менторів, кураторів) для інтеграції. Активне залучення до освітнього та професійного процесів сприяє формуванню нових орієнтирів та самоідентифікації. Конструктивні копінг-стратегії (планування, пошук рішень, когнітивна переоцінка) є позитивними, на відміну від стратегій уникнення. Підтримка культурної ідентичності забезпечує психологічну стабільність [2, с. 20].

Участь у програмах психосоціальної підтримки – зокрема групах емоційного обміну, психологічному консультуванні та тренінгах розвитку резильєнтності – має підтверджену ефективність у зниженні рівня посттравматичного стресу. З боку вищих навчальних закладів інституційна підтримка (психологічні консультації, тьюторські програми, матеріальна допомога: стипендії, тощо.) є ключовою умовою успішної інтеграції.

Як підкреслює Т. Семигіна, міждисциплінарна взаємодія фахівців різних сфер – соціальних працівників, психологів, освітян і адміністративного персоналу – забезпечує комплексну відповідь на потреби студентів-ВПО. У цьому контексті особливо важливими є клієнтоцентровані підходи, які враховують індивідуальні запити та життєві обставини молоді [3, с. 75].

Враховуючи вікову сенситивність студентів-ВПО, соціальна робота має зосереджуватися на комплексних програмах підтримки, що охоплюють психологічну, академічну, соціальну та матеріальну сфери. Перспективними є тьюторство, групи підтримки, наставництво та фінансові механізми (стипендії, гранти, пільги), спрямовані на зменшення навантаження та підвищення рівня безпеки.

Таким чином, статус ВПО у студентської молоді поглиблює вікову вразливість до зовнішніх викликів, пов'язаних з переміщенням, і потребує

спеціалізованих заходів соціальної підтримки. Ефективна адаптація можлива за умов активного включення в освітнє середовище, формування стійкості, збереження ідентичності та отримання цілеспрямованої міждисциплінарної допомоги. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вивчення довгострокових наслідків переміщення, аналіз ефективності підтримуючих програм та виявлення чинників, що формують соціальну та психологічну резильєнтність молоді в умовах змін.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Внутрішньо переміщені особи: аналітична панель. Інформаційно-аналітична система МТОТ. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vro> (дата звернення: 01.05.2025)
2. Острова В. Д. Перспективна ідентичність як чинник соціально-психологічної адаптації студентської молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2015. 20 с.
3. Семигіна Т., Марухнич Л. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб: методи та виклики. Матеріали конференцій МЦНД, (14.06.2024; Суми, Україна). С. 74–76. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference/proceeding/article/view/1299> (дата звернення: 02.05.2025).

Скворцова А. О., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРИЙНЯТТЯ ДІАГНОЗУ РОЗСІЯНИЙ СКЛЕРОЗ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У тезах представлено результати емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення когнітивних і емоційних особливостей психологічної адаптації до діагнозу розсіяний склероз. Особливу увагу приділено впливу часу з моменту встановлення діагнозу, рівню емоційної регуляції, типам coping-стратегій, а також ролі соціальної підтримки.

Skvortsova A., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF ACCEPTING THE DIAGNOSIS OF MULTIPLE SCLEROSIS: EMPIRICAL RESEARCH

The abstract presents the results of empirical research focused on identifying cognitive and emotional characteristics of psychological adaptation to the diagnosis of multiple sclerosis. Special attention is paid to the time since diagnosis, the level of emotional regulation, coping strategies, and the role of social support.

Метою представленого дослідження було виявлення залежностей між рівнем прийняття діагнозу та чинниками, що його зумовлюють: етапом перебігу хвороби, тривалістю з моменту діагностування, рівнем соціальної підтримки, емоційною регуляцією та переважними coping-стратегіями.

Дослідження охоплювало 60 респондентів з підтвердженим діагнозом «Розсіяний склероз», віком від 21 до 55 років, рівномірно розподілених за гендером. Вибірка була поділена на дві підгрупи: пацієнти, які дізналися про

свій діагноз менше трьох років тому, та ті, хто живе з ним понад три роки. Методики дослідження включали шкалу прийняття хвороби (AIS), опитувальник сприйняття хвороби (IPQ) та шкалу емоційних станів DASS-21 [1, с. 23]. Також додатково проведено напівструктуровані інтерв'ю та фокус-групи.

Результати дослідження показали, що за шкалою сприйняття хвороби IPQ (Illness Perception Questionnaire) середній бал у групі А (діагноз до трьох років) становив 72,1 бали, у групі Б (понад три роки) – 62,8 бали.

За шкалою депресії, тривожності та стресу DASS-21 середні значення були такими: у групі А: депресія – 29,4 бала, тривожність – 26,1 бала, стрес – 31,2 бала; у групі Б: депресія – 22,5 бала, тривожність – 19,7 бала, стрес – 26,8 бала.

Після проведення психологічного тренінгу у обох групах зафіксовано значні покращення: депресія знизилася на 14,6% у групі А та на 14,7% у групі Б; тривожність зменшилася на 15,7% та 17,3% відповідно; стрес знизився на 11,9% у групі А та на 12,3% у групі Б.

Рівень прийняття хвороби за шкалою Acceptance of Illness Scale підвищився на 9,8% у групі А та на 7,6% у групі Б.

Важливим компонентом дослідження є аналіз гендерних відмінностей у сприйнятті хвороби: попередні результати свідчать, що жінки частіше демонструють емоційно-орієнтовані реакції, тоді як чоловіки – прагматичні моделі адаптації, але після тренінгу вони (жінки) продемонстрували більшу динаміку в зниженні стресу та підвищенні прийняття хвороби, ніж чоловіки. Загалом, перша група (до трьох років) характеризується більш вираженими емоційними реакціями, високим рівнем тривожності та стресу, а також пасивними coping-стратегіями.

Друга група демонструє поступове формування когнітивного рефреймінгу, зростання прийняття діагнозу, активне використання ресурсів соціальної підтримки та стабілізацію емоційного стану.

Особлива увага приділялася психологічній гнучкості – здатності змінювати стратегії реагування залежно від поточного фізичного та психоемоційного стану. У рамках якісного аналізу виявлено, що етап прийняття діагнозу супроводжується екзистенційними переживаннями, переосмисленням життєвих цінностей та формуванням нової ідентичності. Дані свідчать про важливу роль психотерапевтичної підтримки: когнітивно-поведінкова терапія та терапія прийняття й усвідомленості сприяють формуванню реалістичного погляду на захворювання, зниженню рівня депресивних і тривожних симптомів [3, с. 109].

Отже, тривалість перебігу захворювання та цілеспрямована психологічна підтримка є ключовими чинниками ефективної емоційно-когнітивної адаптації пацієнтів із розсіяним склерозом.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Білокінь Л. Розсіяний склероз – поширена проблема цивілізованого світу. Полтавська обласна державна адміністрація. URL: <https://www.adm-pl.gov.ua/news/rozsiyaniy-skleroz-poshirena-problema-ivilizovanogo-svitu>

2. Центр громадського здоров'я МОЗ України. (2020). Симптоми розсіяного склерозу часто залишаються непоміченими на перших стадіях. URL: <https://www.phc.org.ua/news/simptomi-rozsiyanogo-sklero-zu-chasto-zalishayutsya-nepomichenimi-na-pershikh-stadiyakh>

3. Негрич Т. (2021). Хвороба, яка завжди повертається. Чи лікується розсіяний склероз. Українська правда. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2021/06/21/245230>

Кісла Г. О. (Київ, Україна)

**КОНСТРУКТИВНІ І ДИСТРУКТИВНІ НАСЛІДКИ
МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

У тезах презентується аналіз конструктивних і деструктивних наслідків міграції українців під час війни як для України, так і для приймаючих країн. Представлений аналіз має практичне значення для розвитку України.

Kisla G. (Kyiv, Ukraine)

**CONSTRUCTIVE AND DESTRUCTIVE CONSEQUENCES OF
MIGRATION OF UKRAINIANS DURING THE WAR**

The abstracts present an analysis of the constructive and destructive consequences of migration of Ukraine and the host countries. The presented analysis has practical significance for the development of Ukraine.

Аналіз конструктивних і дисконструктивних наслідків міграції українців під час війни як для України так і для приймаючих країн має практичне значення для розвитку України.

Драматична реальність сучасного світу, війна в Україні, розглядається науковцями як фактор, який змінив економічні, соціальні, політичні, культурні і особистісні патерни поведінки як українського суспільства на макро-рівні так особисту поведінку людей на мікро-рівні. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки, рятуючись від бойових дій, окупації, руйнувань та гуманітарної катастрофи. Але ми хочемо звернути увагу на той факт, що масовий виїзд людей мав як дисконструктивні, так і конструктивні наслідки – як для України, так і для країн, які приймали біженців.

Негативні наслідки для України такі.

Втрата людського капіталу. Одним із найсерйозніших негативних наслідків є втрата людського капіталу. Виїхала велика кількість освічених, працездатних громадян, зокрема жінки з дітьми, молодь, висококваліфіковані фахівці у сфері освіти, медицини, ІТ, інженерії. Це призводить до дефіциту кадрів в Україні, що ускладнює функціонування державних інституцій, економіки, сфери обслуговування [2].

Зміна демографічної структури України. Еміграція мільйонів громадян знижує народжуваність, порушує баланс між віковими групами

населення, що створює додатковий тиск на соціальну систему. Деякі біженці інтегруються у нові громади за кордоном, і не планують повертатися навіть після закінчення війни, що поглиблює проблему постійної втрати населення.

Соціальна дистанція від рідної країни. Ще одним негативним фактором є ослаблення соціального зв'язку з країною. Довготривала відсутність у рідному середовищі, адаптація до нових культур і економічних умов сприяє асиміляції українців за кордоном, що з часом може призвести до втрати національної ідентичності, мови, зв'язку з батьківщиною.

Негативні наслідки для країн призначення.

Соціально-економічний пресинг на екзистенціальні системи приймаючих країн. Хоча багато європейських країн з розумінням поставилися до прийому українських біженців, їхня велика кількість створює додаткове навантаження на соціальні та медичні системи, житловий фонд, ринок праці. Особливо це відчутно в Польщі, Німеччині, Чехії та інших країнах, де українців приїхало понад мільйон [1].

Соціальна дистанція в міжособистих комунікаціях. Тобто випадки напруження в міжкультурному спілкуванні – зростання ксенофобії, нерозуміння, побутових конфліктів.

Попри всі труднощі, міграція українців має і позитивні наслідки.

Розширення української діаспори, яка стала важливою силою підтримки. Українці за кордоном активно долучаються до волонтерських ініціатив, збирають кошти на гуманітарну допомогу, військове спорядження, організовують інформаційні кампанії на підтримку України.

Презентація економічної солідарності. Також емігранти переказують великі суми коштів на батьківщину, що стабілізує економічну ситуацію. За даними НБУ, в 2022 році обсяги приватних грошових переказів зросли, частково компенсуючи втрати економіки від війни.

Новий вид соціалізації. Українці здобувають новий досвід, навички, знання, які можуть стати в пригоді під час відновлення країни після війни. Ті, хто планує повернутися, приносять із собою європейські стандарти, практики управління, нові технології. Це може сприяти модернізації державних інституцій, реформуванню системи освіти, медицини, підприємництва.

Позитивні наслідки для країн, що приймають.

Десант нової робочої сили. Країни, які приймають українців, отримали нову робочу силу, що важливо в умовах демографічного старіння Європи. Українці здебільшого працьовиті, освічені, швидко адаптуються до нових умов. У багатьох країнах українські лікарі, медсестри, вчителі та IT-фахівці поповнили дефіцитні професії. Це має позитивний ефект для економіки приймаючих країн.

Активізація міжнародного культурного обміну. Крім того, українці збагачують культурне життя нових громад, відкривають власні бізнеси, стають частиною місцевого соціального середовища. Це сприяє міжнародному культурному обміну і розумінню української проблематики у світі [3].

Міграція українців під час війни – це складне явище з численними аспектами. З одного боку, вона послаблює країну через втрату кадрів і демографічні зміни, з іншого – створює можливості для міжнародної підтримки, залучення ресурсів та майбутньої модернізації.

Аналіз конструктивних і дисконструктивних наслідків міграції українців під час війни як для України так і для приймаючих країн має практичне значення для розвитку України.

Драматична реальність сучасного світу, війна в Україні, розглядається науковцями як фактор, який змінив економічні, соціальні, політичні, культурні і особистісні патерни поведінки як українського суспільства на макро-рівні так особисту поведінку людей на мікро- рівні. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки, рятуючись від бойових дій, окупації, руйнувань та гуманітарної катастрофи. Але ми хочемо звернути увагу на той факт, що масовий виїзд людей мав як дисконструктивні, так і конструктивні наслідки – як для України, так і для країн, які приймали біженців.

Негативні наслідки для України такі.

Втрата людського капіталу. Одним із найсерйозніших негативних наслідків є втрата людського капіталу. Виїхала велика кількість освічених, працездатних громадян, зокрема жінки з дітьми, молодь, висококваліфіковані фахівці у сфері освіти, медицини, ІТ, інженерії. Це призводить до дефіциту кадрів в Україні, що ускладнює функціонування державних інституцій, економіки, сфери обслуговування [2].

Зміна демографічної структури України. Еміграція мільйонів громадян знижує народжуваність, порушує баланс між віковими групами населення, що створює додатковий тиск на соціальну систему. Деякі біженці інтегруються у нові громади за кордоном, і не планують повертатися навіть після закінчення війни, що поглиблює проблему постійної втрати населення.

Соціальна дистанція від рідної країни. Ще одним негативним фактором є ослаблення соціального зв'язку з країною. Довготривала відсутність у рідному середовищі, адаптація до нових культур і економічних умов сприяє асиміляції українців за кордоном, що з часом може призвести до втрати національної ідентичності, мови, зв'язку з батьківщиною.

Негативні наслідки для країн призначення.

Соціально-економічний пресинг на екзистенціальні системи приймаючих країн. Хоча багато європейських країн з розумінням поставилися до прийому українських біженців, їхня велика кількість створює додаткове навантаження на соціальні та медичні системи, житловий фонд, ринок праці. Особливо це відчутно в Польщі, Німеччині, Чехії та інших країнах, де українців приїхало понад мільйон [1].

Соціальна дистанція в міжособистих комунікаціях. Тобто випадки напруження в міжкультурному спілкуванні – зростання ксенофобії, нерозуміння, побутових конфліктів.

Попри всі труднощі, міграція українців має і позитивні наслідки.

Розширення української діаспори, яка стала важливою силою підтримки. Українці за кордоном активно долучаються до волонтерських ініціатив, збирають кошти на гуманітарну допомогу, військове спорядження, організують інформаційні кампанії на підтримку України.

Презентація економічної солідарності. Також емігранти переказують великі суми коштів на батьківщину, що стабілізує економічну ситуацію. За даними НБУ, в 2022 році обсяги приватних грошових переказів зросли, частково компенсуючи втрати економіки від війни.

Новий вид соціалізації. Українці здобувають новий досвід, навички, знання, які можуть стати в пригоді під час відновлення країни після війни. Ті, хто планує повернутися, приносять із собою європейські стандарти, практики управління, нові технології. Це може сприяти модернізації державних інституцій, реформуванню системи освіти, медицини, підприємництва.

Позитивні наслідки для країн, що приймають.

Десант нової робочої сили. Країни, які приймають українців, отримали нову робочу силу, що важливо в умовах демографічного старіння Європи. Українці здебільшого працьовиті, освічені, швидко адаптуються до нових умов. У багатьох країнах українські лікарі, медсестри, вчителі та ІТ-фахівці поповнили дефіцитні професії. Це має позитивний ефект для економіки приймаючих країн.

Активізація міжнародного культурного обміну. Крім того, українці збагачують культурне життя нових громад, відкривають власні бізнеси, стають частиною місцевого соціального середовища. Це сприяє міжнародному культурному обміну і розумінню української проблематики у світі [3].

Міграція українців під час війни – це складне явище з численними аспектами. З одного боку, вона послаблює країну через втрату кадрів і демографічні зміни, з іншого – створює можливості для міжнародної підтримки, залучення ресурсів та майбутньої модернізації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Лібанова Є. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2(48). С. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
2. Міхеєва О., Серєда В., Куземська Л. Вимушене переміщення українців під час війни: закономірності внутрішньої та зовнішньої міграції (2014-2022 роки). *Геополітичні наслідки імперських прагнень Росії. Російсько-українська війна. Т. 2.* / пер. з англ. Бостон. Academic Studies Press, 2024. С. 204–229.
3. Ukraine Refugee Situation (2024). The Operational Data Portal (ODP). URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Семенкова А. М., Шаптефрац Д. С. (Одеса, Україна)
**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФСР**

В умовах сучасних криз та складності соціальних проблем критичне мислення стає необхідною складовою професійної компетентності фахівця соціальної роботи для ефективної та етичної практики. Дослідження цієї ролі є надзвичайно актуальним для вдосконалення підготовки ФСР та підвищення якості надання соціальних послуг у відповідь на виклики сьогодення.

Semenkova A., Shaptefrats D. (Odesa, Ukraine)
**CRITICAL THINKING AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL
COMPETENCE OF SOCIAL WORKERS**

In the conditions of modern crises and the complexity of social problems, critical thinking becomes a necessary component of the professional competence of a social worker for effective and ethical practice. The study of this role is extremely relevant for improving the training of social workers and improving the quality of social services in response to today's challenges.

Сучасне суспільство характеризується високим рівнем динамізму, складності та невизначеності. В умовах глобальних викликів, економічних криз, соціальних трансформацій, а особливо в контексті воєнних дій та їхніх наслідків, роль соціальної роботи як професії, що спрямована на підтримку вразливих верств населення, вирішення соціальних проблем та сприяння соціальній справедливості, набуває особливого значення. Діяльність фахівця соціальної роботи (ФСР) вимагає не лише глибоких знань у різних галузях (психологія, педагогіка, право, соціологія), володіння широким спектром методів роботи з клієнтами та громадами, але й здатності ефективно орієнтуватися у складних, часто непередбачуваних ситуаціях. ФСР щодня стикаються з унікальними життєвими обставинами клієнтів, етичними дилемами, необхідністю прийняття швидких, але при цьому зважених рішень в умовах обмежених ресурсів та тиску.

В такому контексті традиційний набір професійних знань та навичок стає недостатнім. Успішна діяльність вимагає від ФСР не просто застосування готових схем, а здатності критично аналізувати ситуацію, оцінювати інформацію з різних джерел (часто суперечливу), розпізнавати власні упередження, ідентифікувати приховані чинники проблеми, генерувати альтернативні рішення та прогнозувати їхні наслідки [1]. Саме ці здібності складають основу критичного мислення.

Критичне мислення дає змогу ФСР не піддаватися маніпуляціям, уникати стереотипного мислення, здійснювати глибоку рефлексію власної практики та постійно вдосконалювати свої підходи до роботи. В умовах посттравматичного суспільства, зростання кількості клієнтів з досвідом травми, необхідності роботи з ВПО, ветеранами та їхніми родинами,

здатність ФСР до критичного осмислення ситуації є життєво необхідною для надання якісної, безпечної та ефективної допомоги, а також для уникнення професійного вигорання.

Незважаючи на очевидну важливість критичного мислення для успішної професійної діяльності ФСР, його роль як окремої, цілеспрямовано сформованої складової професійної компетентності не завжди достатньо теоретично обґрунтована та практично врахована в процесі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Таким чином, дослідження критичного мислення як інтегральної складової професійної компетентності фахівця соціальної роботи є надзвичайно актуальним для сучасного етапу розвитку соціальної роботи в Україні. Воно дозволить глибше зрозуміти сутність необхідних когнітивних навичок ФСР, виявити їхні прояви у практичній діяльності та розробити науково обґрунтовані рекомендації для їх ефективного формування та розвитку, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню якості соціальних послуг та зміцненню професійного потенціалу галузі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про затвердження професійного стандарту «Фахівець із соціальної роботи»» від 20.06.2020. Наказ № 1179. URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/fahivec-iz-socialnoi-roboti>

**КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ
ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ
STAFF MANAGEMENT AND MODERN
MANAGEMENT TECHNOLOGIES**

Попович В. М., Попович Я. М., Щербина С. С.

(Ужгород-Запоріжжя, Україна)

**ПРИНЦИПИ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В РІЗНИХ
МОДЕЛЯХ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

В тезах надається характеристика принципів проходження державної служби в декількох моделях урядування та проведений вторинний аналіз результатів соціологічного опитування державних службовців. Незважаючи на воєнний стан та соціально-економічну нестабільність, модернізація та реформування державної служби в Україні продовжується, набуваючи рис і ознак основних моделей державного управління, що змінює акцент діяльності державних службовців на захисті суспільних інтересів, на «служінні суспільству».

Popovych V., Popovych Y., Shcherbyna S. *(Uzhhorod-Zaporizhia, Ukraine)*

**PRINCIPLES OF CIVIL SERVICE IN DIFFERENT MODELS OF
PUBLIC ADMINISTRATION UNDER MARTIAL
LAW IN UKRAINE**

The article provides a description of the principles of civil service in several models of governance and a secondary analysis of the results of a sociological survey of civil servants. Despite martial law and socio-economic instability, the modernization and reform of the civil service in Ukraine continues, acquiring the features and characteristics of the main models of public administration, which changes the emphasis of civil servants' activities on protecting public interests, on «serving society».

The work used a system of methods and procedures for obtaining data, including: theoretical analysis of the literature in the context of the subject and objectives of the study; secondary analysis of the results of political research (2019-2022).

The «Old Public Management» model is characterized by a high level of bureaucracy, hierarchy and centralization of the state administration system. The civil service is a bloated bureaucratic apparatus, a clear and hierarchical management system, and the activities of a civil servant are regulated primarily by instructions, orders and formal procedures. As M. Somych notes, the civil service in the classical model represents more administration and maintenance of business documentation, standardization of behaviour and response in certain situations based on formal procedures, the impersonal nature of relations between a civil servant and a citizen, encouragement or promotion solely on the basis of

professional competence and on the basis of the principles of a service career [2, p. 47].

The civil service in the New Public Management model is intended to provide services to society on the principles applied in the private commercial sector, and its functional feature is that it coordinates the activities of service providers to a greater extent, rather than regulating them, which changes the emphasis of civil servants' activities not on administration, documentation and compliance with procedures, but on protecting public interests, on «serving society».

M. Gordon, N. Olentsevich, I. Kolisnyk note that «within the framework of the concept of «Good Governance», the institutional mechanism of public administration is changing, since the transition from patron-client relations between authorities and citizens to forms of partnership interaction of the main actors of civil society is ensured, and prerequisites are created for the broad involvement of the population in governance» [1].

In the model of good (quality) governance, the public service undergoes a certain transformation. A postmodern model of public service is being formed, or as it is abbreviated, Post-NPS (NPS – New public Service), the essence of which is the transition from rational bureaucracy and public servants only as officials to people who have individual values and humanistic qualities, which, as researchers note, «significantly affect the efficiency and quality of public administration» [1]. The following can be identified as the main characteristics of public service in the «Good Governance» model: openness, transparency, accountability to the state and civil society, orientation on the personality of the public servant.

To determine the assessment of the implementation of the principles and characteristics of the civil service in different models of public administration in Ukraine in the national and regional context, a sociological survey was conducted among civil servants. A total of 273 civil servants at the regional level were interviewed: 176 of them were civil servants of the Vinnytsia region, 97 were civil servants of the Dnipropetrovsk region. The criterion for selecting regions is proximity to the zone of active hostilities. Thus, the Dnipropetrovsk region is a front-line region, and the Vinnytsia region is located relatively far from the zone of hostilities, although it is subjected to missile and drone strikes from the Russian Federation.

To assess the implementation of the basic principles of civil service in the above models of public administration, civil servants were asked to evaluate their implementation in the system of the Civil Service of Ukraine and the regulatory regulation of the professional activities of civil servants on a 5-point scale (Fig. 1).

Based on the results of the study, in general, the following principles of the functioning of the civil service as a socio-legal institution received the highest indicators: openness and transparency of the activities of state administration bodies (3.88 points), emphasis on administration and maintenance of business documentation (3.82 points), accountability to the state and civil society (3.82 points), ensuring equal access to the civil service (3.81 points), orientation of professional activity to results (3.79 points), impersonality of interaction between a

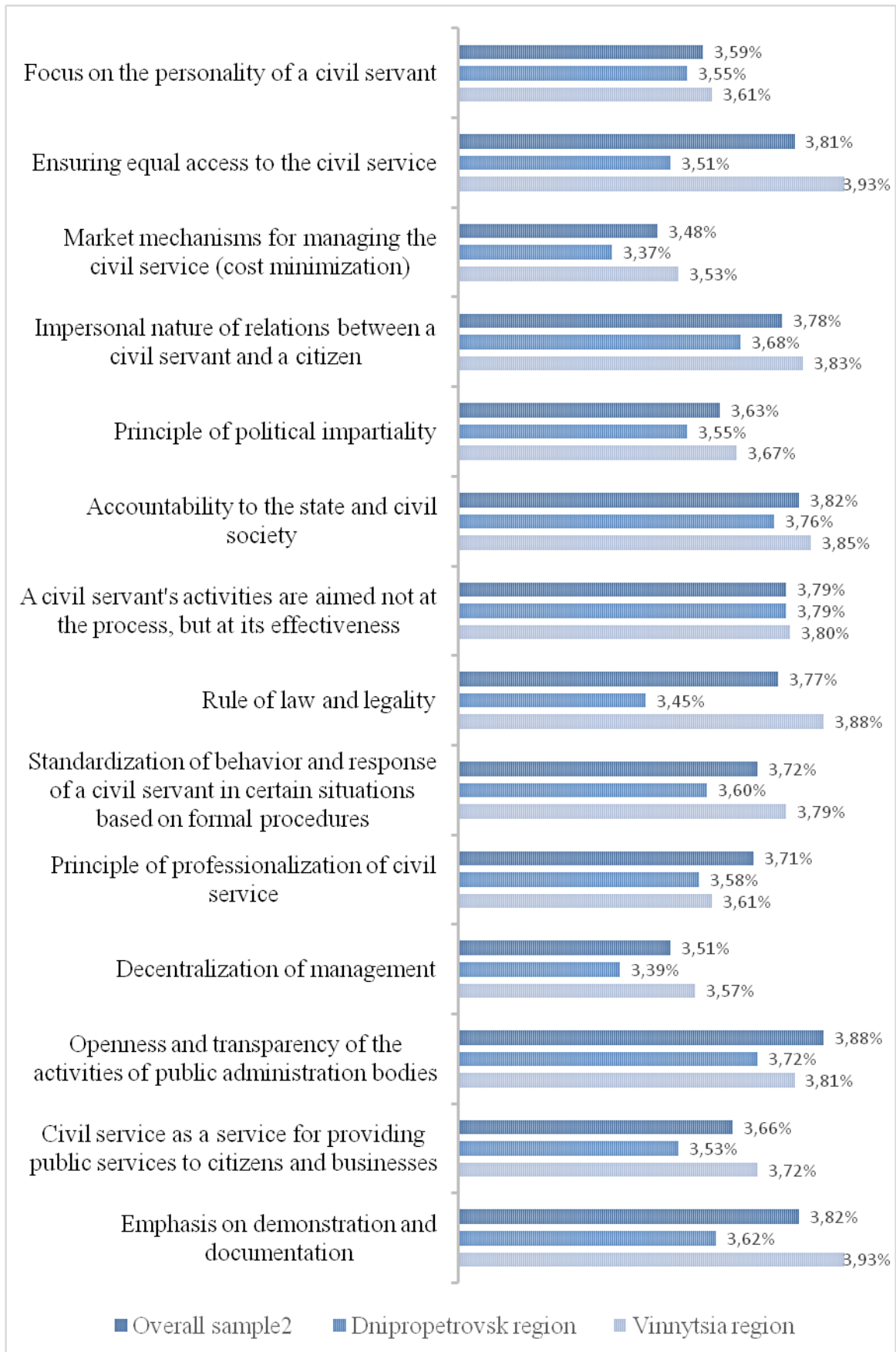

Fig. 1. Assessment of the implementation of the principles and characteristics of the civil service in different models of public administration in Ukraine

civil servant and a citizen (3.78 points), rule of law and legality (3.77 points), standardization of behaviour and activities of a civil servant (3.72 points), professionalization of the civil service (3.71 points). Therefore, we can speak of a combination of the old rational-bureaucratic system of the civil service and the trend of implementing the principles of good governance, which involves strengthening the role of civil society in making management decisions and monitoring the activities of state administration bodies. It should also be noted the relatively low rates of implementation of the highlighted principles among civil servants in the front-line Dnipropetrovsk region, especially in such aspects as equal access to civil service, rule of law, political impartiality and emphasis on administration as the basis of professional activity. Such indicators may correlate with an increased level of dissatisfaction with the civil service management system, on the one hand, and on the other hand – martial law requires centralization of management and careful implementation of job instructions and increased responsibility for the consequences of actions, deeds and behaviour in the process of professional activity of a civil servant.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Gordon M. V., Olentsevich N. V., Kolisnyk I. O. Public administration models: comparative analysis and proposals for Ukraine. *State administration: improvement and development*. 2018. No. 3. URL: [http:// dy.nayka.com.ua/](http://dy.nayka.com.ua/)
2. Semych M. Features of modern public administration models. *Aspects of public administration*. 2019. Volume 7. No. 4. P. 44–52.

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Лобанова Д. А, Волошенко М. О. (Одеса, Україна)
**ОЦІНКА РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ ЛІТНІХ БІЖЕНЦІВ ЗА
ДОПОМОГОЮ МЕТОДИКИ СПІЛБЕРГЕРА–ХАНІНА: ДОСВІД
ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ В
АРТТЕРАПЕВТИЧНІЙ ПРОГРАМІ**

У тезах розкрито особливості використання методики Спілбергера–Ханіна як інструменту вимірювання рівня тривожності у біженців похилого віку в умовах арттерапевтичної програми. Обґрунтовано доцільність використання саме цього методу у роботі з літніми людьми. Представлено короткий аналіз результатів, отриманих до та після участі досліджуваних у програмі арттерапії.

Lobanova D., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)
**ASSESSMENT OF THE LEVEL OF ANXIETY OF ELDERLY REFUGEES
USING THE SPIELBERGER-HANIN METHODOLOGY: EXPERIENCE
OF PRACTICAL USE IN AN ART THERAPY PROGRAMME**

The thesis reveals the peculiarities of using the Spielberger-Hanin methodology as a tool for measuring the level of anxiety in elderly refugees in an art therapy programme. The expediency of using this particular method in working with older people is substantiated. A brief analysis of the results obtained before and after participation in the art therapy programme is presented.

Через кризове становище на гуманітарному поприщі, яке більшості своїм спричинено повномасштабною війною в Україні, зростає потреба в наданні психологічної допомоги вразливим верствам населення. Уваги з боку психологів та соціальних працівників потребують біженці похилого віку, які втратили дім, звичне коло спілкування та важко адаптуються до нового місця проживання. Загальним наслідком важких адаптаційних умов є підвищений рівень тривожності, який, в свою чергу, перешкоджає ефективній соціальній інтеграції та знижує якість життя літніх людей.

Психологічні особливості людей похилого віку, які пережили втрату стабільності та вимушене переміщення на невизначений строк, включають підвищену вразливість до стресу, зниження рівня адаптивності та потребу у відчутті безпеки. У багатьох випадках емоційні труднощі залишаються непоміченими через їх вербальну закритість або звичку стримувати емоції [1]. Це ускладнює діагностику стану тривожності та вимагає делікатних, але ефективних психодіагностичних підходів. Одним із таких є методика Спілбергера–Ханіна, яка дозволяє кількісно визначити рівень як ситуативної,

так і особистісної тривожності. Саме цей метод було обрано для емпіричного дослідження в межах кваліфікаційної роботи.

З метою дослідження впливу арттерапевтичної програми на рівень тривожності у біженців похилого віку було проведено емпіричне дослідження. Як основний інструмент вимірювання тривожності до та після арттерапевтичних сесій, використовувалась методика Спілбергера–Ханіна. Ця психодіагностична методика дозволяє диференційовано оцінити ситуативну та особистісну тривожність, що особливо важливо у роботі з літніми людьми, схильними до хронічної напруги. Дослідження охоплювало 10 респондентів віком від 63 до 73 років, які проходили семиденну програму арттерапії у форматі групових занять у центрі допомоги українським біженцям у місті Констанца, Румунія. Результати дослідження засвідчили зниження рівня ситуативної тривожності у 100% респондентів, а також помірне зниження особистісної тривожності у більшості (приблизно 70%) випадків. Зокрема, середній бал за шкалою ситуативної тривожності знизився з 41,9 до 31,9, а за шкалою особистісної тривожності – з 44,0 до 37,2. Отримані результати підтверджують першочергову гіпотезу дослідження про ефективність арттерапії як немедикаментозного методу регуляції тривожності у біженців похилого віку.

Методика Спілбергера–Ханіна виявилася зручною для роботи з людьми літнього віку, завдяки простоті заповнення, зрозумілому формулюванню тверджень та можливості отримати кількісно вимірюваний результат. У поєднанні з арттерапією, яка була реалізована у вигляді тематичних сеансів із залученням ізотерапії, колажування та символічної роботи з образом, ця методика дозволила фахово оцінити динаміку змін емоційного стану респондентів.

Таким чином, результати підтверджують ефективність інтеграції психодіагностики з творчими підходами в роботі з людьми, які пережили кризу переміщення, втрати та соціального розриву. Методика Спілбергера–Ханіна може бути рекомендована для первинного оцінювання рівня тривожності та моніторингу ефективності психокорекційних програм.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Колпакчі О. Артерія: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2018. 288 с.

Цапок М. В., Хозраткулова І. А. (Одеса, Україна)
ВПЛИВ ВОЄННИХ ПОДІЙ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ
СТАН ПІДЛІТКІВ

У тезах представлено результати впровадження психологічної програми стабілізації психоемоційного стану підлітків. Розкрито основні аспекти впливу воєнних подій на психологічний стан підлітків. Зазначено особливості переживань у підлітковому віці та їхній зв'язок із теперішніми подіями.

Tsapok M., Khozratkulova I. (Odesa, Ukraine)

THE INFLUENCE OF WAR EVENTS ON THE PSYCHOLOGICAL STATE OF TEENAGERS

The abstracts present the results of the implemented psychological program to stabilize the psycho-emotional state of adolescents. The main aspects of the impact of military events on the psychological state of adolescents are revealed. The features of experiences in adolescence and their connection with current events are noted.

Підлітковий вік є особливим періодом під час якого формується особистість, усвідомлюються життєві цінності та розвиваються навички адаптації до складних ситуацій [1]. Військові дії руйнують процес формування та розвитку особистості, адже викликають сильний стрес, почуття страху, невпевненості та безпорадності. Багато підлітків стикаються з втратою близьких, вимушеним переселенням, відчуттям небезпеки та нестабільності. Це може спричинити розвиток посттравматичного стресового розладу, депресії, соціальної ізоляції або навіть агресивної поведінки.

На думку Столярчук О. А., постійне перебування в умовах небезпеки стає причиною підвищеного рівня стресу і тривожності, різноманітних розладів сну, втрати концентрації уваги та емоційної нестабільності. Невизначеність майбутнього та втрата звичного середовища формують відчуття спустошеності та безнадії, яке впливає не тільки на психоемоційний стан підлітків, а й на її життєву спроможність [2].

Війна не лише впливає на загальний психологічний стан підлітків, але й може мати довготривалі та важкі наслідки. Недостатнє психологічне «пропрацювання» пережитих травм нерідко стає причиною хронічного стресу, проблем у дорослому житті, зниження самооцінки та труднощів у побудові нових міжособистісних стосунків. За результатами досліджень багатьох українських психологів (Л. О. Герасименко, М. Ю. Галич, В. В. Литвин, А. В. Михальський, Ю. О. Царьов), в особистості розвивається депресія, психосоматичні проблеми та з'являються нові стилі поведінки які були скореговані життям під час активних військових подій. Намагаючись впоратися з внутрішнім болем, підлітки обирають деструктивну поведінку.

Саме розвиток посттравматичного стресового розладу є одним із найсерйозніших наслідків впливу війни. Підлітки переживають емоційне виснаження, стають замкненими, уникають спілкування навіть із найближчими людьми. Втрата дому та вимушене переселення найчастіше провокують труднощі в соціальній адаптації, особливо в новому середовищі, де вони змушені починати життя з «нового аркуша». Багато хто відчуває труднощі у навчанні, тому що постійне психологічне напруження ускладнює концентрацію та засвоєння нової інформації, не тільки навчальної.

На базі Кривоозерського ліцею №2, Кривоозерської селищної ради, Первомайського району, Миколаївської області було проведено дослідження, в якому брали участь 30 респондентів, зокрема 15 дівчат і 15 хлопців 13-16

років. Метою дослідження було вивчення впливу воєнних подій на психологічний стан підлітків. За результатами діагностування, підлітки, які пережили обстріли або були змушені залишити свої домівки, зазвичай страждають на підвищену тривожність, порушення сну, втрату інтересу до навчання та соціальних зв'язків. Деякі з них відчувають емоційне виснаження і у них розвивається посттравматичний стресовий розлад, який проявляється у нав'язливих спогадах, панічних атаках та страху перед майбутнім.

У контексті нашого дослідження, було впроваджено програму корекційного впливу, яка спрямована на підтримку емоційного стану підлітків, розвиток їхньої психологічної стійкості та формування навичок долаття стресу. В результаті, ми мали позитивні зрушення у зниженні впливу негативних емоцій, підтримці психічного здоров'я, покращенні емоційного балансу, підвищенні концентрації уваги та збереженні мотивації до навчання.

Отже, вчасна психологічна допомога може дещо зменшити негативні наслідки війни на психіку підлітків. Спілкування з психологом, групові тренінги, заняття спортом та творчість допомагають підліткам знайти внутрішню рівновагу, повернути відчуття безпеки та адаптуватися до нової реальності. Тільки через спільні зусилля оточення можна допомогти молодому поколінню подолати важкі наслідки війни та зберегти психічне здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни: метод. посіб. К.: Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 54 с.
2. Столярчук О. А. Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Психологія. 2022. № 1. С. 115–120.

Гузенко В. А., Душко Н. С. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІРУВАНЬ У ВОРОЖІННЯ

У тезах розглядається ворожіння як психологічний спосіб контролю емоцій і розуму під час стресу. Наголошується на тому, що магічне мислення та ілюзія контролю можуть допомогти зменшити тривожність і стабілізувати психічний стан людини. На даний момент існує низка підходів до вивчення вірувань у ворожіння. Найпоширенішими з цих підходів є когнітивно-поведінкові теорії та соціально-когнітивні теорії, які пояснюють, чому люди часто вдаються до ірраціональних практик під час періоду невизначеності. Наголошується на важливості цих вірувань для підтримки особистого відчуття безпеки під час кризових ситуацій.

Huzenko V., Dushko N. (Odesa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF BELIEFS IN FORTUNE-TELLING

The theses examine fortune-telling as a psychological means of regulating emotions and cognition during times of stress. Emphasis is placed on the role of magical thinking and the illusion of control in reducing anxiety and stabilizing an individual's mental state. The study of beliefs in fortune-telling incorporates various psychological approaches. The most common among these are cognitive-behavioral and social-cognitive theories, which explain why individuals often resort to irrational practices during periods of uncertainty. The importance of such beliefs in maintaining a subjective sense of safety during crises is highlighted.

В умовах глобальної нестабільності, соціальних потрясінь та військових конфліктів спостерігається зростання звернень населення до різноманітних ірраціональних практик, зокрема ворожіння. Ворожіння є одним із поширених культурних явищ, метою яких є отримання специфічної інформації про майбутнє [1]. Це явище набуває особливої актуальності в контексті триваючих криз, коли люди прагнуть знайти опору та відчуття контролю над невизначеним майбутнім.

Певною мірою можна стверджувати, що більш схильними до звернення до ворожіння є жінки. Так, Т.С. Колосок зазначає: «У результаті переоцінки соціокультурних цінностей, відбулися зміни в становищі жінки в суспільстві й сім'ї, що вплинуло на формування нової моделі жіночої поведінки. Сучасна жінка бере активну участь у церковній діяльності в межах традиційних релігій, і в неорелігійних рухах, у духовно-містичних течіях, залучаючись до астрології, магії, відьомства, ворожіння та ін. Можна впевнено сказати, що рівень релігійної активності жінок зростає, а вища міра їхньої релігійності, порівняно з чоловіками, не залежить від регіону, культури, типу суспільства» [2].

Звернення до ворожіння є одним з аспектів марновірства, тобто віри у потойбічні сили. О. В. Милославська, О. В. Гуляєва, Д. Вовченко в своєму дослідженні зазначають, що «Марновірство властиве людям незалежно від їх освіти, віку, соціального статусу, ... що марновірства спрощують та стабілізують для людини картину соціального світу, що постійно змінюється, роблять його більш зрозумілим» [3]. Висновки, які роблять дослідники на основі опитування вибірки українців, які мають тимчасовий прихисток (тобто знаходяться у кризових умовах), показують, що вони більше схильні вірити у долю, знаки, призначення, ніж ворожкам, тарологам та астрологам.

Ми розглядаємо звернення до ворожіння як психологічний спосіб подолання стресу, особливо під час війни чи соціальної нестабільності. Через створення ілюзії контролю над майбутнім людина може використовувати такі практики для емоційної саморегуляції, знижуючи рівень тривожності [4].

Згідно фундаментальними положеннями когнітивно-поведінкової теорії, вірування у ворожіння є методом зменшення когнітивної напруги, яка виникає під час ситуацій невизначеності. Навіть без логічного підґрунтя

люди намагаються знайти відповідь або пояснити подію, часто вдаючись до ірраціональних установок та когнітивних викривлень [5].

Соціально-когнітивний підхід зосереджується на соціальних і культурних впливах. Соціальне навчання та засвоєні сценарії поведінки часто призводять до участі в ворожінні. Ірраціональні думки, магічне мислення можуть допомогти людині відпочити, особливо в ситуаціях, коли раціональні методи подолання стресу вичерпані або недоступні.

Отже, вірування у ворожіння доцільно розглядати не лише як збентеження, а як адаптивний психологічний інструмент, який допомагає людині впоратися з психологічним напруженням у кризових умовах. Дослідження соціально-когнітивних механізмів передачі та засвоєння цих вірувань є важливим для розуміння їхньої стійкості та впливу на психічний стан особистості та суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Помінчук Т. Ворожіння: семантика, номінація та сучасний. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Філологічні науки. 2009. №. 81 (3). С. 392–397.

2. Колосок Т. С. Феномен жіночої релігійності з погляду соціології релігії. – 2015. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9930/1/socst_2015_1_6.pdf (дата звернення: 07.05.2025)

3. Милославська О. В., Гуляєва О. В., Вовченко Д. Особливості марновірства у осіб, що мають тимчасовий прихисток за кордоном. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/5_2023/8.pdf (дата звернення: 07.05.2025)

4. Langer E. The illusion of control. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1975. No. 32(2). P. 311–328.

5. Beck A. *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. New York : Meridian Book, 1979. 356 p.

Мурін С. О., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)

ЗАГАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

У тезах наведено загальні уявлення про проблеми психологічного консультування. Розкрито феномен опору як основну складність психологічного консультування. Охарактеризовано й інші проблеми у психологічному консультуванні, які не пов'язані з опором клієнта або його особистісними особливостями.

Murin S., Voloshenko M. (Odesa, Ukraine)

GENERAL VIEWS ON THE PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL COUNSELING

The abstracts provide general views on the problems of psychological counseling. The phenomenon of resistance is revealed as the main difficulty of psychological counseling. Other problems in psychological counseling are also characterized, which are not related to either the client's resistance or the peculiarities of his personality.

Психологічне консультування – складний процес, що охоплює безліч різних аспектів. Труднощі, з ним пов'язані, часто стають серйозною проблемою не тільки для психологів-початківців, але і для досвідчених фахівців. Часто процес ускладнюють поведінкові особливості клієнта, такі як: відреагування агресії, безвідповідальність стосовно до психотерапевтичного сеттингу, невчасна оплата роботи, неохайність, а також спроби маніпуляції психологом. Найчастіше спеціалістам буває складно витримати тяжкі переживання клієнта, які виникають при зіткненні з його негативним досвідом. Причому зміст цього травматичного досвіду викликає відторгнення і в клієнта, й у разі, небажання стикатися з нею може бути обопільним [2]. Нарешті, актуальною проблемою психологічного консультування є спочатку негативне ставлення клієнта до психолога, недовіру щодо нього чи наряду його роботи.

Всі ці проблеми можуть бути пов'язані з травмуючим досвідом, отриманим у минулому (у дитинстві, ранній юності), з особливостей взаємовідносин у сім'ї батьків тощо. Але більшість психологів-консультантів не готові до подібних труднощів, через відсутність у них спеціальної освіти, досвіду проходження особистісної терапії і особливостей особистості. Крім того, багато клієнтів вимагають від них негайного результату.

Процеси, які ускладнюють контакт між клієнтом та консультантом, але при цьому несуть у собі потенційно терапевтичний зміст, позначаються трьома термінами: «перенесення», «контрперенесення» та «опір». Відкриття цих феноменів належить З. Фройдю, засновнику психоаналізу. У своїх працях він приділяє багато уваги перенесення клієнта та контрперенесення психоаналітика [1].

Перенесення у психологічному консультуванні є актуалізацією механізму взаємодії. І цей процес ускладнює контакт між клієнтом та консультантом. Якщо в процесі консультативної взаємодії в одного із суб'єктів відбувається актуалізація переносних реакцій, міжособистісне сприйняття спотворюється, а сам зміст контакту, здебільшого, визначається одним із партнерів.

Психолог у своїй роботі може зіткнутися із відмовою клієнта від співробітництва, з фактами порушення контракту та порушенням кордонів взаємодії. Усі ці явища у психодинамічній традиції визначаються одним терміном: «опір» – неприйняття клієнта зміни власної особистості, які можуть статися результаті роботи з психологом, небажання взаємодіяти з консультантом. Інакше висловлюючись, відмова від встановлення робочого союзу [2]. Як показує практика, джерелом опору може бути і психолог. З іншого боку, реакція опору часто виникає у відповідь спотворене сприйняття клієнта консультантом. Такі спотворення призводять до того, що акцент зміщується з актуальної потреби клієнта на потребу психолога, яка актуалізується у вигляді механізму проєкції.

Опір захищає невроз клієнта, його «статус-кво», суттєво знижуючи ефективність аналітичних процедур. Він перебуває в опозиції прийняття. При цьому метою опору можуть бути різні аспекти ментального життя клієнта,

оскільки багато з них мають захисну функцію. Тому під визначення «опору» потрапляють усі захисні процеси психічного апарату та все різноманіття їх проявів.

У практиці психологічного консультування опір розглядається як перешкода, і як джерело прогресу. Подолання опору означає перехід новий рівень, у якому клієнт починає інакше сприймати довкілля та виробляє нові патерни поведінки.

Слід пам'ятати, що у психологічному консультуванні можуть бути й інші проблеми, які пов'язані ні з опором клієнта, ні з особливостями його особистості. Велику роль відіграє система відносин «консультант-клієнт». Ефективність терапії багато в чому залежить від того, чи правильно встановлені ці відносини та як відбувається взаємодія. Безумовно, за встановлення контакту відповідає насамперед консультант. Саме тому до його освіти та особистісних особливостей пред'являється низка вимог. Недооцінка ступеня впливу самосприйняття та особистісних особливостей психолога на процес встановлення психотерапевтичного альянсу може призвести до помилок у визначенні факторів ефективності консультативної взаємодії. Також не слід забувати, що клієнти приходять до фахівця, як правило, з негативними думками та переживаннями. Психолог змушений пропускати через себе їх негативний досвід по кілька годин поспіль що, зрештою, призводить до психічного зараження. Незважаючи на те, що професійний терапевт не заражається всіма негативними емоціями поспіль, його психіка все-ж приймає на себе певний відсоток переживань клієнта, що травмують. Зрештою, це може вести за собою професійну деформацію та вигоряння.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Фройд З. Вступ до психоаналізу / пер. з нім. П. Таращук. Київ: Основи, 1998. 709 с.
2. Хомич Г. О., Ткач Р. М. Основи психологічного консультування: навч. посібн. Київ, 2004. 152 с.

Лекавічене Росіта, Антінієне Даля (*Каунас, Литва*)

ЗМЕНШЕННЯ ІМПУЛЬСИВНИХ ПОКУПОК СПОЖИВАЧІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТРЕНІНГІВ З ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Схильність споживачів до імпульсивних покупок зумовлена різноманітними факторами. У тезах коротко представлено вплив тренінгів з емоційного інтелекту на імпульсивну поведінку під час покупок.

Lekaviciene R., Antiniene D. (*Kaunas, Lithuania*)

REDUCING CONSUMER IMPULSIVE BUYING THROUGH EMOTIONAL INTELLIGENCE TRAINING

Consumers' inclinations towards impulsive buying are influenced by a variety of factors. The theses briefly present the effect of emotional intelligence training on impulsive buying.

The consequences of compulsive buying include various social and psychological ills that affect not only the person exhibiting such behaviour (e.g., lower wellbeing, more frequent interpersonal conflicts due to uncontrolled behaviour, financial problems, etc.) but also the world in general: excessive consumption leads to more landfills, higher energy use and carbon emissions into the atmosphere (e.g., Rodrigues, Lopes, & Miguel Varela, 2021[2] and others). Following this, a question arises: are there ways to influence an individual's thinking, attitudes, and behaviour to reduce excessive buying. Some research suggests that personalities with higher emotional intelligence are less likely to succumb to impulsive buying behaviour (Tariq, Ali Bhatti, Khan, & Qadir, 2021 [4] and others). Emotional intelligence is defined as a set of abilities that help to cope with various emotional information (Mayer & Salovey, 1997) [1] and, in relation to impulsive purchases, to help an individual cope with emerging negative emotions and feelings and choose a more thoughtful course of action.

The aim of the study was to test the hypothesis: consumers trained in emotional abilities will exhibit significantly lower level of impulsive buying than those in a control group.

An experimental study was conducted among students from Lithuanian Universities. As many as 67 students volunteered to take part in the quasi-experiment online. Firstly, students were asked to complete the initial screening questionnaire to determine their inclinations to impulsive buying and their emotional intelligence. Compulsive buying was measured using Valence et al. (1988) scale [5]; the emotional intelligence scale we used is the Schutte et al. (1998) [3]. The final sample consisted of 36 participants. The respondents' age ranged from 18 to 32, with the average age being 22.86 (SD = 3.22). The research was conducted fully online. The quasi-experimental design has been adopted with the independent variable being emotional intelligence and the dependent variable being impulsive buying. The participants were divided into two groups: intervention and control. The intervention group was (n = 18) randomly assigned and participated in an emotional intelligence development programme. The programme has been developed by psychology researchers of this study. The design of the current intervention included discussion, examples, paired exercises, emotion diaries, readings, reflection, and feedback. Those methods helped to understand and manage one's own and others' emotions. Control group (n = 18) did not participate in the training programme. The comparability of both groups is very important for experimental research, thus we have checked the difference between the experiment and control group and found that these two groups did not differ from each other with respect to their gender and age: $t(35) = 17.75$, $p < 0.001$.

Results of the independent samples t-test showed that participants in the training-based emotional intelligence intervention group reported a significantly higher level of emotional intelligence (N = 18, M = 3.66, SD = 0.26) than participants in the control group (N = 18, M = 3.22, SD = 0.35), $t(34) = 4.203$, $p < 0.001$, Cohen's $d = 0.31$, which indicates that the training-based emotional intelligence intervention was successful. Moreover, results of the independent

samples t-test showed that participants in the training-based EI interventions group reported significantly lower level of impulsive buying ($N = 18$, $M = 2.09$, $SD = 0.50$) than participants in the control group ($N = 18$, $M = 2.63$, $SD = 0.67$), $t(34) = -2.722$, $p < 0.001$, Cohen's $d = 0.59$. These results indicate that the training-based emotional intelligence intervention was successful and support the hypothesis, which postulates that respondents who participate in the training-based EI intervention will have lower level of compulsive buying than those in a control group.

A number of limitations must be acknowledged. The first limitation denotes the small sample size of our study. The second limitation is associated with the specifics of the sample of the subjects, namely, university students; thus, the study results could not be generalised for other population groups.

In summary, the research revealed that emotional intelligence training programmes could effectively reduce consumer impulsive buying. Interventions, along with elements of psychoeducation, can be used to raise consumer awareness and to educate more sustainable behaviour. This finding may be helpful for professionals working with individuals who have difficulty with impulsive purchasing and other associated risks.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Mayer, J.D. & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–34). Basic Books.
2. Rodrigues, R.I., Lopes P., & Varela, M. (2021). Factors Affecting Impulse Buying Behavior of Consumers. *Frontiers in Psychology*, 122. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.697080>
3. Schutte, N.S., Malouff, J.M., Hall, L.E., Haggerty, D.J., Cooper, J.T., Golden, C.J., and Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and individual differences*, 25(2), 167–177.
4. Tariq, M.Z., Ali Bhatti, G., Khan, N.A., & Qadir, M. (2021). Impact of Consumer Emotional Intelligence on Satisfaction with Life during the COVID-19 Pandemic: The Mediating Role of Impulsive Buying Behavior. *European Journal of Psychology Open*, 80(3), P. 125–132. URL: <https://doi.org/10.1024/2673-8627/a000013>
5. Valence, G., d'Astous, A., & Fortier, L. (1988). Compulsive buying: Concept and measurement. *Journal of consumer policy*, 11(4), 419–433. URL: <https://doi.org/10.1007/BF00411854>

Король О. О., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)
**ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

У тезах висвітлено аналіз значення психологічної підтримки військовослужбовців в умовах війни, спричинене впливом бойового стресу та ризиком розвитку психічних розладів. Обґрунтовано необхідність створення комплексної системи психологічної допомоги, що включає профілактику, лікування, реабілітацію та соціальну реінтеграцію військових для забезпечення їх ефективності та благополуччя.

Korol O., Semenkova A. (Odesa, Ukraine)
**PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF MILITARY SERVANTS
IN WAR CONDITIONS**

The theses highlight the analysis of the importance of psychological support for military personnel in wartime, caused by the impact of combat stress and the risk of developing mental disorders. The need to create a comprehensive system of psychological assistance, including prevention, treatment, rehabilitation and social reintegration of military personnel, is substantiated to ensure their effectiveness and well-being.

Досвід сучасних військових конфліктів демонструє зростаючу роль психологічної підтримки військовослужбовців. Перебування в умовах бойових дій супроводжується постійним впливом стресових факторів, які суттєво впливають на психічний стан військових. Військовослужбовці щодня стикаються з реальною загрозою життю, необхідністю приймати миттєві рішення в екстремальних ситуаціях та високим рівнем відповідальності за виконання бойових завдань. Тривале перебування в бойовій обстановці призводить до виснаження адаптаційних механізмів психіки. У військовослужбовців спостерігаються порушення сну, підвищена тривожність, дратівливість, агресивність, зниження концентрації уваги [1]. Без своєчасної психологічної допомоги ці симптоми можуть перерости у серйозні психічні розлади, зокрема посттравматичний стресовий розлад. З огляду на це, питання психологічної підтримки військовослужбовців набуває першочергового значення, адже від їхнього психічного здоров'я залежить як їхнє власне самопочуття, так і успішність виконання бойових завдань. Дослідження у галузі психологічної підтримки є необхідними для розуміння психологічних особливостей військових під час війни та розробки ефективних підходів щодо їхньої подальшої реабілітації.

Система психологічної підтримки військовослужбовців має забезпечувати комплексний підхід до збереження їхнього психічного здоров'я. Це включає профілактику бойового стресу, своєчасну діагностику психологічних проблем, надання професійної допомоги та проведення реабілітаційних заходів. Психологічна робота має проводитися

безпосередньо у військових підрозділах, забезпечуючи постійний доступ до фахової підтримки.

Ефективність бойових підрозділів напряму залежить від психологічного стану особового складу. Військовослужбовці з високим рівнем психологічної стійкості здатні зберігати самоконтроль у стресових ситуаціях, приймати виважені рішення та ефективно виконувати поставлені завдання. Психологічна підтримка допомагає підтримувати оптимальний рівень бойового духу та згуртованості підрозділу.

Особливої уваги потребують військовослужбовці, які отримали психологічні травми під час бойових дій. Своєчасне виявлення та подолання наслідків психотравмуючих ситуацій запобігає розвитку хронічних психічних розладів. Професійна психологічна допомога створює умови для відновлення психічного здоров'я та повернення військовослужбовців до повноцінного виконання службових обов'язків.

Система психологічної підтримки має враховувати індивідуальні особливості кожного військовослужбовця, специфіку його бойового досвіду та наявні психологічні проблеми. Це дозволяє розробляти персоналізовані програми психологічної допомоги, які максимально відповідають потребам конкретної людини. Регулярний моніторинг психологічного стану особового складу забезпечує можливість своєчасного реагування на погіршення стану окремих військовослужбовців.

Процес повернення військовослужбовців до мирного життя потребує комплексного соціально-психологічного супроводу. Професійна перепідготовка створює можливості для освоєння нових спеціальностей та оновлення наявних професійних навичок, що відповідають актуальним потребам сучасного ринку праці. Робота фахівців з працевлаштування повинна допомогти військовослужбовцям знайти відповідні вакансії та підготуватися до проходження співбесід.

Відновлення соціальних контактів відбувається через поступове залучення військовослужбовця до різних форм соціальної активності. Участь у громадських заходах та спільних проектах допомагає розширити коло спілкування та знайти нових знайомих. Паралельно проводиться робота з відновлення старих дружніх зв'язків, які могли послабитися за час військової служби.

Соціальна реінтеграція військовослужбовців здійснюється через систему взаємопов'язаних заходів, які охоплюють професійну, соціальну та психологічну сфери життя [2]. Такий всебічний підхід створює сприятливі умови для успішної адаптації до цивільного життя та відновлення соціального функціонування.

Процес соціальної адаптації вимагає індивідуального підходу до кожного військовослужбовця з урахуванням його особистого досвіду, потреб та наявних ресурсів. Регулярний моніторинг процесу адаптації дозволяє своєчасно виявляти труднощі та надавати необхідну підтримку на шляху повернення до мирного життя.

Систематичний моніторинг психологічного стану військовослужбовців здійснюється шляхом регулярних оцінювань динаміки симптомів та загального функціонування. Терапевтичний процес постійно адаптується відповідно до отриманих результатів та зворотного зв'язку від пацієнта. Оцінка ефективності різних терапевтичних втручань дозволяє виділити найбільш дієві методи для конкретного випадку. Гнучкість у підборі терапевтичних інструментів забезпечує максимальну відповідність лікування індивідуальним потребам військовослужбовця.

Отже, психологічна підтримка військовослужбовців повинна мати системний характер та включати міждисциплінарну взаємодію фахівців. Саме координація дій різних спеціалістів забезпечує комплексний підхід до відновлення психічного здоров'я. Регулярні консиліуми фахівців дозволяють обговорювати прогрес у лікуванні та корегувати стратегію допомоги. Така система взаємодії максимально підвищує ефективність реабілітаційного процесу.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Коструба Н. Психічне здоров'я військовослужбовців. *Psychological Prospects Journal*. 2023. № 41. С. 120-132. URL: <https://psychoproprospects.vnu.edu.ua/index.php/psychoproprospects/article/view/855>
2. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи. 2018. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/items/dd1d2dc5-ef30-498d-9cac-07ebc0786c90>

Гончарова Н. О., Харченко А. С., Яновська Т. А. (Полтава, Україна)

ЧИННИКИ РИЗИКУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

У тезах обґрунтовано необхідність вивчення індивідуальних чинників і особливостей травмуючої дії емоційного вигорання на психіку людини, а також підбору під час консультативної взаємодії ефективних засобів подолання та оптимізації життєдіяльності. Звертається увага на визначенні та дослідженні основних факторів, які впливають на емоційне вигорання військовослужбовців. Характеризуються психологічні особливості, що визначають професійне самовизначення та самосприйняття військового, розкриваючи ключові аспекти його професійної ідентичності.

Goncharova N., Kharchenko A., Yanovska T. (Poltava, Ukraine)

RISK FACTORS OF EMOTIONAL BURNOUT IN MILITARY SERVICEMEN AND WAYS TO OVERCOME IT

The theses substantiate the need to study individual factors and features of the traumatic effect of emotional burnout on the human psyche, as well as the selection of effective means of overcoming and optimizing life activities during consultative interaction. Attention is paid to identifying and studying the main factors that influence the emotional burnout of military personnel. Psychological features that determine the professional self-determination and self-perception of a military person are characterized, revealing key aspects of his professional identity.

Актуальність дослідження зумовлена пізнанням індивідуальних чинників і особливостей травмуючої дії емоційного вигорання на психіку людини, а також відсутністю надійної системи психологічних технологій запобігання розвитку синдрому емоційного вигорання. Особливого значення вивчення цієї проблеми набуває у військовослужбовців [1, с. 42-45].

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема емоційного самовигорання знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених, присвячених змісту та структурі синдрому емоційного вигорання (Т. Брендлі, К. Енгелькамп, Д. Ензманн, Л. М. Карамушка, В. Ю. Кравченко, С. Д. Максименко, В. Ю. Наумова, В. Є. Орел та ін.), а також методам його діагностики (В. В. Бойко, Н. Є. Водоп'янова, С. Джексон, Т. А. Семигіна, К. Маслач та ін.) [2, с. 52-53].

Процес вигорання, як виявлено, відбувається через накопичення негативних емоцій без їхнього вивільнення та поступово розвивається. Відзначається, що військовим стає важко утримати напруженість у спілкуванні та зосередитися на службі, що призводить до фізичної та емоційної втоми. Ці прояви можуть викликати депресію, апатію, спалахи гніву та дискомфорт, які впливають на виконання ними службових завдань та обов'язків військової діяльності [3, с. 27-32].

У реальному професійному житті, в якому військовослужбовці опиняються в різних ситуаціях, іноді може виникати особлива проблема – невідомість теми, яку необхідно вивчати та розуміти, з відчуттям дефіциту часу для належної підготовки. Військові стикаються з викликами, коли вони повинні освоїти нові завдання, забезпечити їх виконання і вкластися в обмежений час. У таких ситуаціях в людей навіть з великим досвідом виникає нервово напруження, оскільки важко готуватися до певної ситуації належним чином з обмеженими ресурсами [3, с. 25].

Під час таких ситуацій військовослужбовці можуть відчувати підвищення внутрішньої напруги, що призводить до стресу. Це може викликати негативне сприйняття світу та визначити їхню життєву позицію. У практиці це означає внутрішню дисгармонію, коли військові, відчуваючи невпевненість у своїх можливостях та якості своєї роботи, можуть втратити мотивацію під час виконання складних завдань [2, с. 50].

Отже, можна сказати, що до найбільш поширених факторів емоційного вигорання відносяться зовнішні чинники, що характеризують особливості професійної діяльності, та внутрішні чинники, що стосуються індивідуальних характеристик саме професіоналів. А до найпоширеніших ознак тривалого стресу та синдрому вигорання можна віднести наступні: виснаження, втоми, безсоння, негативні установки стосовно роботи, незадоволення роботою, нехтування виконанням своїх обов'язків, порушення апетиту, посилення агресивності, негативну самооцінку, пасивність, збільшення прийому психостимуляторів (кава, тютюн, алкоголь), втрата концентрації, невиконання строків роботи, пошук виправдань замість рішень, конфлікти на робочому місці, підвищена роздратованість.

З метою запобігання самовигоранню важливо вдосконалити систему психологічної підтримки, надавати військовослужбовцям можливість узгоджувати свої дії в умовах стресових ситуацій та навчати їх ефективно керувати своїм емоційним станом. Також важливо стимулювати розвиток адаптаційних стратегій, які дозволять військовослужбовцям ефективно пристосовуватися до змін у власному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Олійник М. Дослідження синдрому вигорання. КППТ-орієнтована модель допомоги при емоційному вигоранні. Львів: Укр. ін.-т когнітивно-поведінкової терапії, 2021. 50 с.
2. Піговська С. Профілактика синдрому професійного вигорання. *Психолог.* 2011. № 14–15. С. 49–54.
3. Бабанова О. Д. Проектування цілей особистісно-професійного розвитку. *Педагогіка.* 2003. № 5. С. 25–35.

Дмитренко К. М. (Одеса, Україна)

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ

У тезах висвітлено актуальність розвитку резильєнтності в контексті соціальної допомоги та психологічного консультування. Підкреслюється роль консультативної підтримки у формуванні життєстійкості особистості, здатної долати наслідки стресу та адаптуватися до складних життєвих ситуацій. Проаналізовано умови, за яких соціально-психологічна підтримка сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів особистості, зміцненню її психологічної стабільності та конструктивному подоланню кризи.

Dmytrenko K. (Odesa, Ukraine)

RESILIENCE AS A FACTOR OF EFFECTIVE PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE IN LIFE CRISIS CONDITIONS

The paper highlights the importance of developing resilience within the field of social assistance and psychological counseling. It emphasizes the role of therapeutic support in fostering personal resilience, which helps individuals cope with stress and adapt to challenging life circumstances. The study explores the conditions under which psychosocial intervention contributes to mobilizing internal resources, enhancing psychological stability, and facilitating constructive crisis resolution.

Складні життєві обставини часто стають причиною звернення до фахівців соціальної та психологічної допомоги. У таких ситуаціях важливою умовою успішного подолання кризи є формування та підтримка резильєнтності – психологічного ресурсу, що визначає здатність людини до емоційного відновлення, адаптації та збереження функціональності в умовах стресу [1].

Зовнішні події (війна, вимушене переміщення, втрата роботи чи близьких) формують травматичний досвід, який без належної підтримки може призводити до дистресу. У контексті психологічного консультування основне завдання фахівця — допомогти особистості усвідомити її власні ресурси та навчити використовувати ефективні копінг-стратегії. Це забезпечує не лише стабілізацію психоемоційного стану, а й сприяє зростанню внутрішньої життєстійкості [2].

Психологічна підтримка, орієнтована на розвиток резильєнтності, передбачає інтеграцію елементів саморефлексії, емоційної регуляції та соціальної взаємодії. Як підкреслює П. Бартон, клієнти з вищим рівнем резильєнтності демонструють кращу адаптивність та швидше відновлюються після пережитої психотравми [3].

Таким чином, розвиток резильєнтності є важливим напрямом у сфері психологічного консультування та соціальної допомоги, особливо в періоди соціальних потрясінь. Комплексна підтримка фахівця дозволяє не лише стабілізувати стан клієнта, але й запобігти повторній травматизації, формуючи у людини готовність до конструктивного реагування на життєві труднощі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бамбурак Н. М. Методи профілактики виникнення професійних ризиків та деформацій у професійній діяльності працівників медичної та соціальної сфери. *Збірник наукових праць Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. Серія: Психологічні науки*. 2018. № 2. С. 5–15.
2. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: навч. посіб. К.: Ніка-Центр, 2009. 576 с.
3. Barton P. Psychological resilience in crisis contexts: An exploratory study. *Journal of Personality and Trauma*. 2016. Vol. 12(3). P. 223–239.

Вейландє Л. В.-В. (Одеса, Україна)

MINDFULNESS ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ СИМПТОМІВ ПТСР У ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню ефективності застосування технік mindfulness у процесі психологічної реабілітації дітей віком 10-15 років з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), які пережили різноманітний травматичний досвід.

Vieilandie L. (Odesa, Ukraine)

MINDFULNESS AS A TOOL FOR REDUCING PTSD SYMPTOMS IN CHILDREN WHO HAVE EXPERIENCED TRAUMA: RESULTS OF AN EMPIRICAL STUDY

The article is devoted to the study of the effectiveness of applying mindfulness techniques in the process of psychological rehabilitation of children aged 10-15 years with post-traumatic stress disorder (PTSD) who have experienced various traumatic events.

Актуальність дослідження майндфулнес як інструменту зниження симптомів ПТСР у дітей з соціально неблагополучних родин, які перебувають у центрах соціально-психологічної реабілітації, зумовлена їхньою підвищеною вразливістю до травматичного досвіду та обмеженим доступом до спеціалізованої психологічної допомоги. Вивчення його впливу в умовах реабілітаційних центрів є важливим для розробки практичних рекомендацій та покращення якості їхньої психологічної підтримки.

Спираючись на вивчення майндфулнес-підходу у психокорекції та профілактиці різноманітних негативних станів у зарубіжних дослідженнях (К. Браун, С. Бішоп, Д. Кабат-Зінна, Д. Пенман, Р. Райан, З. Сегал, Дж. Тісдал та інші) та вітчизняних (О. Давидова, Т. Мотрук, О. Романчук, С. Ситник, О. Христюк та інші) mindfulness, або усвідомленість, можна визначається як здатність людини цілеспрямовано, без оцінювання, зосереджувати свою увагу на поточному моменті – на своїх думках, емоціях, тілесних відчуттях та навколишньому середовищі. Особливість такого спостереження активне прийняття того, що відбувається «тут і зараз», без спроб змінити чи уникнути цього [1; 3; 6]

Основними інструментами (практиками) mindfulness є: медитація усвідомленого дихання (фокусування уваги на відчуттях, пов'язаних з диханням); сканування тіла (body scan) (систематичне зосередження уваги на різних частинах тіла, відстежуючи будь-які відчуття), усвідомлена ходьба (звернення уваги на відчуття, пов'язані з кожним кроком), усвідомлене спостереження (цілеспрямоване спостереження за об'єктами або явищами, помічаючи детал), усвідомлене прийняття емоцій та думок (спостереження за емоціями та думками без судження та спроб їх змінити), практики доброзичливості та співчуття (loving-kindness meditation) (направлення почуттів доброти та співчуття до себе та інших) [3; 5]

Майндфулнес-підхід є відносно новим і сучасним методом, що особливо активно розвивається та досліджується протягом останніх 10–15 років, але вже на сьогодні є достатньо ґрунтовне підтвердження доцільності та ефективності використання інструментів майндфулнес у практиці роботи з ПТСР та у роботі з дітьми.

Метою нашого дослідження було вивчення ефективності використання інструментів майндфулнес у роботі з симптомами ПТСР дітей, які пережили травматичний досвід. За базу емпіричного дослідження ми взяли контингент дітей, які проходять реабілітацію у КУ «Центр соціально-психологічної реабілітації Одеської міської ради Одеської області».

Дитячий посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є психічним розладом, що може розвинути у дітей та підлітків, які пережили або стали свідками травматичної події. Таким травматичний досвідом для вихованців Центру може бути: вилучення з сім'ї (раптове та емоційно болісне розлучення з батьками або опікунами), соціально неблагополучна родина (хронічне нехтування потребами дитини, насильство (фізичне, емоційне, сексуальне), залежності батьків, психічні розлади батьків), інші варіанти

(смерть або серйозні захворювання батьків (опікунів), свідчення насильства, безпосередній досвід бойових дій та пов'язаного з цим насильства) [2; 4]

У нашому дослідженні ми проводили діагностику симптомів ПТСР у групи дітей віком 10-15 років (n=287), узагальнений за результатами клінічного інтерв'ю, спостереження за поведінкою та психологічних методів дослідження (TSC-C, UCLA PTSD Index for DSM-5, проєктивні методи). Проведене комплексне діагностичне обстеження 287 дітей віком від 10 до 15 років виявило значну варіативність у вираженості симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Серед основних симптомів:

– симптоми вторгнення (переживання травматичної події) були зафіксовані у 65% досліджуваних. Серед них найбільш часто зустрічалися нав'язливі спогади (42%), нічні кошмари (35%) та флешбеки (18%). Значна частина дітей (28%) демонструвала інтенсивні емоційні реакції при нагадуванні про травматичну подію;

– симптоми уникання спостерігалися у 58% дітей. Прояви уникаючої поведінки включали намагання уникати думок, почуттів або розмов, пов'язаних з травмою (38%), а також уникання місць, людей або ситуацій, що нагадують про травматичну подію (31%). Емоційне заціпеніння було відзначено у 25% досліджуваних;

– симптоми гіперзбудження та реактивності були виявлені у 72% учасників дослідження. Найбільш поширеними були дратівливість або спалахи гніву (45%), підвищена настороженість (40%), проблеми зі сном (38%) та труднощі з концентрацією уваги (33%);

За результатами застосування шкали UCLA PTSD Index for DSM-5, критерії повного діагнозу ПТСР були зафіксовані у 22% досліджуваної групи. Ще 35% дітей демонстрували клінічно значущий рівень окремих симптомів ПТСР, що не відповідали повним діагностичним критеріям, але вказували на значний психологічний дистрес.

Проєктивні методики виявили наявність глибинних емоційних переживань, пов'язаних з травмою, таких як почуття безпорадності, провини, сорому та страху у значної частини дітей із виявленими симптомами ПТСР. Спостереження за поведінкою, проведені вихователями, підтвердило наявність емоційної нестабільності, тривожності та змін у соціальній взаємодії у дітей з високим рівнем симптомів ПТСР. Узагальнені дані результатів діагностики наведені у таблиці 1.

Теоретичне вивчення проблеми використання майндфулнес-підходу для роботи з симптомами ПТСР у дітей дозволило визначити наступні інструменти для корекційної роботи з дітьми, які мали травматичний досвід та знаходилися на реабілітації у Центр.

1. Практики усвідомленого дихання – простівправи, що фокусуються на відчутті власного дихання – вдиху та видиху, з використанням візуалізації (уявлення, як повітря заповнює живіт чи груди) або тактильних відчуттів (відчуття руху живота чи грудної клітки). Така практика можлива для використання як психологом Центру, так й після спеціальної консультації

вихователем. Використовувалась під час ранкової гімнастики, після завершення навчального дня у школі, перед сном.

Таблиця 1

Узагальнена таблиця результатів діагностики симптомів ПТСР (n=287)

<i>Категорія симптомів ПТСР</i>	<i>Відсоток дітей із симптомами (%)</i>
Симптоми вторгнення	65
Нав'язливі спогади	42
Нічні кошмари	35
Флешбеки	18
Емоційні реакції на нагадування	28
Симптоми уникання	58
Уникнення думок/почуттів	38
Уникнення місць/людей/ситуацій	31
Емоційне заціпеніння	25
Гіперзбудження та реактивність	72
Дратівливість/гнів	45
Підвищена настороженість	40
Проблеми зі сном	38
Труднощі з концентрацією	33
Відповідність критеріям ПТСР	22
Клінічно значущі окремі симптоми	35

2. Усвідомлене спостереження за відчуттями в тілі (Body Scan) – поступове сканування увагою різних частин тіла, помічаючи будь-які фізичні відчуття (тепло, холод, напругу, розслаблення) без спроб їх змінити чи оцінити. Психолог Центру може проводити цю практику як частину сесії, а вихователь використовувати короткі версії, фокусуючись на кількох частинах тіла як складова «Хвилинок для себе» протягом дня.

3. Усвідомлене слухання – зосередження уваги на звуках навколишнього середовища без спроб їх ідентифікувати чи оцінити. Було запропоновано слухати звуки природи або просто тишу. Вихователі використовували цю практику під час тихої години або прогулянок на природі. Психолог використовував музику або звукові медитації як частину терапевтичних вправ.

4. Усвідомлене спостереження за думками – спостереження за думками, що виникають у свідомості, як за хмарами, що пропливають небом. Основною умовою було не залучатися в зміст думок і не оцінювати їх як «хороші» чи «погані». Така техніка використовувалася під час групових та індивідуальних занять психологом з обов'язковою інструкцією та розбором результатів вправи.

5. Усвідомлене переживання емоцій – направлення уваги на емоційні відчуття в тілі, їх інтенсивність та мінливість, без спроб їх придушити чи змінити. Психолог використовував цю практику в контрольованому

середовищі, допомагаючи дитині безпечно досліджувати свої почуття під час індивідуальних сесій.

6. Усвідомлений рух (елементи йоги) – виконання фізичних вправ з повною усвідомленістю рухів тіла, відчуттів у м'язах та суглобах. Для вихователів був розроблений комплекс вправ, які використовували під час спеціальних фізкультурхвилинок.

7. Творчі практики майндфулнес (малювання, ліплення) – залучення до творчої діяльності з повним фокусом на процесі, відчуттях та матеріалах, без орієнтації на кінцевий результат. Психолог та вихователі організували творчі майстер-класи з елементами майндфулнес.

8. Ігри та вправи на розвиток уваги – короткі ігри та вправи, спрямовані на тренування здатності концентрувати увагу на одному об'єкті або завданні. (спостереження за полум'ям свічки, перебирання камінців, уважне розглядання малюнка). Вихователі використовували ці ігри під час групових занять.

Запропоновані техніки було інтегровано у програму реабілітації, яка проводилася психологами Центру під час індивідуальних та групових занять, вихователями у повсякденній діяльності. За результатами впровадження програми реабілітації з інструментами майндфулнес нами було проведено порівняння інтенсивності проявів симптомів ПТСР на початку занять та після завершення циклу. Кожен цикл був розрахований на 9 місяців (термін перебування дитини у Центрі). Для порівняння ми обрали 5 симптомів ПТСР. Узагальнені результати наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники проявів ПТСР до та після впровадження mindfulness

<i>Симптом ПТСР</i>	<i>Середній бал до впровадження</i>	<i>Середній бал після впровадження</i>	<i>Статистична значущість</i>
Нав'язливі спогади	3.8	2.1	$p < 0.001$
Нічні кошмари	2.5	1.3	$p < 0.01$
Уникнення	3.1	1.8	$p < 0.001$
Дратівливість	4.2	2.7	$p < 0.001$
Проблеми концентрацією	3.5	2.0	$p < 0.001$

Отримані нами результати показали ефективність використання інструментів майндфулнес під час роботи з наступними симптомами ПТСР:

– нав'язливі спогади (флешбеки) – діти часто описували яскраві, неконтрольовані спогади про травматичні події. Майндфулнес навчило їх спостерігати за цими спогадами як за «хмарами, що пропливають», без залучення та емоційної реакції;

– нічні кошмари – багато дітей страждали від жахливих сновидінь. Практики усвідомленого дихання перед сном допомагли знизити тривожність та покращити якість сну;

– уникнення – діти намагалися уникати розмов, місць або людей, що нагадували про травму. Майндфулнес сприяло поступовому поверненню до цих ситуацій з більшим усвідомленням своїх реакцій та можливості їх контролювати;

– дратівливість – підвищена збудливість та спалахи гніву були частими проявами. Практики усвідомлення емоцій допомагали дітям розпізнавати ранні ознаки гніву та використовувати заспокійливі техніки;

– проблеми з концентрацією – труднощі з увагою заважали навчанню та соціальній взаємодії. Вправи на фокусування уваги (усвідомлене дихання) покращували концентрацію.

Статистичний аналіз показав значне зниження середніх балів за шкалою CPS-SA за всіма основними симптомами ПТСР після впровадження програми з елементами майндфулнес ($p < 0.01$). Спостереження вихователів та психологів також підтвердили зменшення частоти та інтенсивності проявів ПТСР у більшості дітей.

Результати проведеного дослідження підтверджують гіпотезу про ефективність використання інструментів майндфулнес у зниженні інтенсивності симптомів ПТСР у дітей, які пережили травматичний досвід. Отримані дані підкреслюють потенціал майндфулнес як цінної складової комплексної психологічної допомоги для дітей, які пережили травматичний досвід, особливо в умовах обмеженого доступу до спеціалізованої допомоги. Впровадження майндфулнес-технік у роботу центрів соціально-психологічної реабілітації може значно покращити якість психологічної підтримки та сприяти відновленню емоційного благополуччя вразливої категорії дітей.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Давидова О. В. Ефективність психотерапевтичних практик майндфулнес у регуляції стресостійкості в юнацькому віці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія»*. 2021. № 13. С. 96–103.

2. Костюк Ю. Ф. Теоретико-методологічні засади дослідження ПТСР у психологічній практиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія»*. 2024. № 17. С. 21–27.

3. Мотрук Т. О. Практика майндфулнес у психотерапевтичній практиці. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*. 2023. № 2. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/psy/article/view/64> (дата звернення 5.05.2024)

4. Поспелов І. Д. Вдовіченко О. В. Проблема психологічної корекції посттравматичного стресового розладу в дітей підліткового віку. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №2 Т.2 URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_2/26.pdf (дата звернення 5.05.2024)

5. Ситнік С. І., Пономарьова В. К., Трофімова Д. О. Практика майндфулнес як засіб подолання стресу в часи пандемії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*. 2021. Вип. 1.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/42522/1/28-.pdf> (дата звернення 5.05.2024)

6. Христук О. Л. Сучасні виміри психологічної практики: майндфулнес-підхід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Вип. 1. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1076> (дата звернення 5.05.2024)

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Петровська К. В. (Запоріжжя, Україна)

ФАНДРАЙЗИНГ ЯК СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ УКРАЇНІ

У тезах розглядається роль фандрайзингу в контексті підвищення життєстійкості громад у повоєнний період. Зазначається важливість залучення ресурсів для підтримки соціальних ініціатив і забезпечення стійкого розвитку.

Petrovska K. (Zaporizhia, Ukraine)

FUNDRAISING AS A STRATEGY FOR ENHANCING COMMUNITY RESILIENCE IN POST-WAR UKRAINE

The thesis explores the role of fundraising in enhancing community resilience in the post-war period. Emphasis is placed on the importance of mobilizing resources to support social initiatives and ensure sustainable development.

У контексті триваючої російсько-української війни громади України стикаються з численними викликами – руйнування інфраструктури, зростання соціальної вразливості населення, необхідність психологічної підтримки та відновлення довіри. У цих умовах концепт життєстійкості набуває особливого значення як здатність спільнот адаптуватися, реагувати на кризу та формувати ресурси для сталого розвитку.

Одним з ефективних інструментів посилення життєстійкості є фандрайзинг. У сфері соціальної роботи він розглядається як процес залучення фінансових, матеріальних та людських ресурсів для реалізації соціально значущих ініціатив [1]. В умовах війни особливо актуальним є поєднання традиційних форм фандрайзингу (гранти, партнерство з НУО, благодійні акції) з цифровими інструментами – краудфандингом, соціальними мережами, онлайн-платформами [2].

Серед сучасних форм фандрайзингу, що активно функціонують в Україні:

– краудфандингові платформи: наприклад, «Спільнокошт» дозволяє громадам, активістам і соціальним працівникам збирати кошти на локальні ініціативи – від відкриття кризових центрів до підтримки молодіжних просторів. У 2023 році через цю платформу було профінансовано проекти з реабілітації ветеранів у Чернігові та відкриття інклюзивного простору для дітей у Дніпрі;

– соціальні мережі та peer-to-peer фандрайзинг: благодійники, активісти й самі соціальні працівники часто запускають ініціативи через

Facebook, Instagram чи Telegram. Приклад – ініціатива «Будь поруч», яка збрала понад 1,5 млн грн на допомогу внутрішньо переміщеним родинам у Західній Україні завдяки персональним кампаніям користувачів;

– корпоративне партнерство: компанії все частіше стають донорами або партнерами соціальних ініціатив. Так, ІТ-компанії у Львові та Києві підтримали створення мобільних команд психологічної допомоги спільно з громадськими організаціями;

– міжнародні грантові програми: наприклад, підтримка ЄС, USAID, UNDP, які фінансують відновлення громад, навчання соціальних працівників, розвиток інфраструктури для людей з інвалідністю.

Завдяки фандрайзингу громади отримують не лише ресурсну підтримку, але й стимул до самоорганізації, формування нових горизонтальних зв'язків, відновлення довіри та активної громадянської позиції. Соціальні ініціативи, реалізовані завдяки залученим коштам, охоплюють широкий спектр – від кризових консультацій до освітніх та реабілітаційних програм для дітей, ветеранів, людей з інвалідністю. Фандрайзинг не лише забезпечує матеріальну підтримку програм допомоги внутрішньо переміщеним особам, ветеранам, дітям та іншим вразливим групам, але й сприяє зміцненню соціального капіталу, волонтерської активності та місцевого лідерства. Залучені ресурси стають основою для впровадження психосоціальних сервісів, освітніх і реабілітаційних проєктів.

Таблиця 1

<i>Особливість</i>	<i>Опис</i>
<i>Гнучкість та адаптивність</i>	Швидка адаптація до змінних умов, потреб громади та змін у законодавстві, врахування воєнної ситуації в процесі збору коштів та плануванні.
<i>Цифрові платформи та соціальні мережі</i>	Активне використання онлайн-ресурсів (краудфандинг, соціальні мережі, P2P-фандрайзинг) для збору коштів у реальному часі.
<i>Мобільність ресурсів</i>	Мобільний та оперативний підхід до перенаправлення ресурсів, використання мобільних додатків для швидкого збору коштів та організації ініціатив.
<i>Міжнародна підтримка</i>	Залучення міжнародних донорів, НГО та урядів для підтримки постраждалих регіонів та соціальних проєктів через гранти та фінансову допомогу.
<i>Прозорість та звітність</i>	Високі вимоги до прозорості та публічного звітування про використання коштів, щоб зберегти довіру донорів та громади.
<i>Партнерства з бізнесом</i>	Формування партнерських відносин з приватним сектором, корпораціями та малим бізнесом для підтримки соціальних ініціатив і реабілітації.
<i>Емоційна складова</i>	Активне використання емоційних апелів у комунікації з потенційними донорами: акцент на реальні історії постраждалих, їхнє відновлення та допомога.
<i>Інноваційні методи збору коштів</i>	Використання новітніх технологій, наприклад, NFT для збору коштів на благодійні проєкти, онлайн-аукціони, мобільні додатки для фандрайзингу.

Фандрайзинг в умовах війни перетворюється на стратегічний інструмент підвищення життєстійкості громад – як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Його ефективне використання потребує професійної підготовки соціальних працівників, розвитку партнерств та культури взаємодії між секторами.

Фандрайзинг у контексті триваючої війни набуває нових характеристик, що обумовлені складними умовами, зокрема соціальними, економічними та політичними викликами. Ключовим аспектом у цих умовах є здатність соціальних ініціатив та організацій швидко адаптувати свої стратегії збору коштів і мобілізувати ресурси для вирішення нагальних проблем громади. Традиційні методи фандрайзингу доповнюються новітніми підходами, такими як краудфандинг, партнерства з бізнесом та цифрові платформи, що дозволяють залучати донорів з усього світу та швидко реагувати на кризові ситуації. В табл. 1 позначено основні особливості фандрайзингу в умовах війни.

Отже, фандрайзинг у умовах війни вимагає швидкої адаптації до нових викликів, зокрема через використання цифрових платформ і мобільних технологій для збору коштів. Прозорість, емоційна залученість та партнерства з бізнесом і міжнародними організаціями стають ключовими факторами успіху в залученні ресурсів для підтримки постраждалих громад, інструментом ресурсного забезпечення, важелем для мобілізації громад, побудови довіри та посилення життєстійкості в умовах затяжної війни.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бортніков Д., Точиліна О., Кравцов Г. Краудфандинг: посібник зі сталості. Соціальним підприємцям та громадським діячам. School of ME, 2022. 54 с.
2. Насібова О. Діджитал-технології фінансового забезпечення соціальної сфери. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 49. С. 200–208. URL: <https://economicbulletin.com/index.php/journal/article/view/784/792>

Азаркіна О. В., Калашнікова Л. С. (Одеса, Україна)

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВТРАТИ РОБОТИ

У тезах розглянуто основні наслідки безробіття для особистості, зокрема соціальні та психологічні аспекти. Проаналізовано можливості звернення до органів місцевого самоврядування для отримання підтримки. Визначено зміст соціального супроводу при працевлаштуванні та його значення для подолання складних життєвих обставин осіб, які втратили роботу.

Azarkina O., Kalashnikova L. (Odesa, Ukraine)

OVERCOMING THE CONSEQUENCES OF LOSS OF JOB

The theses consider the main consequences of unemployment for the individual, in particular social and psychological aspects. The possibilities of contacting local government bodies for support are analyzed. The content of social support during employment and its importance for overcoming difficult life circumstances of people who have lost their jobs are determined.

Безробіття є соціально-економічним явищем, де частина працездатного населення, при втраті роботи, впродовж певного часу, не може отримати інше робоче місце, поповнюючи резерви робочої сили. Виокремлюють: відкрите безробіття – людина визнає факт втрати роботи та свого безробіття та знаходиться у пошуку нового робочого місця (самостійно шукає робоче місце, чи звертається до відповідних органів, які сприятимуть працевлаштуванню); приховане безробіття – де формально людина вважається працівником підприємства, документально закріплена за посадою, але відправлена у відпустку «без збереження заробітної плати» без визначеної дати закінчення – фактично є безробітною. Серед зазначеного розрізняють два основних типи безробіття – природне та вимушене. Природне безробіття поділяють на: добровільне (відмова від робочого місця з власних міркувань); фрикційне (особа знаходиться в стані очікування пропозиції робочого місця); інституціональне (свідома відмова від пошуку робочого місця, для оформлення державної грошової підтримки).

Втрата робочого місця має певний ряд наслідків для працівника: емоційні (проявляються у станах загальної пригніченості, апатії, безнадії, відчутті самотності та відстороненості, конфліктності чи інших проявів агресивної поведінки); соціальні (це може бути зміна соціального статусу, відокремлення особи групою, самовиключення себе з групи); медичні (психосоматичні розлади, стресові розлади, загострення хронічних хвороб та ін.); сімейні (конфлікти всередині сімейного кола). До наслідків також відноситься стигматизація та самостигматизація. Прийняття ярлику «безробітний» для особистості може призвести до заглиблення в нову роль, засвоєння дезадаптивних копінг-стратегій, відмова від пошуку робочого місця, самовідсторонення себе від близького соціального кола та деформаційних змін свідомості. Усі перераховані наслідки, якщо надають тривалий вплив, можуть стати перешкодою в знаходженні робочого місця та веденні професійної діяльності.

Людина, яка втратила робоче місце, та не може самостійно отримати нову посаду, може звернутися до органів місцевого самоврядування, за зареєстрованим місцем проживання, для отримання безоплатної соціальної послуги соціального супроводу при працевлаштуванні на робочому місці (далі соціальний супровід).

Соціальний супровід при працевлаштуванні на робочому місці є комплексом заходів, які здійснюються на регулярній основі, та спрямовані на підтримку отримувача соціальних послуг в процесах: подолання життєвих труднощів; відновленні чи підвищенні соціального статусу; виконанні індивідуальної роботи з отримувачем послуги; виконанні ролі посередника; організації консультувань з іншими фахівцями органів місцевого самоврядування (психологи, юристи тощо); представництві інтересів; допомозі в оформленні необхідних документів.

В ході здійснення соціального супроводу особа може отримати психологічну, юридичну, та соціальні допомоги в межах компетенції фахівців органів місцевого самоврядування. Також, фахівці органів місцевого

самоврядування можуть спрямовувати отримувача послуги до іншої установи для отримання більш фахової та кваліфікованої допомоги.

Соціальний супровід при працевлаштуванні на робочому місці може бути надана особам, які не здатні до рівних умов конкуренції на ринку праці, перебуваючи в складних життєвих обставинах (соціальних, медичних, вікових, економічних та ін. обставин, які людина не може подолати самотійно), бажають працевлаштування, потребуючи соціального супроводу для здійснення необхідних заходів.

Таким чином, наслідки втрати робочого місця, з встановленням подальшого статусу безробітності, мають вплив на всі аспекти життєдіяльності особистості – емоційні, соціальні, медичні, сімейні та ін. В деяких випадках людина не здатна до самотійного подолання складних життєвих обставин, що може спонукати її звертатися до відповідних органів місцевого самоврядування, що можуть надавати соціальні послуги особам, які знаходяться в складних життєвих обставинах. Однією з таких послуг є соціальна послуга соціального супроводу при працевлаштуванні на робочому місці, спрямована на допомогу в поновленні професійної діяльності, сприянні у подоланні кризової ситуації та поверненні до активного соціального життя з відновлення соціального статусу чи його підвищенням.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці: наказ від 21 верес. 2016 р. № 1044. URL: : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-16#Text>
2. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. N.J.: Prentice-Hall, 1963. 292 p.
3. Argyle M. The Psychology of Happiness. N.Y.: Routledge, 2001. 276 p.

Ткаченко А. Г. (Одеса, Україна)

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВЕТЕРАНАМ ВІЙНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах висвітлено основні аспекти соціальної допомоги ветеранам війни в Україні в умовах воєнного стану. Проаналізовано правові основи, проблеми реалізації соціальної допомоги та адаптації ветеранів до цивільного життя, а також запропоновано шляхи покращення системи соціальної підтримки.

Tkachenko A. (Odesa, Ukraine)

SOCIAL HELP TO WAR VETERANS UNDER MARTIAL LAW

The thesis highlights the main aspects of social support of war veterans in Ukraine under martial law. The legal framework, issues of implementing social assistance, and adaptation of veterans to civilian life are analyzed, as well as proposed ways to improve the social support system.

У контексті воєнного стану в Україні питання соціального захисту ветеранів війни набуває особливої актуальності. Держава реалізує комплекс заходів для підтримки ветеранів та членів їхніх сімей, проте існує низка проблем, що ускладнюють доступ до соціальних послуг. Проблематика соціального захисту ветеранів зумовлена складною трансформацією їхнього правового статусу. Після завершення служби особа втрачає низку спеціальних гарантій, однак продовжує потребувати підтримки у сфері охорони здоров'я, реабілітації, професійної адаптації, житлового забезпечення та соціального супроводу. Основу соціального захисту ветеранів визначають Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [2] та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [3], які закріплюють основні права ветеранів на пільги, соціальне забезпечення, медичну та психологічну допомогу. Незважаючи на наявність правової бази, проблеми з реалізацією цих прав залишаються на часі.

У дослідженні Cedos (2024) акцентується на тому, що в громадах бракує сталих механізмів надання соціальних послуг ветеранам. Соціальні працівники часто не мають достатніх знань і навичок для роботи з людьми, які пережили бойовий досвід, а інфраструктура підтримки нерівномірно розвинена по регіонах.

Особливим викликом залишається забезпечення психосоціального супроводу. За даними посібника IREX (2022), значна частина ветеранів не звертається по допомогу через стигму, недовіру до державних інституцій або відсутність інформації про наявні послуги. Соціальні працівники, у свою чергу, часто перевантажені, не проходять спеціалізованого навчання і не мають ресурсів для довготривалої підтримки клієнтів. Питання психологічного стану ветеранів в умовах мирного життя, зокрема посттравматичного стресового розладу (ПТСР), залишається недооціненим на рівні місцевих політик.

Окрему увагу варто приділити труднощам із працевлаштуванням. Після демобілізації багато ветеранів опиняються у стані соціального вакууму: вони не мають актуальних професійних навичок або ж стикаються з дискримінацією на ринку праці. Основними перешкодами є бюрократичні процедури, недостатнє фінансування та відсутність ефективних механізмів координації між державними органами. Аналіз міської цільової програми для ветеранів на 2024–2026 роки виявив, що основний акцент робиться на забезпеченні медичної та соціальної допомоги, підтримки психологічної реабілітації та адаптації ветеранів до мирного життя [3]. Програма також передбачає сприяння професійній підготовці та працевлаштуванню ветеранів, що є важливою складовою їх інтеграції в суспільство.

Ветеранські хаби, як один із елементів підтримки, сприяють швидкому доступу ветеранів до послуг соціального захисту та реабілітації. SWOT-аналіз ветеранського хабу виявив сильні сторони у вигляді професійного персоналу, зручної інфраструктури та тісної співпраці з громадськими організаціями. Слабкими місцями залишаються недостатнє фінансування та

низька обізнаність серед ветеранів. Водночас можливості для розвитку включають залучення міжнародних грантів та розширення цифрових сервісів для забезпечення дистанційного доступу до послуг. Загрози стосуються нестабільної економічної ситуації та змін у законодавчій базі, що можуть ускладнити реалізацію програм.

Для підвищення ефективності соціального захисту ветеранів війни запропоновано програму покращення, що включає розширення фінансування, впровадження єдиного електронного реєстру ветеранів, спрощення доступу до пільг через цифрові платформи, а також підвищення рівня обізнаності ветеранів про їхні права. Особливу увагу слід приділити розвитку місцевих програм підтримки, адаптації та реабілітації, що враховують специфічні потреби ветеранів.

Запровадження цих заходів сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності ветеранів, забезпечить їх гідний рівень життя та ефективну інтеграцію у суспільство.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
3. Шевченко Р. П. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів війни: міжнародний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. – № 3. С. 184–188.

Баджелідзе Н. Т. (Одеса, Україна)

АНАЛІЗ ПРИЧИН СІМЕЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах розглянуто основні причини сімейного неблагополуччя, зокрема соціально-економічні, психологічні та правові чинники. Підкреслено важливість превентивної соціальної роботи для раннього виявлення проблем і надання підтримки родинам. Ефективне вирішення цієї проблеми можливе завдяки мультидисциплінарним командам, проведенню просвітницьких заходів.

Badzhelidze N. (Odesa, Ukraine)

ANALYSIS OF THE CAUSES OF FAMILY TROUBLE AS A BASIS FOR PREVENTIVE SOCIAL WORK

The theses examine the main causes of family dysfunction, including socio-economic, psychological and legal factors. The importance of preventive social work for early identification of problems and providing support to families is emphasized. An effective solution to this problem is possible thanks to multidisciplinary teams and educational activities.

Сім'я – одна з провідних соціальних інституцій, яка виконує життєво важливі функції у процесі становлення особистості, зокрема виховання, соціалізації, передачі культурних і моральних цінностей, забезпечення емоційної стабільності та захисту [3]. У стабільному суспільстві саме сім'я є опорою як для дорослого, так і для дитини. У стабільному суспільстві саме сім'я виконує роль основної підтримки як для дорослих, так і для дітей. Проте за умов серйозних соціально-економічних потрясінь, таких як зниження рівня добробуту, зростання безробіття, активні міграційні процеси, війна та психологічна втома населення, – усе більше родин втрачають здатність ефективно виконувати свої функції. Це спричиняє появу явища, яке визначається як сімейне неблагополуччя.

Науковий дискурс даної проблематики охоплює широке коло досліджень, серед яких відокремлюються праці вітчизняних науковців: А. Й. Капської, Л. І. Міщик, Г. М. Лактіонової та І. Д. Зверєвої зосереджені на вивченні механізмів підтримки дітей та сімей у складних життєвих обставинах. А. Й. Капська розробила концепцію соціального захисту дітей у кризових родинах, визначивши напрями інтегрованої підтримки через соціальні, освітні та медичні інститути. Л. І. Міщик акцентував увагу на педагогічній підтримці сімей та профілактиці неблагополуччя, Лактіонова аналізувала особливості роботи з різними типами неблагополучних родин, а Зверєва розробила моделі соціалізації дітей та міжвідомчої взаємодії для підтримки родин.

Сучасна соціальна реальність підкреслює нагальну потребу у дослідженні причин деструктивних процесів у сім'ї, що зумовлено не лише необхідністю оперативного реагування на вже існуючі кризові ситуації, але й стратегічною важливістю розробки та впровадження ефективних превентивних заходів. Ці заходи мають на меті мінімізацію потенційних соціальних ризиків, пов'язаних із сімейною дезінтеграцією. У цьому контексті превентивна соціальна робота набуває особливого значення як інструмент раннього виявлення проблем, формування сприятливого соціального оточення та запобігання соціальній ізоляції як дитини, так і всієї родини.

Сімейне неблагополуччя являє собою порушення усталених моделей функціонування родини, що призводить до негативного впливу на життєві обставини дитини, її психоемоційний добробут, темпи розвитку, відчуття безпеки та здатність до соціальної адаптації. Генеза цього явища є багатофакторною і включає в себе складну взаємодію різноманітних соціальних, економічних, психологічних, правових та культурних детермінант [3].

Одним із провідних детермінантів виступає складна соціально-економічна ситуація: хронічне безробіття або нестабільна зайнятість, низький рівень матеріального забезпечення, відсутність належного житла, або умов для забезпечення житла, залежність від соціальних виплат або вимушена трудова міграція одного з батьків [2]. У таких умовах сім'я поступово втрачає ресурсність, а її члени – здатність до конструктивної взаємодії.

До цього додаються психологічні й педагогічні труднощі: конфліктні відносини між подружжям, авторитарний або, навпаки, безвідповідальний стиль виховання, незнання особливостей вікової психології дитини, а також ігнорування її базових потреб [2]. Особливо деструктивний вплив на сімейне функціонування та добробут дитини справляють такі фактори, як алкогольна або наркотична залежність батьків, а також наявність у них психічних розладів. Ці обставини часто є причиною емоційної дистанційованості між батьками та дітьми, виникнення ситуацій домашнього насильства або недбалого ставлення до виконання батьківських обов'язків у сфері виховання та догляду.

Правові аспекти також суттєво впливають на благополуччя родини. Йдеться про наявність судових рішень щодо обмеження чи позбавлення батьківських прав, притягнення до відповідальності, перебування під слідством. Такі ситуації часто ізолюють сім'ю від соціального середовища, посилюючи ризик її маргіналізації [1].

Значну детермінанту сімейного неблагополуччя становлять культурно-нормативні чинники. До цієї категорії належать такі суспільні тенденції, як зниження пріоритетності традиційної моделі сім'ї та послаблення усталених етичних настанов. Негативний вплив також чинить поширення в засобах масової інформації пропаганди насильства та споживацьких цінностей, що може призводити до формування у членів суспільства хибних уявлень про норми та цінності родинного життя. Як наслідок, спостерігається поступове послаблення почуття взаємної відповідальності та зменшення рівня підтримки між членами сім'ї, що є критично важливими елементами для забезпечення її стабільного функціонування.

Беручи до уваги викладене, пріоритетним напрямом у роботі з сім'ями, які належать до групи потенційного ризику, має стати саме превентивна діяльність. Ця діяльність повинна бути спрямована на своєчасне виявлення перших ознак сімейного неблагополуччя, що дозволить вжити необхідних заходів для запобігання подальшій деструкції. Ефективною практикою є регулярний соціальний моніторинг, створення мультидисциплінарних команд, проведення просвітницьких заходів, а також розробка індивідуальних програм підтримки родин.

У центрі такої діяльності має перебувати не лише дитина як суб'єкт соціального захисту, а й сім'я загалом – як об'єкт допомоги та партнер соціального фахівця. Превентивна робота передбачає не стільки реагування на проблеми, що вже стали очевидними, як формування у батьків усвідомлення своєї ролі, зміцнення відповідальності та довіри до соціальних інституцій.

Отже, можна дійти до висновку, що сімейне неблагополуччя постає як наслідок складної взаємодії різноманітних соціально-економічних, психологічних та правових чинників. Дієве запобігання подібним явищам є можливим лише за умови своєчасної та системної превентивної соціальної роботи, ключовими напрямками якої є всебічна підтримка сім'ї та формування відповідального батьківства.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кризова сім'я – теж сім'я : інформ. список л-ри. Дип. 7 / уклад. Л. Кравченко. Чернігів: КЗ «Чернігів. б-ка для юнацтва». 2016. 19 с. URL: http://obucn.org.ua/download_files/socialne_partnerstvo/krizova_simya_tezh_simya.pdf
2. Моргай Л. А. Робота соціального працівника з проблемними сім'ями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2021. Вип. 79. Т. 1. С. 227–230. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.48>.
3. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Т. 9. № 2. С. 245–255. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.5>.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Литовченко Р. М. (Одеса, Україна)
**ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ
ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

В тезах охарактеризовано основні ініціативи цифрової трансформації соціальних послуг в Україні та їх вплив на ефективність надання соціальних послуг. Визначено основні проблеми та бар'єри, що стримують цифровізацію соціальної сфери. Досліджено роль міжнародних партнерів і державних органів у процесі цифрової трансформації.

Lytovchenko R. (Odesa, Ukraine)
**DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIAL SERVICES
IN UKRAINE**

The thesis describes the main initiatives of digital transformation of social services in Ukraine and their impact on the efficiency of social services provision. The main problems and barriers that hinder the digitalization of the social sphere are identified. The role of international partners and government agencies in the process of digital transformation is analyzed.

Цифрова трансформація є однією з найважливіших складових процесу реформування соціальних послуг в Україні. В умовах цифрової економіки державні установи прагнуть забезпечити доступність, прозорість та ефективність соціальних сервісів для громадян. Це особливо важливо в контексті викликів, які спричинили пандемія COVID-19 та сучасна військова агресія, адже ці події посилили потребу в наданні безперебійних і швидких послуг в багатьох сферах діяльності і соціальній зокрема. Цифровізація дає можливість звернутися за підтримкою онлайн або особисто в будь-якій точці України, а державі зі свого боку надати таку допомогу швидко і якісно.

Беззаперечно, цифровізація надає багато переваг. Цифрова стратегія спрямована в першу чергу на підвищення якості життя людей, забезпечення рівного доступу до соціальної підтримки, а також на покращення умов праці для працівників соціальної сфери та оптимізацію використання ресурсів.

В запропонованих тезах проведено аналіз сучасного стану, досягнень і перспектив цифровізації соціальних послуг в Україні, а також висвітлено проблеми і виклики, що постають перед державою під час впровадження політики цифрової трансформації системи соціальних послуг.

Задля досягнення результатів та реформування системи соціальної політики, державна влада здійснила декілька вагомих кроків.

В Україні впроваджена Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС), яка розроблена для підвищення якості й доступності соціальної

підтримки населення, забезпечення максимальної ефективності соціальної сфери та інтеграції її з міжнародними європейськими стандартами.

Міністерством соціальної політики України організовано захід під назвою «GLOBAL DIGITAL SOCIAL FORUM», який об'єднав понад 300 учасників – представників Уряду, бізнесу, громадських організацій та міжнародних партнерів, де спікери обговорювали ключові нововведення, що стосувалися, зокрема, можливості впровадження електронного кейс-менеджменту у сфері соціальних послуг, тобто системного підходу до управління випадком, визначення проблеми особи, розробка плану дій для її розв'язання [2].

Це вказує на те, що саме скоординовані рішення у політичній та цифровій площинах будуть давати змогу підвищити ефективність як надання державними органами соціальних послуг, так і отримання їх людьми, які потрапили у складні життєві обставини. Підтримка таких ініціатив, як цифровізація соціальних послуг, є одним з пріоритетних завдань соціальної політики, що дозволяє ефективно реагувати на кризу, спричинену війною та створювати міцний фундамент для розвитку соціальної інфраструктури в Україні.

Цифрова трансформація соціальної сфери – це той шлях, яким сьогодні рухається Україна у процесі інтеграції державної політики до стандартів європейського законодавства.

Однак, впровадження цифрових процесів було б неможливим без підтримки міжнародних партнерів та спільної роботи над цифровими проєктами. Україна потребує як партнерської технічної допомоги, так і фінансування розробки програмного забезпечення, яке успішно зарекомендувало себе у цифровому просторі.

Також серед можливих викликів, з якими доведеться стикнутися в процесі реформування соціальної політики є недостатня цифрова грамотність населення, обмеженість інфраструктури у сільській місцевості, що може спровокувати нерівномірний доступ до соціальних послуг, а також проблеми захисту персональних даних й забезпечення кібербезпеки.

Цифрова трансформація соціальних послуг в Україні – складний, але необхідний процес, що потребує координації між державою, приватним сектором та громадськими організаціями. Дослідження підтверджує, що комплексний підхід до цифровізації соціальної сфери дозволить покращити якість надання послуг та зробити їх більш доступними для населення.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text>

2. Кошеленко К. Впровадження кейс-менеджменту у сферу соціальних послуг. URL: https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/573956_vprovadzhennya_keysmenedzhmentu.html

3. Скуратівський В. А., Трощинський В. П., Ситник П. К. та ін. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи:

навч.-наук. вид. / за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. К.-Львів: НАДУ, 2012. 368 с.

Мироненко А. П., Щербина С. С. (Запоріжжя, Україна)
АВТОРСЬКЕ ПРАВО В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ЯК ЗАХИСТИТИ
КОНТЕНТ ВІД ПЛАГІАТУ

У тезах обґрунтовано необхідність захисту авторського права як складової захисту інтелектуальної власності. Комплексний підхід до захисту прав дозволяє авторам ефективно відстоювати свої інтереси у цифровому середовищі.

Myronenko A., Shcherbyna S. (Zaporizhia, Ukraine)
COPYRIGHT IN THE DIGITAL AGE: HOW TO PROTECT
YOUR CONTENT FROM PLAGIARISM

The article substantiates the need for copyright protection as a component of intellectual property protection. A comprehensive approach to rights protection allows authors to effectively defend their interests in the digital environment.

У цифрову епоху авторське право захищає інтелектуальну власність, забезпечуючи справедливу винагороду творцям. Завдяки технологіям створення та поширення контенту стали доступнішими, але водночас зростає загроза його незаконного використання. Легкість копіювання й розповсюдження в інтернеті, а також штучний інтелект, що генерує новий контент, ускладнюють визначення меж між оригіналом і похідними версіями, посилюючи проблему плагіату.

Авторське право – це сукупність прав, які належать творцеві інтелектуального продукту та захищають його від несанкціонованого використання; воно надає автору виключне право на створений ним твір, включаючи можливість публікації, відтворення, поширення, модифікації та отримання фінансової вигоди від свого продукту. Основна мета авторського права – забезпечити творцям належну винагороду за їхню працю та сприяти подальшому розвитку культури, науки та технологій.

Міжнародна система авторського права ґрунтується на ключових угодах. Бернська конвенція (1886) встановлює автоматичний захист творів без реєстрації та принцип національного режиму. Всесвітня конвенція про авторське право (1952) та Угода про співробітництво в галузі охорони авторських прав (1993) розширюють ці положення. Закон ДМСА (1998, США) впровадив механізми боротьби з порушеннями в Інтернеті, а Директива ЄС про авторське право на цифровому ринку зобов'язує онлайн-платформи контролювати нелегальний контент.

Авторське право охоплює літературні, музичні, художні твори, фотографії, фільми, програми, архітектурні проекти тощо, незалежно від їхнього опублікування [2, с. 136]. Проте воно не поширюється на ідеї, концепції чи алгоритми, а лише на їхнє конкретне втілення.

У цифрову епоху основною проблемою є легкість копіювання та поширення контенту в Інтернеті. Соціальні мережі та онлайн-платформи сприяють неконтрольованому розповсюдженню матеріалів, що ускладнює захист прав авторів. Оригінальні творці часто втрачають контроль над своїми роботами та можливість отримати справедливу винагороду. Ще однією серйозною проблемою є доведення авторства та права власності. Доведення авторства в цифровому просторі є складним, оскільки недобросовісні особи можуть видаляти або змінювати інформацію про першоджерело [1, с. 98-102]. Відсутність єдиної глобальної бази реєстрації авторських прав ускладнює захист контенту, а судові процеси можуть тривати роками. Нелегальне використання контенту залишається серйозною проблемою. Піратство, несанкціоноване копіювання книг, фільмів, музики та програмного забезпечення спричиняє значні фінансові втрати. Файлообмінники, піратські сайти та соцмережі щодня поширюють нелегальний контент, а користувачі часто порушують авторські права, використовуючи чужі матеріали без дозволу чи атрибуції.

Захист контенту від плагіату включає юридичні, технічні та стратегічні методи. Юридичні засоби охоплюють реєстрацію, ліцензування та судовий захист [3, с. 61-72]. Хоча авторське право виникає автоматично, офіційна реєстрація прав або використання ліцензій Creative Commons допомагають підтвердити авторство. Інноваційним рішенням є блокчейн, що забезпечує незмінні записи про право власності. Ліцензування контенту дозволяє авторам визначати умови його використання, зокрема через Creative Commons. У разі порушення автор може подати скаргу на онлайн-платформах або звернутися до суду. Технічні засоби захисту включають водяні знаки, метадані та сервіси моніторингу, такі як Copyscape і YouTube Content ID. Блокчейн також забезпечує надійне підтвердження авторства, створюючи незмінні записи про права власності.

У разі порушення авторських прав важливо швидко зафіксувати докази: зробити скріншоти, записати URL-адреси та зберегти копію матеріалу. Перший крок – звернення до порушника з вимогою видалити контент, додати атрибуцію або виплатити компенсацію [1, с. 98-102]. Якщо вимоги ігноруються, слід подати скаргу на платформу, де розміщено контент. Google, YouTube та Facebook мають механізми для видалення матеріалів через DMCA. YouTube використовує Content ID для виявлення копій відео, а Facebook та Instagram блокують системних порушників.

Отже, у цифрову епоху захист авторських прав стає надзвичайно важливим через легкість копіювання та поширення контенту. Для ефективного захисту творів авторам необхідно використовувати юридичні, технічні та стратегічні методи, такі як реєстрація авторських прав, ліцензування, використання водяних знаків і моніторинг контенту. Створення унікального бренду та активне використання соціальних платформ допомагають підтвердити авторство. У разі порушення важливо швидко реагувати, подавати скарги та звертатися до суду за необхідності.

Комплексний підхід до захисту прав дозволяє авторам ефективно відстоювати свої інтереси у цифровому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Коров'яка Є. А., Хоменко В. Л., Пащенко О. А. Особливості захисту авторських та суміжних прав в епоху цифрових технологій. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, IT та Інтернет права*. Матеріали Восьмої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 15 травня 2024 р.). Львів: Юрид. Ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2024. С. 98–102.
  2. Маслак М. В., Болух І. О., Видря Є. В. Порухення інтелектуальної власності в соціальних мережах в умовах цифрового суспільства. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*. 2021. Ч. III. С. 136.
  3. Тарасенко Л. Л. Авторське право у цифрову епоху: основні тенденції і зміни. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. № 75. С. 61–72.
-

Клюквачов М. О. (*Запоріжжя, Україна*)

ПАЛІАТИВНА ДОПОМОГА ДІТЯМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ДОСТУПНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Паліативна допомога дітям в Україні є надзвичайно важливим напрямом охорони здоров'я, однак її доступність залишається низькою через системні проблеми. У тезах аналізуються основні виклики, що стоять перед системою, та пропонуються практичні шляхи вдосконалення доступу до паліативних послуг.

Kliukvachov M. (*Zaporizhzhia, Ukraine*)

PALLIATIVE CARE FOR CHILDREN IN UKRAINE: ACCESSIBILITY PROBLEMS AND SOLUTIONS

Palliative care for children in Ukraine is a critically important area of healthcare, but its accessibility remains limited due to systemic challenges. This paper analyzes key obstacles and proposes practical solutions to improve access to pediatric palliative services.

Паліативна допомога дітям є особливим сегментом системи охорони здоров'я, який поєднує в собі медичні, психологічні, соціальні та духовні компоненти догляду за невиліковно хворими дітьми. Основною метою паліативної допомоги є полегшення страждань, забезпечення максимально можливої якості життя дитини та підтримка її родини. В Україні питання розвитку дитячої паліативної допомоги залишається недостатньо врегульованим, що створює серйозні бар'єри для її широкого впровадження [1].

Незважаючи на певні зрушення у сфері нормативно-правового забезпечення паліативної допомоги, рівень доступності відповідних послуг залишається критично низьким. Серед основних проблем варто виділити

відсутність єдиної мережі дитячих паліативних закладів, обмеженість кількості спеціально підготовлених кадрів, нерівномірний розподіл ресурсів між регіонами, а також слабку інтеграцію паліативної допомоги у загальну систему медичного обслуговування [2]. Окрему увагу заслуговує проблема низького рівня поінформованості серед населення щодо сутності та можливостей паліативної підтримки.

Існуюча система дитячої паліативної допомоги в Україні характеризується значною концентрацією послуг у великих містах, що спричиняє фактичне виключення дітей із сільської місцевості із доступу до високоякісного догляду [3]. Брак інфраструктури, відсутність належної міждисциплінарної взаємодії між медичними, соціальними та освітніми установами, а також відсутність стабільного фінансування унеможливають надання своєчасної та комплексної паліативної допомоги дітям, які її потребують.

Шляхи вирішення проблеми доступності дитячої паліативної допомоги повинні включати розробку та реалізацію національної програми розвитку дитячої паліативної допомоги, яка передбачатиме створення регіональних центрів, впровадження стандартів якості паліативної допомоги, розвиток навчальних програм для медичного персоналу, а також активне залучення неурядових організацій до надання послуг [2]. Не менш важливою є організація мобільних мультидисциплінарних бригад, здатних надавати допомогу безпосередньо на місцях, особливо у віддалених та сільських районах.

Крім того, необхідним є створення дієвого механізму фінансування дитячої паліативної допомоги як на державному, так і на місцевому рівнях, що забезпечить сталий розвиток цієї сфери. Також доцільно запровадити системи моніторингу та оцінки якості надання паліативної допомоги дітям, що сприятиме підвищенню ефективності та відповідності міжнародним стандартам [1].

Таким чином, для забезпечення права кожної дитини на гідне життя в умовах тяжкого захворювання в Україні необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на розвиток інфраструктури, кадрового потенціалу та нормативно-правового забезпечення у сфері дитячої паліативної допомоги. Впровадження таких заходів сприятиме гуманізації системи охорони здоров'я та підвищенню загального рівня соціальної справедливості в державі.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Губський Ю. І. Оптимізація медико-соціальної допомоги людям літнього віку в Україні шляхом розвитку служби паліативної та хоспісної допомоги. *Український медичний часопис*. 2010. Т. 19. № 3. С. 310–312.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Інтеграція паліативної допомоги у системи охорони здоров'я: звіт. Женева: ВООЗ, 2022. 35 с.
3. Міністерство охорони здоров'я України. Національна стратегія розвитку паліативної допомоги на 2021–2027 роки [Електронний ресурс]. – Київ: МОЗ України, 2021. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua>.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Корнешук В. В. (Одеса, Україна)

ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО У ЗБЕРЕЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В тезах наголошено на необхідності підтримки психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти в умовах війни, адже від його рівня залежить академічна успішність і якість навчання у ЗВО. Показано, що освітнє середовище ЗВО має неабиякий потенціал щодо підтримки психологічного здоров'я і збереження психологічного благополуччя усіх учасників освітнього процесу. Наведено приклади реалізації такого потенціалу в Національному університеті «Одеська політехніка».

Korneshchuk V. (Odesa, Ukraine)

POTENTIAL OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE HEI IN MAINTAINING THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The abstracts emphasize the need to support the psychological well-being of higher education students in times of war, as academic success and the quality of education in higher education institutions depend on its level. It has been shown that the educational environment of higher education institutions has considerable potential for supporting psychological health and preserving the psychological well-being of all participants in the educational process. Examples of the realization of such potential at the Odesa Polytechnic National University are given.

На психологічний стан здобувачів вищої освіти впливає чимало різноманітних чинників. Для першокурсників – це необхідність адаптуватись до нових умов навчання у ЗВО, іноді до інших побутових умов при проживанні у гуртожитку, до нового оточення – незнайомих одногрупників, викладачів. Суттєве навчальне навантаження, екзаменаційні сесії, а наприкінці навчання – атестаційні заходи, – також є стресогенними чинниками, які впливають на психологічний стан здобувачів вищої освіти. У період війни проти України негативний вплив окреслених чинників значно збільшився, адже студенти, які перебувають на території України, знаходяться у постійній небезпеці і викликаним нею стані постійної тривоги за своє життя і життя родини. Навіть ті студенти, які перебувають закордоном і навчаються дистанційно постійно відчують тривогу за своїх близьких, які залишились на території України. Крім того, стресогенними чинниками для цих здобувачів є необхідність прилаштуватись до умов проживання в іншій країні (як побутових, так і культурних), мовний бар'єр

тощо. Тому проблему збереження психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти вважаємо вельми актуальною, особливо під час війни.

Тези присвячені аналізу потенційних можливостей освітнього середовища ЗВО щодо збереження і покращення психологічного благополуччя здобувачів. На наш погляд, такі можливості зокрема полягають в організації відповідної гурткової роботи, проведенні загальноуніверситетських заходів та поєднанні зусиль кафедр з роботою Центру соціально-психологічної допомоги університету.

Розкриємо більш докладно реалізацію перших двох можливостей, базуючись на досвіді діяльності кафедри психології та соціальної роботи (ПСР) Національного університету «Одеська політехніка».

Загалом на кафедрі постійно функціонує науковий гурток «Психологічне консультування», що має на меті формування психологічної компетентності здобувачів, які навчаються за спеціальностями «Соціальна робота» та «Психологія». Проте, повномасштабне вторгнення РФ та територію України зумовило необхідність переорієнтації гурткових заходів і психологічну підтримку НПП і здобувачів кафедри. Тому до запланованих засідань гуртка у 2022-2023 навчальному році додатково проводились заходи з тем «Мої опори та ресурси», «Аптечка саморегуляції та практичні інструменти емоційної допомоги в роботі з кризовими станами» (2 засідання). До проведення заходів залучались психологи-практики та викладачі, які водночас є практикуючими психологами. Крім того, здобувачі та викладачі кафедри долучались до заходу «Використання альтернативних терапій для відновлення здоров'я населення в умовах війни», ініційованого кафедрою психології Академії державної пенітенціарної служби територіально відокремленого відділення «Хмельницька філія Академії державної пенітенціарної служби», Науково-методичним центром ВФПО.

У 2023-2024 навчальному році для здобувачів кафедри були організовані засідання гуртка з тем: «Втрата та використання ресурсів», «Збереження і перерозподіл ресурсів», «Відновлення і примноження ресурсів» та «Зовнішні ресурси», на яких обговорювались складові психологічного здоров'я особистості, питання втрати та компенсації ресурсів; проводилась інтроспекція рівня психологічних ресурсів здобувачів; надавались прийоми та методи саморегуляції; аналізувалися базові принципи формування програми забезпечення власного психологічного благополуччя та ін.

Щодо загальноуніверситетських заходів, то за ініціативи кафедри ПСР у березні 2023 року для НПП і здобувачів Одеської політехніки проводився Тиждень психологічного здоров'я, який мав на меті покращення психологічного здоров'я і благополуччя учасників освітнього процесу шляхом ознайомлення з техніками самопомоги в кризових ситуаціях, надання (за потреби) консультативної психолого-педагогічної допомоги. В межах заходу викладачі і здобувачі кафедри ПСР проводили інфосесії з тем «Стрес. Як підвищити власну стресостійкість?», «Тайм-менеджмент у навчанні та повсякденному житті», «Техніки майнд-фулнес», «Практики

психогієни»; надавати психологічну підтримку у Telegram-групі, здійснювати індивідуальне психологічне консультування учасників.

У березні 2024 року для НПП і здобувачів Одеської політехніки кафедрою ПСР проводились інтерактивні сесії з психологічної просвіти та профілактики «Зміцнення психологічної стійкості». Під час інтерактивних зустрічей з тем «Пошук та активація психологічних ресурсів», «Планування та управління власним часом», «Емоційне благополуччя: грамотність та саморегуляція», «Позитивне мислення vs негативне мислення» учасники освітнього процесу могли зокрема ознайомитись з техніками психологічної самопомоги та підтримки власного психологічного здоров'я. В організації і проведенні заходів взяли участь психологи-практики, викладачі та здобувачі кафедри ПСР.

На наш погляд, окреслені заходи дозволили здобувачам вищої освіти не тільки усвідомити можливість самотужки протистояти стресогенним чинникам, переосмислити та оцінити свої власні ресурси, але й отримати практичні навички подолання тривожності і стресу, адже саме психологічне благополуччя студентів є необхідною передумовою для успішного навчання у ЗВО.

Безумовно потенціал освітнього середовища ЗВО не вичерпується описаними можливостями і є набагато ширшим. Зокрема співпраця кафедр університетів з психологічними службами або центрами, які функціонують на їх базі, стане ефективним засобом збереження психологічного здоров'я і психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти, зокрема у воєнний та повоєнний період.

Гунчак О. Ю., Равлюк Т. А. (Чернівці, Україна)

**ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ SOFT SKILLS
У СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЕТАПІ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ**

У статті розкрито значущість інтерактивних методів навчання як ефективного інструмента розвитку м'яких навичок (soft skills) у старшокласників на етапі професійного самовизначення. Акцент зроблено на практичному потенціалі таких методів для формування ключових особистісних і соціальних компетентностей учнів.

Hunchak O., Ravliuk T. (Chernivtsi, Ukraine)

**INTERACTIVE METHODS FOR DEVELOPING SOFT SKILLS
IN HIGH SCHOOL STUDENTS AT THE STAGE OF CAREER CHOICE**

The article highlights the importance of interactive teaching methods as an effective means of developing soft skills in high school students during the stage of professional self-determination. Emphasis is placed on the practical potential of these methods for fostering key personal and social competencies in learners.

У сучасному суспільстві успішність особистості визначається не лише рівнем професійних знань і навичок (hard skills), але й здатністю ефективно

комунікувати, працювати в команді, вирішувати проблеми, керувати власними емоціями, адаптуватися до змін – тобто наявністю м'яких навичок (soft skills). Саме ці навички набувають особливого значення на етапі вибору професійного шляху, оскільки сприяють усвідомленому прийняттю рішень, самоменеджменту та ефективній взаємодії в професійному середовищі.

Проблематику формування м'яких навичок у контексті сучасної української освіти досліджували Н. Бахмат, С. Висотченко, Т. Єрмак, М. Козяр, І. Муравйова, Я. Мар'янюк, С. Наход, А. Осадча, Г. Пирожок, О. Повстин, Н. Тимошенко, Т. Форостовська та ін. Питання професійного самовизначення старшокласників розглядали у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: О. Арцишевська, Г. Балл, І. Баріхашвілі, Л. Божович, Е. Гінзберг, Д. Голланд, Д. Закатнов, В. Лозовецька, Р. Мотрук, П. Перепелиця, Н. Побірченко, В. Синявський, О. Скрипченко, М. Тименко та ін. Сутність і специфіку інтерактивного навчання досліджували К. Баханов, О. Глотов, І. Дичківська, М. Пентилюк, Л. Пироженко, А. Піхота, О. Пометун, Г. П'ятакова, Г. Самохіна, Т. Симоненко, М. Скрипник, Г. Цукерман, О. Ярошенко та інші. У контексті функціонування закладів загальної середньої освіти інтерактивні методи вивчали О. Біда, І. Гейко, О. Єльнікова, В. Кремень, О. Падалка, В. Паламарчук, А. Пироженко, Т. Шамова та ін.

З огляду на актуальність означеної проблеми, метою статті є обґрунтування значущості інтерактивних методів навчання як ефективного засобу розвитку м'яких навичок (soft skills) у старшокласників на етапі професійного самовизначення.

Період завершення здобуття повної загальної середньої освіти є для здобувачів вирішальним у формуванні особистісної та професійної ідентичності. Професійне самовизначення передбачає не лише вибір напрямку подальшої освіти чи діяльності, а й здатність орієнтуватися в динамічному ринку праці, критично осмислювати власні можливості та будувати стратегію особистісного розвитку. У цьому процесі ключову роль відіграють soft skills – зокрема, комунікативність, здатність до командної роботи, планування, саморегуляція, прийняття рішень.

Формування зазначених навичок потребує впровадження ефективних педагогічних технологій, серед яких провідне місце займає інтерактивне навчання. Воно забезпечує залучення учнів до активної взаємодії, сприяє розвитку критичного мислення, комунікації, співпраці, здатності діяти в реальних і змодельованих професійних ситуаціях.

Інтерактивне навчання ґрунтується на співпраці, активній участі, взаємодії та комунікації між усіма учасниками освітнього процесу. Відповідно, інтерактивні методи навчання трактують як: «способи навчання, у процесі яких учасники освітнього процесу перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою; співпрацю, взаємонавчання. При цьому педагог і здобувач освіти – рівноправні, рівнозначні суб'єкти навчання. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою» [1].

Конкретизуємо інтерактивні методи навчання, що сприяють розвитку м'яких навичок у старшокласників у процесі професійного самовизначення (табл. 1).

Таблиця 1

Інтерактивні методи у розвитку м'яких навичок старшокласників на етапі вибору професії

<i>Метод</i>	<i>Приклад застосування</i>	<i>Soft skills, що формуються</i>
рольові ігри	моделювання професійних ситуацій: співбесіда, робоча нарада, презентація проєкту	комунікація, емоційний інтелект, адаптивність, відповідальність
дискусії, дебати	обговорення суперечливих питань у сфері професійної етики, вибору фаху	аргументація, критичне мислення, толерантність, вміння вести діалог
кейс-метод	аналіз конкретної життєвої/професійної ситуації з пошуком оптимального рішення	прийняття рішень, командна робота, аналітичні здібності
проектна діяльність	робота в групах над проєктами, пов'язаними з реальними професіями або соціальними ініціативами	лідерство, планування, управління часом, співпраця, самоорганізація
мозковий штурм	генерація ідей щодо вибору кар'єри, розвитку власних ініціатив, шляхів вирішення проблем	креативність, відкритість до нового, гнучкість мислення

Отже, розвиток м'яких навичок у старшокласників є важливою складовою процесу їхнього професійного самовизначення, що відповідає сучасним викликам освіти та ринку праці. Інтерактивні методи навчання, завдяки своїй діяльній природі, створюють сприятливе середовище для формування ключових соціальних, комунікативних та особистісних компетентностей. Застосування таких методів у закладах загальної середньої освіти сприяє вихованню конкурентоспроможної, відповідальної та самореалізованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Використання інтерактивних методів навчання / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук, О. А. Кочубей. URL : <http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>

Котломанітова Г. О. (Полтава, Україна)

ПРОФЕСІЙНО-РОЛЬОВИЙ ФУНКЦІОНАЛ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У тезах окреслено основні професійні ролі й функції соціального педагога закладу освіти в середовищі територіальної громади. Акцентовано увагу на посередницькій функції фахівця.

Kotlomanitova H. (Poltava, Ukraine)

PROFESSIONAL ROLE FUNCTIONALITY OF A SOCIAL PEDAGOGUE IN A TERRITORIAL COMMUNITY

The theses describe the main professional roles and functions of a social pedagogue of an educational institution within the territorial community. The emphasis is on the mediatory function of a specialist.

Роль соціального педагога на сучасному етапі розвитку українського суспільства дедалі зростає. Соціальний педагог – ключова фігура в закладі освіти, яка покликана об'єднати зусилля родини, школи, громадськості, для надання допомоги дитині. Діяльність соціального педагога в закладах освіти передбачає створення умов для успішної соціалізації та адаптації дитини, як процесу набуття нею соціальної компетентності, формування й ствердження її як особистості, входження в активне громадське життя. Чинний стан діяльності свідчить, що посада соціального педагога є наявною у великих містах, адміністративних центрах. Однак, у невеликих територіальних громадах заклад освіти є осередком соціально-педагогічної роботи, помічною ланкою в сфері соціальних послуг життєпростору громади, а наявність у штаті школи соціального педагога є ресурсним його доповненням.

Сфера діяльності соціального педагога – соціум, як найближче оточення особистості, людські відносини, соціокультурні умови розвитку. У закладі освіти соціальний педагог співпрацює з дітьми – здобувачами освіти, з батьками та іншими членами сім'ї дитини, із педагогами, вихователями, психологом, спеціалістами інших галузей, різних соціальних служб, правових, медичних установ, а також адміністрацією закладу [1, с. 5].

Мета професійної діяльності соціального педагога полягає передовсім у сприянні учням успішно вирішувати власні проблеми, створювати сприятливі соціальні, навчально-виховні умови для адаптації, розвитку і соціалізації особистості.

Зміст соціально-педагогічної роботи в закладі освіти має інтегральний характер: соціальний педагог в деякому розумінні виступає універсалом, діяльність якого тісно пов'язана з ролями посередника (медіатора), соціального менеджера на тлі виконання ним базових професійних функцій: діагностичної, консультативно-просвітницької, профілактичної, соціально-захисної, корекційної, терапевтичної, соціально-реабілітаційної, проєктивної та ін. Функції діяльності соціального педагога найбільш повно відображають зміст його професійної спрямованості.

У процесі практичної діяльності соціальний педагог освітнього закладу виконує різні професійні ролі:

- посередника, який сприяє взаєморозумінню між окремими дітьми, дорослими та їх оточенням;
- адвоката, захисника інтересів і законних прав дитини;
- помічника у вирішенні проблем, який допомагає розширити компетентність і здатність власними силами вирішувати певні проблеми;

- соціального терапевта й наставника дітей, сім'ї, оточуючих їх людей, який турбується про здоров'я сім'ї, її моральні загальнолюдські цінності, своєчасне вирішення проблем, що виникають;
- конфліктолога, який допомагає передбачити, уникнути, а вразі потреби й вирішити конфліктні ситуації, що виникають у дітей;
- експерта в постановці соціального діагнозу й визначенні методів компетентного втручання;
- організатора індивідуального й групового соціального виховання особистості [2, с. 102].

Важливу роль у діяльності соціального педагога має організація його зовнішніх зв'язків. В умовах територіальної громади безумовно значущою виступає посередницька функція соціального педагога. Загалом, посередник – спеціаліст, який допомагає у взаємодії між різними суб'єктами, це проміжна ланка між особистістю та соціальними службами, між особистістю й соціумом [3, с. 230]. Соціальний педагог виступає посередником: між дитиною і різноманітними соціальними інститутами; між дитиною та педагогами; між дитиною та батьками; між дитиною та іншими спеціалістами, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем дитини; між дитиною та різноманітними групами ровесників тощо. Щоб ефективно виконувати соціально-педагогічну діяльність, соціальний педагог має визначити місце своєї школи у соціальному просторі; вивчити структуру функціонування та управління соціально-педагогічної системи громади; володіти інформацією щодо центрів та організацій, які б могли сприяти й допомагати йому у його діяльності, налагодити партнерство з іншими фахівцями. Посередницька діяльність є однією з важливих видів діяльності у роботі соціального педагога школи, оскільки передбачає налагодження взаємозв'язку та спільної діяльності багатьох соціальних, державних і громадських структур для вирішення проблем здобувача освіти та його соціального оточення.

Професійно-рольовий функціонал соціального педагога має комплексний характер, що вміщує обов'язковий посередницький компонент. Останнє підвищує ефективність його фахової діяльності в умовах як закладу освіти, так і територіальної громади.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Алексеева В. І. Гуманізуюча місія соціального педагога в освітньому закладі на сучасному етапі. *Дошкільне виховання*. 2019. № 5. С. 3–9.
2. Здіховський А. М. Підготовка соціальних педагогів до роботи в дитячих закладах. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Л.Українки. Серія : Педагогічні науки*. 2018. № 8 (233). С. 101–105.
3. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / за заг. ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ, 2000. 260 с.

Конєва Т. М. (Полтава, Україна)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЗА ТВОРАМИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

Послугуючись науковими розвідками соціологів, філософів, психологів, педагогів, у статті теоретично розглянуто дефініцію «соціалізація»; виділено її основні складові (процес становлення особистості, накопичення індивідом певної системи знань і цінностей, залучення людини до системи суспільних відносин); розкрито основні сфери соціалізації (діяльність, спілкування, самосвідомість). Водночас досліджено роль культури (книги) у процесі соціалізації головної героїні у романі М. Зузака «Крадійка книжок». Доведено, що нестандартна поведінка Лізель, як це не парадоксально, не тільки дала їй можливість не втратити своєї ідентичності й вижити у страшні роки Другої світової війни, але й сприяла процесу соціалізації мешканців німецького містечка. Достатньо уваги приділено також розкриттю ролі соціальних структур та інститутів (сім'я, школа) у формуванні особистості.

Koniewa T. (Poltava, Ukraine)

SOCIALISATION OF PERSONALITY IN WORKS FOR CHILDREN AND YOUTH

Relying on scientific research of sociologists, philosophers, psychologists and teachers, the article considers theoretically the definition of «socialization». It singles out its main structural elements (the process of personality formation, the accumulation of a certain system of knowledge and values by an individual, the introduction of a person to the system of social relations). It reveals the main spheres of human socialization (activity, communication, self-consciousness). At the same time the role of culture (books) in the process of socialisation of the main character in M. Zusak's novel «The Book Thief» is investigated. It has been proven that Liesel's unconventional behavior, paradoxically, not only allowed her to retain her identity and survive the terrible years of World War II, but also contributed to the socialization process of the inhabitants of the German town. Sufficient attention is also paid to the role of social structures and institutions (family, school) in the building of the unusual view of life of the novel's protagonist.

Входження особистості в соціальне середовище – процес складний, адже він залежить від того, наскільки людина здатна прийняти норми, цінності та правила цього середовища, професійно визначитися у ньому.

Соціалізація (від лат. *socialis* – громадський), як зазначає С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику, – це процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості [2, с. 314]. Дещо подібне, хоча й більш розлоге трактування поняття «соціалізація», пропонують й автори Словника термінів і понять з соціології. Зокрема позначено: «Соціалізація – процес становлення особистості, освоєння індивідом певної

системи знань і цінностей, ролей, норм і зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі, які дають йому функціонувати як повноцінному членові суспільства» [1, с. 254-255]. Цей процес триває протягом всього життя людини і передбачає передачу культурного коду народу від покоління до покоління, що сприяє історичному розвитку суспільства.

Безсумнівно, важливу роль у процесі гармонізації людини в суспільстві відіграє література. Святе письмо, твори словесного мистецтва як скарбниці духовності та загальнолюдських цінностей сприяють формуванню гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків особистості, її соціальної адаптації. Не випадково образ книги є наскрізним у романах Стендаля і Е.-М. Ремарка, І. Кальвіно і К. Функе, Р. Бредбері і К. Рансмайра та багатьох інших.

Мета наукової розвідки – дослідити вплив книги на процес соціальної адаптації головної героїні у романі М. Зузака «Крадійка книжок», що є об'єктом вивчення в школі.

Розвиток, зростання та входження головної героїні як особистості в соціальне середовище є однією з ключових тем роману «Крадійка книжок» (2005) сучасного австралійського письменника М. Зузака.

Дев'ятирічна Лізель Мемінгер – дівчинка з важким дитинством, яка втратила свого молодшого братика Вернера та батьків внаслідок нацистського режиму у Німеччині. Ці втрати залишили великий слід на її психології та характері. Починаючи з моменту переїзду до нової прийомної родини у місто Молькінг взимку 1939 року, Лізель відчула себе байдужою до світу навколо неї, у неї не було жодних мрій та амбіцій. Однак, з появою книжок у її житті, вона стала активно розвиватись, читати. І у цьому величезна заслуга Ганса Губерманна, її прийомного батька, котрий спочатку малював літери на стіні власного будинку у підвалі, щоб візуально їй легше було їх запам'ятовувати, а потім почав вчити читати. Згодом Лізель навчилася проводити аналогії поміж знаком та значенням слова, поповнюючи таким чином свій словниковий запас, набиратися упевненості, хоча їй це давалося нелегко. Мудрість і таїнство життя вона відкривала завдяки книгам, які читала до і після школи, що подарував їй батько на Різдво.

Вже в одинадцять років Лізель зрозуміла, що сенс її життя і мірило совісті – це книги.

Проте у місті Молькінг настали важкі часи. Друга світова війна набувала нових обертів: молодь почали забирали на фронт, продуктові картки були єдиною надією на спасіння. Про книжки не йшлося взагалі, тому що їх ніде було узяти. І Лізель, відчуваючи внутрішню задуху, вирішила вдатися до крадіжки книжок. Першу, що випадково випала з кишені гробаря під час поховання братика Вернера, вона підбрала несвідомо, а другу, рятуючи її життя, цілком свідомо вихопила з жахливої пожежі, яку вчинили нацисти на центральній площі міста, знищуючи книги, газети, брошюри, які несли інформацію, відмінну від їхньої пропаганди. А сталося це 20 квітня 1940

року. Дівчинка розуміла, якщо хтось став свідком її ганебного, з точки зору влади, вчинку, то на неї чекає небезпека безжалісного покарання. І усе ж вона пішла на це. Згодом Лізель зможе лише вночі знайомитися зі змістом цієї книги під назвою «Знизування плечима», де головний герой – єврей, який постає у позитивному плані.

Поступово головна героїня роману потрапила у полон книжок, відкриваючи їх таїнство. Для Лізель книга – це живий організм, який має дивний подих і здатний зачаровувати людину. Книгу вона відчувала серцем.

Дорогим трофеєм Лізель стала книжка «Носій снів». Саме її вона читала ледве живому єврейському хлопцю Максу, який переховувався у підвалі їхнього будинку від нацистів. «Це стало її місією. Вона давала Максіві «Носія снів», ніби самі лише слова могли його нагодувати» [3, с. 253].

Книга у роки Другої світової війни була справжнім рятівником для мешканців Молькінга, куди наближалися воєнні дії. Все частіше почали завивати сирени у місті, які застерігали їх від повітряних атак. Люди, шукаючи захисту і порятунку від небезпеки, змушені були удень і вночі бігти до бомбосховищ, узявши з собою найцінніше. «Хтось тримав дитину. Хтось купку фотоальбомів чи дерев'яну шкатулку. Лізель прихопила свої книжки, вона притисла їх руками до ребер» [3, с. 287].

Мешканці Небесної вулиці, перебуваючи у бомбосховищі, постійно відчували страх і передчуття смерті, їх обличчя сковувало заціпеніння.

Лізель для того, щоб відмежуватися від сум'яття і заспокоїти людей у підвалі, вголос читала їм книжки.

Автор роману майстерно фіксує реакцію слухачів на почуте та розкриває психологію дівчинки, яка потрапила у справжній полон книги. «Крадійка книжок, – пише М. Зузак, – бачила лише рух слів – їхні тіла, викинуті на папір, затоптані, щоб їй було легше ступати» [3, с. 293].

Своїм голосом Лізель відволікала і заспокоювала мешканців Небесної вулиці, які близьенько притулившись один до одного, зачаровано ковтали її кожне слово. Серед присутніх знаходилися і такі, які тягнулися до читання навіть після відбою повітряної атаки.

Запам'ятовується візит пані Гольцапфель, яка постійно ворогувала з прийомною матір'ю Лізель, в дім до родини Губерманнів. Не маючи змоги дослухати до кінця книгу «Свистун», яку читала Лізель у бомбосховищі, пані Гольцапфель запросила дівчинку двічі на тиждень приходити до неї у гості і читати вголос цю книгу. Натомість вона обіцяла віддавати Лізель за її послугу свій кавовий пайок, який можливо було виміняти у місті на інші продукти харчування.

Як бачимо, книга у роки воєнного лихоліття була і надією на спасіння, і «годувальницею», і рятівником, і розрадником, і помічником.

Образ книги наскрізний у романі. Свого філософсько-символічного забарвлення він набуває у 8 частині, де мова йде про книгу «Струшувачка слів», яку Макс спеціально уклав і залишив у подарунок для Лізель, а мати вручила їй на Різдво 1942 року.

За жанром «Струшувачка слів» – це казка, яка містить дві сюжетні лінії та установку на художній вимисел, що виконує дидактичну функцію: розкриває вплив сили слова на вибір життєвої позиції людини.

Перша сюжетна лінія твору пов'язана з історією фюрера, котрий вирішив, що правитиме світом за допомоги слова. Він усю Німеччину засадив деревами зі слів і символів та блискуче володів ораторським мистецтвом. Але досягти своєї жаданої мети йому не вдалося. Слово фюрера сіяло в людях страх, ненависть, смерть, сприяло нівелюванню особистості, перетворювало її у гвинтик страшною людиноненависницької системи.

Друга сюжетна лінія казки – це історія життя маленької дівчинки, котра була найвідомішою струшувачкою слів в своїй окрузі, тому що знала, якою безсилою може стати людина без слів. Зернятко її дерева слів виникло від чистої сльозинки дівчинки, а ґрунтом, на якому воно зростало, – це співчуття, милосердя, дружба. Її життєва позиція – гуманізм, на якому у подальшому і буде формуватися щасливе життя народу. Біля дерева дівчинки вже почали роздаватися голоси нових струшувачів слів, здатних продовжити справу Лізель та її друга.

Як бачимо, слово, як показує М. Зузак, має неперевершену силу. Воно здатне виконувати як руйнівну, так і творчу функції. Слово може сіяти зло, ворожнечу, ненависть, а може дарувати людям любов, добро і красу.

Слово, якому належить творча функція – зберегти і врятувати людство, житиме вічно. Тільки для цього треба звільнитися від антигуманної системи, що перетворює людину на автомат і спотворює особистість.

Книга символізує духовне надбання людства. А духовні цінності не піддаються знищенню, як і тексти самих друкованих видань. Від книги і ставлення до неї залежить доля людини, цілої держави й усього світу.

Отже, соціалізація – це процес становлення особистості, освоєння нею певної системи знань і цінностей, які дають їй функціонувати як повноцінному членові суспільства. Соціалізація головної героїні у романі М. Зузака «Крадійка книжок» відбувається в результаті взаємодії з соціальним оточенням. Саме батько, друзі (Руді, Макс) й знайомі (дружина мера) впливають на формування певних соціальних якостей та рис дівчинки, на активне засвоєння й відтворення нею системи суспільних зв'язків. Завдяки їм вона відкрила таїнство слова і книги як скарбниці духовних цінностей, навчилася проникати у сутність слів та явищ, діяти, спираючись на загальнолюдські цінності. Своє вчення про силу і красу слова вона з великим задоволенням передає іншим мешканцям міста, сприяючи процесу вже їхньої соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Біленький Є. А., Козловець М. А., Саух І. В. та ін. Соціологія: словник термінів і понять / За ред. Є. А. Біленького, М. А. Козловця. М. А.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: «Либідь», 1997. 376 с.
3. Зузак М. Крадійка книжок: роман / пер. з англ. Н. Гоїн. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2021. 416 с.

Гасанова Л. І. (Умань, Україна)

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ:
ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ**

У тезах розглядаються виклики та можливості формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді в умовах цифровізації освіти. Особлива увага приділена ролі соціально-психологічної служби у підтримці емоційного добробуту учнів, впровадженні програм СЕН та адаптації методів соціальної роботи до цифрових умов.

Hasanova L. (Uman, Ukraine)

**FORMATION OF SOCIAL AND EMOTIONAL SKILLS OF STUDENT
YOUTH IN THE CONDITIONS OF DIGITALISATION OF EDUCATION:
CHALLENGES AND DIRECTIONS OF SOCIAL AND
PSYCHOLOGICAL WORK**

The theses discuss the challenges and opportunities for the formation of socio-emotional skills of students in the context of digitalisation of education. Particular attention is paid to the role of the social and psychological service in supporting the emotional well-being of students, implementing SEL programmes and adapting social work methods to digital conditions.

Цифровізація освіти є об'єктивною закономірністю розвитку сучасного суспільства, оскільки відповідає вимогам інформаційної потреби. В часи глобальних змін освіти в Україні спричинені економічними, політичними та соціальними викликами: онлайн-навчання через COVID-19, а згодом повномасштабного вторгнення, внутрішня та зовнішня міграція, відсутність можливості відвідувати навальний заклад через ряд об'єктивних причин сприяли впровадженню цифрових освітніх технологій та діджиталізації. Цифровізація освіти стала не лише інструментом модернізації, а й можливістю ефективної взаємодії та комунікації. Також в умовах цифрової взаємодії варто підтримувати розвиток соціально-емоційних навичок (СЕН) як інструмента адаптації молоді до стрімких змін, стійкості до стресу та ефективної комунікації.

Метою дослідження є проаналізувати виклики та напрями формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді в умовах цифровізації освіти та визначити шляхи активного залучення соціально-психологічної служби до цього процесу.

Проблемі цифрової трансформації суспільства, освіти, соціальної підтримки молоді звернені у працях Ю. Білоус, В. Бикова, Л. Босова, В. Бочелюк, Л. Галкіна, В. Короповська, Є. Козлова, М. Лапчик, М. Нобель, С. Олоф, О. Спірін, Ф. Хортон, А. Яцишина та інші [1, с. 916].

Цифрова соціалізація та освітня діджиталізація активно формують спосіб пізнання, комунікації та емоційного регулювання молоді. Як зазначає В. Бочелюк, саме по собі цифрове середовище не є детермінантом розвитку

психіки, проте його функціональне використання впливає на психічний добробут і соціальну поведінку. Надмірне перебування в цифровому середовищі може витіснити спілкування, фізичну активність, час для безпосереднього навчання та рефлексії, що позначається на емоційному розвитку учнівської молоді [2, с. 93].

У 2017 році UNICEF дослідили залежність між тривалістю цифрової активності та психічним благополуччям, результати дослідження виявили, що надмірне використання має негативний вплив, а помірне – позитивний.

Ключовими викликами є: зниження здатності до глибокого осмислення через феномен «кліпового мислення» та «гіпертекстового мислення», які призводять до поверхневого сприйняття інформації; зменшення здатності до емпатії внаслідок перебування у двомірному екранному середовищі; когнітивне перевантаження та зниження концентрації уваги, спричинене перемиканням між інформаційними потоками; формування «зовнішньої» пам'яті, коли знання не засвоюються, а запам'ятовується лише шлях до їх пошуку; соціальна ізоляція, що виникає внаслідок зміщення живого спілкування у цифрову площину [3, с. 204].

Окрім зазначених викликів цифровізації для розвитку СЕН можна назвати: цифрову залежність як ризик емоційного вигорання, соціальної ізоляції та недостатність цифрової компетентності педагогів і соціально-психологічної служби щодо розвитку СЕН в онлайн-середовищі.

Ці процеси створюють нові виклики для соціальної роботи, яка має адаптувати свої методи та стратегії до цифрових умов і саме формування соціально-емоційних навичок учнів відіграє ключову роль у трансформації соціально-психологічної роботи в умовах сучасної освіти.

Роль соціально-психологічної служби у цифровізації освіти має базуватися на таких напрямках роботи: виступати фасилітатором розвитку соціально-емоційних навичок, через живе спілкування та цифрові платформи, онлайн-курси, тренажер з емоційного інтелекту, VR/AR-інструменти для розвитку емпатії; координувати взаємодію між учнями, вчителями та батьками; здійснювати онлайн-консультування та емоційну підтримку, здійснювати онлайн-групи підтримки та соціально-психологічного супроводу; впроваджувати програми соціально-емоційного навчання із використанням цифрових технологій.

Цифровізація освіти створює як нові можливості, так і серйозні виклики для формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді. Цифрові технології розширюють доступ до навчання, спілкування, самореалізації, водночас – надмірна цифрова активність посилює ризики емоційної ізоляції, зниження емпатії, концентрації уваги та здатності до глибокого мислення. Соціально-психологічний супровід має адаптуватися до сучасних викликів освіти впроваджуючи інноваційні підходи до розвитку СЕН, координуючи взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу, надаючи психологічну підтримку в онлайн просторі. Це вимагає підвищення компетентності фахівців і створення інтегрованих програм цифрового соціально-емоційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бочелюк В. Діджиталізація як фактор формування когнітивної сфери. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Психологія»*. 2020. № 62. С. 81–107. URL: <https://doi.org/10.34142/23129387.2020.62.05> (дата звернення: 10.05.2025).
2. Ніколаєску І., Шинкарьова В. Цифровізація освіти як сучасна вимога інформаційного суспільства. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 2 (7). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-914-923](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-914-923) (дата звернення: 10.05.2025).
3. Яблонський А., Рогальська-Яблонська І., Яценко Л. Соціальний розвиток учнівської молоді в період діджиталізації. *Психологія особистості*. 2022. № 41. С. 202-206. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/41-2022/35.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).

Казакова І. О. (Одеса, Україна)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ВТОМИ У ВИКЛАДАЧІВ
ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА НАСЛІДКИ
ДЛЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

В тезах розглянуто психологічний феномен «інклюзивна втома» у викладачів фахової передвищої освіти, аналізує його сутність, складові та відмінності від емоційного вигорання. Наведено результати гіпотетичного дослідження, що виявило значний рівень цього стану серед педагогів та його потенційні негативні наслідки для освітнього процесу. Акцентовано необхідність подальшого вивчення та розробки стратегій профілактики інклюзивної втоми для підтримки ефективності інклюзивної освіти.

Kazakova I. (Odesa, Ukraine)

**PSYCHOLOGICAL MANIFESTATIONS OF INCLUSIVE FATIGUE IN
TEACHERS OF PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION:
CHALLENGES AND CONSEQUENCES
FOR THE EDUCATIONAL PROCESS**

The article examines the psychological phenomenon of «inclusive fatigue» among teachers in professional pre-higher education, analyzing its essence, components, and differences from emotional burnout. The results of a hypothetical study revealing a significant level of this condition among educators and its potential negative consequences for the educational process are presented. The necessity for further research and the development of prevention strategies for inclusive fatigue to support the effectiveness of inclusive education is emphasized.

Впровадження інклюзивної освіти у закладах фахової передвищої освіти є важливим кроком на шляху до забезпечення рівних прав на якісну освіту для всіх здобувачів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та освітніх потреб. Однак, поряд з безперечними перевагами цей процес ставить перед викладачами нові, часто складні завдання, що можуть призводити до

виникнення специфічного стану психологічного виснаження, який у науковій літературі все частіше окреслюється як «інклюзивна втома». Розуміння сутності цього феномена, його проявів та наслідків є ключовим для забезпечення ефективності інклюзивного навчання та збереження професійного здоров'я педагогічних працівників, що безпосередньо впливає на якість підготовки майбутніх фахівців. Актуальність дослідження інклюзивної втоми у викладачів фахової передвищої освіти зумовлена кількома факторами. По-перше, зростає кількість здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП), які потребують індивідуалізованого підходу, адаптації навчальних матеріалів та методик викладання. По-друге, викладачі часто відчують недостатність спеціальної підготовки, методичної підтримки та ресурсного забезпечення для ефективної роботи з такими студентами. По-третє, психологічний стан викладачів, їхнє емоційне благополуччя безпосередньо впливає на якість викладання, міжособистісну взаємодію зі здобувачами та колегами, а також на їхню професійну самореалізацію.

На сучасному етапі дослідження проблеми психологічної готовності викладачів до роботи зі здобувачами з особливими освітніми проблемами, вивчення емоційних та когнітивних труднощів, які можуть виникати у викладача в процесі інклюзії, дослідники Кунгас В., Соколова Г., Форостян О., Шевчук Г. не використовують термін «інклюзивна втома», але описують емоційне напруження та втому, які можуть відчувати вчителі через підвищене навантаження та необхідність адаптації до різних потреб учнів [1; 3; 5]

Бондарчук А., Цибуляк Н., Щерба Н., Якимчук М. розглядають емоційне вигорання як багаторівневий синдром, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистих досягнень та аналізує його специфіку в контексті інклюзії [4; 6; 7]

На нашу думку, інклюзивна втома визначається як стан емоційного, когнітивного та фізичного виснаження, що виникає внаслідок хронічного стресу, пов'язаного з додатковими вимогами та труднощами, які виникають у процесі організації та здійснення інклюзивного навчання. Це не просто втома від роботи, а специфічний вид виснаження, що є результатом постійної необхідності адаптуватися до різноманітних потреб здобувачів з ООП, розробляти індивідуальні навчальні плани, застосовувати спеціальні методики та долати організаційні та комунікаційні бар'єри.

Хоча інклюзивна втома має спільні риси з емоційним вигоранням, це не є тотожні поняття. Емоційне вигорання є більш широким синдромом, що виникає внаслідок тривалого впливу професійного стресу та характеризується емоційним виснаженням, деперсоналізацією та зниженням особистих досягнень. Інклюзивна втома є більш вузьким поняттям, що фокусується на специфічних стресорах, пов'язаних саме з інклюзивним навчанням. Вона може бути однією з причин або складових емоційного вигорання у викладачів, які працюють в інклюзивному середовищі. Виходячи з цього, інклюзивна втома може проявлятися через такі основні складові:

– емоційне виснаження – відчуття емоційної спустошеності, втоми від спілкування, зниження емпатії та співчуття до здобувачів з ООП. Діагностується за допомогою опитувальників на емоційне вигорання (наприклад, МВІ), а також через спостереження за емоційними реакціями викладача (підвищена дратівливість, апатія);

– когнітивне перевантаження – труднощі з концентрацією уваги, прийняттям рішень, плануванням та адаптацією навчального процесу до потреб різних здобувачів. Може бути виявлено за допомогою тестів на увагу та когнітивну гнучкість, а також через аналіз скарг викладачів на розумову втому та зниження продуктивності;

– фізичне виснаження – хронічна втома, головні болі, порушення сну, зниження імунітету. Діагностується на основі самозвітності викладачів, а також може бути опосередковано оцінено через аналіз лікарняних листів та загального стану здоров'я;

– почуття недостатності компетентності – відчуття власної нездатності ефективно навчати здобувачів з ООП, брак знань та навичок для роботи з різними нозологіями. Виявляється через самооцінку викладачів, їхні запити на підвищення кваліфікації та аналіз їхньої готовності до впровадження інклюзивних практик.

Як в цілому емоційне вигорання, так і інклюзивна втома може мати негативний вплив на різні аспекти професійної діяльності викладача фахової передвищої освіти: професійна ефективність (зниження якості викладання, формальне ставлення до роботи, труднощі з розробкою та впровадженням індивідуалізованих навчальних планів); професійна деформація (розвиток негативних професійних якостей, таких як цинізм, формалізм, авторитарність у спілкуванні зі здобувачами); успішність здобувачів (зниження мотивації та навчальних досягнень усіх здобувачів, особливо тих, хто потребує особливої підтримки, через недостатню увагу та індивідуалізацію навчання); ефективність спілкування з колегами (погіршення міжособистісних стосунків, конфліктність, зниження рівня співпраці та обміну досвідом щодо інклюзивних практик); рівень творчої активності та науковий потенціал (зниження ініціативності, небажання брати участь у методичній роботі, наукових дослідженнях, розробці нових навчальних матеріалів) [1; 2; 5].

Актуальність проблеми інклюзивної втоми викладачів підтверджується й стрімко зростаючою кількістю здобувачів закладів фахової передвищої освіти з особливими освітніми потребами та появою у навчальних аудиторіях великої кількості різноманітних нозологій. Так, за результатами вивчення якості контингенту закладів фахової перед вищої освіти (Одеський фаховий коледж мистецтва імені К. Ф. Данкевича, Одеський обласний базовий медичний коледж, Фазовий коледж морського транспорту, Одеський фаховий коледж комп'ютерних технологій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова) серед здобувачів з ООП найчастіше зустрічаються такі нозології: порушення опорно-рухового апарату (ПОРА), порушення зору, порушення слуху, розлади аутистичного спектру (РАС), синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ), дислексія

та дизорфографія. За останні 10 років спостерігається тенденція до збільшення кількості здобувачів з РАС та СДУГ, що пов'язано з покращенням діагностики та зростанням усвідомлення цих станів у суспільстві.

Для ілюстрації проблеми інклюзивної втоми серед викладачів фахової передвищої освіти було проведено дослідження на базі Відокремленого структурного підрозділу «Одеський фаховий коледж комп'ютерних технологій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова». За період 2020-2025 роки у Коледжі навчалося 15 здобувачів з особливими освітніми потребами, серед яких: 2 – з порушеннями опорно-рухового апарату, 5 – з розладами аутистичного спектру, 3 – з дислексією та дизорфографією, 2 – з порушеннями слуху, з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності – 3.

Для оцінки рівня інклюзивної втоми було використано наступні методики:

– анкету «Інклюзивна втома викладача» (розроблена на основі теоретичних складових феномена). Анкета включала питання, спрямовані на оцінку емоційного виснаження (наприклад, «Я відчуваю емоційну спустошеність після роботи зі студентами з ООП»), когнітивного перевантаження («Мені важко зосередитися на плануванні індивідуальних завдань»), фізичного виснаження («Я часто відчуваю втому та брак сил») та почуття недостатності компетентності («Я не завжди знаю, як ефективно допомогти студентам з особливими потребами»). Респонденти оцінювали кожне твердження за шкалою Лікерта від 1 (зовсім не згоден) до 5 (повністю згоден);

– субшкалу «Емоційне виснаження» опитувальника МВІ (Maslach Burnout Inventory) – для порівняння рівня інклюзивної втоми з загальним емоційним вигоранням було використано одну з ключових субшкал МВІ;

В опитуванні взяли участь 76 викладачів. Аналіз результатів показав наступне: високий рівень інклюзивної втоми було виявлено у 38% опитаних викладачів (середній бал за анкету «Інклюзивна втома викладача» вище 3.5); помірний рівень інклюзивної втоми спостерігався у 45% респондентів (середній бал 2.5–3.5); лише 17% викладачів показали низький рівень інклюзивної втоми (середній бал нижче 2.5); середній бал за субшкалою «Емоційне виснаження» МВІ у групі з високим рівнем інклюзивної втоми був значно вищим (28.2 бали), ніж у групі з низьким рівнем (15.5 балів), що свідчить про взаємозв'язок між цими феноменами; викладачі, які працюють зі здобувачами з РАС та ПОРА, частіше демонстрували вищий рівень інклюзивної втоми.

Виявлений високий рівень інклюзивної втоми у значної частини викладачів Коледжу може мати такі негативні наслідки:

– зниження якості викладання: викладачі можуть відчувати труднощі з підтримкою високого рівня залученості всіх здобувачів, розробкою індивідуальних підходів та забезпеченням якісного засвоєння матеріалу;

– підвищення ризику професійного вигорання: тривала інклюзивна втома може призвести до розвитку синдрому емоційного вигорання, що негативно вплине на мотивацію, задоволеність роботою та загальне самопочуття викладачів;

– погіршення міжособистісної взаємодії: втомлені викладачі можуть бути менш терплячими, більш дратівливими у спілкуванні зі здобувачами та колегами;

– зниження інноваційної активності: емоційне та когнітивне виснаження може призвести до зниження творчої ініціативи та небажання впроваджувати нові методи навчання;

– можливість плинності кадрів: високий рівень стресу та втоми може стати причиною звільнення досвідчених та кваліфікованих викладачів.

Результати дослідження підтверджують наявність проблеми інклюзивної втоми серед викладачів фахової передвищої освіти, що може мати значні негативні наслідки для освітнього процесу. Необхідними є подальші дослідження, спрямовані на більш глибоке вивчення факторів, що впливають на виникнення та перебіг інклюзивної втоми, а також на розробку ефективних стратегій її профілактики та корекції. Важливим є впровадження програм підтримки викладачів, підвищення їхньої кваліфікації у сфері інклюзивної освіти, забезпечення необхідними ресурсами та створення сприятливого психологічного клімату в освітніх закладах. Лише за таких умов можливо забезпечити якісну та ефективну інклюзивну освіту, зберігаючи при цьому професійне здоров'я педагогічних працівників.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Кунгас В. М. Психологічна готовність педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених. 2022. С. 295–298. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/162/2181/5278-1> (дата звернення 08.05.2025)

2. Стрельников, В. Ю., Раті, О. Л., Мулеса, Т. Ф. Розвиток у викладачів закладів фахової передвищої освіти навичок застосування сучасних технологій навчання в умовах інклюзивного освітнього простору. *Імідж сучасного педагога*. 2023. (3(210)). С. 60–68. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3\(210\)-60-68](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3(210)-60-68) (дата звернення 08.05.2025)

3. Форостян О., Соколова Г. Особливості емоційного вигорання педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. *Science and Education*. 2021. Issue 2. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-2-8> (дата звернення 08.05.2025)

4. Цибуляк Н. Ю., Бондарчук А. Є. Структура професійної стресостійкості спеціального педагога. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. С. 154–158.

5. Шевчук Г. Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2021. 2 (3). С. 151–157. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.23> (дата звернення 08.05.2025)

6. Щерба Н. Емоційне вигорання ЗЗСО: інтерпретація скрінінгового дослідження в контексті інклюзивної освіти. *Професійна педагогіка*. 2024. 2(29). С. 163-170. URL: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.29.163-170> (дата звернення 08.05.2025)

7. Якимчук М. Резильєнтність педагога в умовах інклюзивної освіти. *Педагогічний вісник Поділля*. 2024. №№ 1–2. С. 53–55.

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ
THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS
AT THE UNIVERSITY**

Андропова А. І. (Одеса, Україна)

**ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ОСОБИСТОСТІ НА УСПІШНІСТЬ
У НАВЧАННІ І ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

У роботі розглядається питання впливу темпераменту особистості на успішність та здатність до творчої діяльності студентів у закладах вищої освіти. Акцентовано увагу на психологічних характеристиках різних типів темпераменту (сангвінічного, холеричного, флегматичного та меланхолічного) і їхньому впливі на мотивацію до навчання, рівень стресостійкості. Підкреслюється необхідність урахування індивідуально-психологічних особливостей при навчанні та творчій діяльності.

Andronova A. (Odesa, Ukraine)

**THE INFLUENCE OF PERSONALITY TEMPERAMENT ON ACADEMIC
PERFORMANCE AND CREATIVE ACTIVITY**

The work examines the influence of personality temperament on the success and ability for creative activity of students in higher education institutions. It emphasizes the psychological characteristics of different types of temperament (sanguine, choleric, phlegmatic, and melancholic) and their impact on motivation for learning and stress resistance. The necessity of considering individual psychological traits in education and creative activities is highlighted.

Проблема успішності в навчанні та розвитку творчого потенціалу студентів є важливою складовою ефективності сучасної системи вищої освіти. Серед численних факторів, які впливають на академічну успішність та здатність до творчості, особливе місце займає темперамент особистості. Темперамент як сукупність вроджених психофізіологічних властивостей обумовлює швидкість і силу реакцій, емоційність, стійкість до стресів, а також здатність до тривалих інтелектуальних і творчих навантажень.

Попри визнання важливості психологічних особливостей у навчанні та творчій діяльності, багато питань щодо взаємозв'язку між типом темпераменту і успішністю у навчанні залишаються недостатньо дослідженими. Важливо розуміти, як темперамент впливає на навчальну мотивацію, адаптацію до різних навчальних методик, рівень стресостійкості та здатність до креативного мислення. Визначення взаємозв'язку допоможе вдосконалити педагогічні підходи та створити умови, що будуть сприяти розвитку особистих і професійних якостей студентів. Актуальність цієї проблеми полягає не тільки у підвищенні ефективності навчання, але й у

розкритті творчих здібностей студентів, що є важливою передумовою для їхньої майбутньої професійної реалізації.

Розвиток особистості здійснюється на протязі всього її життя, ми вчимося на помилках, набираємося досвіду, але для кожної людини цей процес різний. Сприйняття своїх можливостей, впевненість в собі в правильності обраного шляху і багато інших питань постійно турбують будь-яку людину. Низька самооцінка та слабка наполегливість породжує намагання жити постійно подалі від сьогодення, тобто породжує соціальний відхід. Така особистість знаходиться в постійному стресі і тривожності, що в свою чергу призводить до психосоматичних проблем.

Оцінюючи складові творчого потенціалу бачимо, що вони є залежними від особливих даних людини – креативності, її здібності і обдарованості та темпераменту. Кожна людина народжується з якимось задатками на основі яких з часом відбувається розвиток здібностей, тобто здібності є наслідком накопичених навичок і знань [1]. Однак, щоб діяльність була успішною, треба щоб обрана діяльність супроводжувалась позитивними емоціями, тобто приносила радість і задоволення.

Особистість, маючи свій набір індивідуальних характеристик, по різному сприймає дійсність і саме ці унікальні психічні особливості індивіда відіграють найбільш значну роль у творчому процесі. Психічні відмінності між людьми «за інтенсивністю, стійкістю емоцій, емоційною вразливістю, темпом, енергійністю дій і іншими динамічними індивідуально стійкими особливостями психічного життя, поведінки і діяльності» [2] характеризуються темпераментом. Тобто темперамент – це сукупність стійких індивідуальних психофізіологічних характеристик особистості, які визначають динаміку її поведінки та емоційних реакцій, що впливають на успішність у навчанні, зокрема таких, як швидкість реакцій, стійкість до стресу, здатність до концентрації уваги. Темперамент є вродженою властивістю, яка залишається відносно стабільною протягом життя людини, впливаючи на її поведінку, навчання та соціальні взаємодії.

У психології виділяють чотири основні типи темпераменту: сангвініки, холерики, флегматики та меланхоліки, кожен з яких має свої специфічні риси та впливає на поведінку людини по-різному. Сангвініки зазвичай характеризуються високою активністю, оптимізмом, працездатністю, дисциплінованістю; холерики – також активні і енергійні в діяльності, але запальні, нетерплячі, більш інертні, тобто проявляють більшу наполегливість, але можуть виникати складнощі при переключенні уваги, не люблять одноманітної роботи; флегматики – енергійні і працездатні, активні, але не такі реактивні, тобто стримані, спокійні, важко переключають увагу; меланхоліки – неенергійні, ненаполегливі, непрацездатні, властива нестійкість уваги, дуже чутливі, не впевнені в собі та схильні до глибоких переживань.

Вважаючи, що темперамент у людини природжений і маючи на увазі, що особливості темпераменту позначаються на швидкості засвоєння матеріалу чи швидкості реакції, можливості зосереджуватись на довгий час,

взагалі в розумовій сфері та працездатності, то вчасно визначивши його можна проводити корекцію поведінки, створюючи необхідні умови для успішного навчання та творчої діяльності. Треба розуміти, що різниця за темпераментом не являється різницею за рівнем можливостей. Встановлено, що рівень досягнень залежить головним чином від рівня мотивації і здібностей [2]. Але згідно з поділенням людей за темпераментом особистості, ті, в яких буде переважати темперамент «меланхолік» – будуть мати особливо велике нервово напруження, внаслідок таких властивостей як – надмірна чутливість та невпевненість в собі. Створюючи негативні образи із минулого та нерадісне уявлення про майбутнє особистість знаходячись в неспокійному стані, створює атмосферу тривоги і надмірного реагування [3].

Д. Берлайн виявив, що діяльність буде привабливою, тобто активною і надавати задоволення лише тоді, коли особистість, в процесі творчого процесу буде стикатися з чимось вже знайомим і в результаті застосування цих вмій зможе реалізувати свої нові задумки. Дослідження показують необхідність наявності одночасно досвіду і чогось ще незнайомого, але це нове не повинно сприйматися дуже складним. Так, виконання нескладних завдань будуть супроводжуватися позитивними емоціями і навпаки, складні призведуть до падіння мотивації.

Таким чином, маючи на увазі, що особистість сама обирає складність завдання, спираючись на свій досвід, бажання, здібності, які можуть бути недооцінені чи навпаки, можна зробити припущення, що з кожною невдачею невпевненість у собі буде зростати, а само-мотивація, яка необхідна для успішного навчання та творчої діяльності стрімко зникати.

Проблеми з нервовим напруженням будуть мати і люди в яких переважає темперамент типу «холерик», в наслідок їх нетерплячості та надмірної реакції на критику. В. Калошин в своїй роботі [3] відзначив, що надмірне реагування будь на що, чи на події, чи на вчинки людей часто призводить до того, що людина, боїться робити помилки, часто робить «з мухи слона», постійно перебуває в негативних емоціях, чекає поразки, не вірячи в успіх, страждає від своїх спотворених оцінок того, що відбувається і від власних думок, які можна просто змінити. Така надмірна реакція може виникати у будь якої людини, але зазвичай вона не тривала. Якщо, в силу свого темпераменту надмірна реакція відбувається майже завжди, то це буде погіршувати здоров'я, стосунки, навчання, роботу мозку.

Ще однією з найбільших проблем молоді, що навчається є невміння подолати стрес. Найпоширеніший, але зовсім неефективний спосіб подолання стресу це відкладання проблеми «на потім», яке призведе тільки до погіршення ситуації і більш сильного стресу. Як наслідок – поява такої реакції на стрес, як тривога або навіть агресія.

Щоб запобігти чи зменшити наслідки виникнення проблем при навчанні та творчій діяльності треба загодя визначити плюси та мінуси свого характеру і навчитись долати так звані «мінуси». «Кожна людина повинна не тільки знати свій темперамент, враховувати його в житті та діяльності, а й

займатися самовихованням» [2]. Особистість повинна бути до себе об'єктивною та самокритичною.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Карпенко Н. А. Психологія обдарованості: підходи до розуміння. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 52–64.
2. Буняк Н.А. Загальна психологія: лекції. Ч. II. Тернопіль: вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 104 с.
3. Калошин В. Ф. Практика управління емоційним станом. Раціонально-емоційна терапія. – К.: «Шкільний світ», 2012. 128 с.

Бабій М. Ф. (*Луцьк, Україна*)

ЗНАЧЕННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

Вербальна взаємодія невід'ємний компонент в діяльності НПП професійних знань. Контактуючи зі здобувачами під час проведення академічних занять викладач робить опір не лише на комунікативну сторону, а й задіює й інтерактивну та перцептивну. Остання грає роль індикатора, оскільки проявлені здобувачами емоційні стани служать орієнтирами для удосконалення процесу формування професійних знань, або засвідчують, що він відбувається у потрібному руслі.

Babiy M. (*Lutsk, Ukraine*)

THE IMPORTANCE OF VERBAL INTERACTION THE TRAINING OF SPECIALISTS

Verbal interaction is an integral component in the activities of the ESP of professional knowledge. When communicating with students during academic classes, the teacher relies not only on the communicative side, but also uses the interactive and perceptual ones. The latter plays the role of an indicator, since the emotional states shown by students serve as guidelines for improving the process of forming professional knowledge, or indicate that it is going in the right direction.

Підготовка фахівців з психології у ЗВО проводиться у теоретичному та практичному аспектах. Керівна й провідна роль належить викладачу. Він планує, організує та втілює в життя власне бачення професійної підготовки з конкретно визначеної навчальної дисципліни. Майбутній фахівець має оволодіти здатністю ефективно вирішувати різного роду проблеми у доволі мінливих умовах існування суспільства. Вони постійно продукують нові виклики, які люди неоднаково безболісно їх переносять. Кожне наступне нове покоління спеціалістів має вникнути у їхню сутність, навчитись їх вирішувати та бути напоготові до вирішення тих проблем, які диктує сьогодення. Це, стосується ініціативності, практичності, гнучкості, вміння спрогнозувати їх появу. Безперечно, всього цього мають навчити НПП під

час професійної підготовки здобувачів. Засобом передачі знань є постійна комунікація з ними [3].

Непрофесійне комунікування зі здобувачами, породжує у них фобії, сумніви, детермінує зниження продуктивності процесу професійної підготовки, дестабілізує бажання до ініціативності, автономії. Тривалість його дії може призвести до шаблонності, коли викладач не зважаючи на думки студенті проводить заняття за сценарієм, який його абсолютно влаштовує, а на думку аудиторії він абсолютно не зважає. Така практика проковує появу стереотипного підходу, при цьому у здобувачів понижується, або взагалі не з'являється прагнення до міркування та діяти незалежно. Така метода комунікування згодом породжує стабільне негативне позиціонування і до викладача, і до навчальної дисципліни, яку він викладає. Відчуття пригнобленості предметом у вищому освітньому закладі в окремих студентів приживається упродовж тривалого терміну. На заміну задоволення пізнанням й контактуванням помітний ріст байдужості. Збереження такого стилю вербальної комунікації веде до профанації професійної підготовки фахівців у галузі психології.

Доконаний факт, що трансформація здобувача у спеціаліста відбувається не тільки у процесі навчальної діяльності, а й у правильній стратегії вербальної взаємодії. Заради якісного виконання професійних обов'язків для майбутнього психолога високу ціну мають вміння й практика контактування здобуті під час навчання у ЗВО. Спроможність майбутнього фахівця чітко сприймати й розуміти інших людей, вступати з ними у контакт, налаштовувати клієнта на ефективні взаємини з ними грає не менш важливу роль у становленні професіонала [1].

Вербальна взаємодія у психології трактується як взаємодія суб'єктів під час професійної підготовки яка, реалізована кодовими засобами й скерована на важливі задачі навчального процесу. Під час такого спілкування викладач контактує зі здобувачами при цьому намагається створити доброзичливий психологічний клімат в аудиторії та налагодити взаємовідносини з ними у такий спосіб, щоб усі присутні були включені у навчальний процес. Від цього вербальна взаємодія стає багатогранною та поліфункціональною. Завдяки цьому, в залежності від потреби, здобувач вникає у сутність повідомлень, втілюється у роль практикуючого психолога, а інколи клієнта та починає розуміти сутність різних видів психологічної допомоги [1].

У процесі професійної підготовки майбутніх психологів відбувається комунікативна й інтерактивна взаємодія, а також обмін емоціями, які як індикатор сигналізують викладачу про налаштованість здобувача, його розуміння того, що йому подається на занятті, а також, що дуже важливо, наскільки він правильно усвідомив важливу інформацію. Рефлексія надає можливість НПП постійно моніторити процес формування професійних знань та вмінь, спланувати узгодженість дій на заняттях в аудиторії [3].

Наскільки НПП вміло, продуктивно використовують вербальну взаємодію судять про їхню комунікативну обізнаність. Її розглядають як суму знань, умінь і навичок, що виявляються у розмовному процесі. Це

стосується видів взаємин, манери спілкування (явні й приховані), різновиди слухання й манери його застосування, манери й засоби ділових контактів; технології і прийоми впливу на здобувачів; методи генерування ідей для плідної комунікації. Генезис комунікативної обізнаності у НПП є безумовною прерогативою плідної фахової підготовки до роботи у сфері психології [3]. Вона формується протягом тривалого періоду роботи викладача у ЗВО у процесі вербальної взаємодії з кожним наступним складом здобувачів, які обираючи цю професію, у більшості випадків, бачать себе у ролі психодіагноста, консультанта, психотерапевта, що працює над вирішенням людських проблем.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Власова О. І. Психологія вищої школи. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2015. 405 с.
2. Ляховець Л. О. Методика викладання психології: навч.-метод. посібн. Чернігів: НУ «ЧК» імені Т.Г. Шевченка, 2020. 272 с.
3. Марцева Л. А. Педагогіка і психологія вищої школи. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2022. 150 с.

Кравченко О. О. (*Умань, Україна*)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗМІСТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Висвітлено нормативні та змістові засади врахування Цілей сталого розвитку у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників.

Kravchenko O. (*Uman, Ukraine*)

IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS INTO THE CONTENT OF THE «SOCIAL WORK» EDUCATIONAL PROGRAM

The normative and substantive principles of taking into account the Sustainable Development Goals in the process of training future social workers are highlighted.

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за другим (магістерським) рівнем вищої освіти реалізується освітньо-професійна програма «Соціальна робота», мета якої підготувати висококваліфікованих фахівців у галузі соціальної роботи інтегрованого типу, здатних до організації та управління системою надання соціальних послуг, здатних на високому професійному рівні розв'язувати складні спеціалізовані завдання, орієнтовані на соціальний та індивідуальний контекст рішення проблеми дітей та молоді, сім'ї, соціальної групи, громади шляхом дослідницько-інноваційної діяльності та проведення наукового дослідження, що відповідає місії університету: «навчання – дослідження – громадське служіння».

Увага зосереджується на теоретико-практичній підготовці із соціальної роботи, що уможлиблює подальшу зайнятість, актуалізує систему професійної самоосвіти та кар'єрного зростання особистості. Програма дає змогу опанувати сучасні технології та ефективні методики соціальної роботи в громаді, соціально-психологічної реабілітації, молодіжної роботи, соціально-педагогічного патронажу у сфері освіти, соціального менеджменту, а також оволодіти комплексом взаємопов'язаних завдань і заходів із реалізації системи надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Водночас ОПП забезпечує набуття здобувачами навичок і компетентностей, направлених на досягнення глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722.

Відповідно освітні компоненти направлені на досягнення глобальних цілей сталого розвитку, спрямованих на подолання бідності спільно із стратегіями, що сприяють економічному зростанню і задовольняють ряд соціальних потреб, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, а також можливості працевлаштування, боротьбу з кліматичними змінами та захист навколишнього середовища. У єдності складові ОПП: мета, предметна область, зміст освітніх компонентів, наявність вибіркового пакетів «Соціально-психологічна реабілітація», «Соціальна педагогіка», «Молодіжна робота», «Соціальний менеджмент», практична підготовка та наукова складова орієнтовані на підготовку фахівців, професійна діяльність яких забезпечує соціальну та економічну інклюзію як на національному, так і локальному рівнях.

На сталий розвиток громад та пріоритизацією ролі соціальних працівників у цьому процесі спрямована проектна діяльність факультету: Міжнародний художній симпозіум-плєнер осіб з інвалідністю «Мистецтво без обмежень», як переможець грантової заявки Українського культурного фонду; проект «Посилення жіночого політичного лідерства у територіальних громадах Київської і Черкаської областей» у партнерстві з Міжнародним благодійним фондом «Небайдужі»; проект соціальної дії «Вчимося разом чути та долати соціальну ізоляцію» від програми Британської ради «Активні громадяни»; проект «Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D-карта» за фінансової підтримки Українського культурного фонду; проект «Спільно. Точки зустрічі», який реалізовується за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та у співпраці з Міністерством молоді і спорту України; проект щодо втілення пілотних ініціатив із запобігання домашньому насильству у межах співпраці UNFPA та ГО «Інноваційні соціальні рішення» за підтримки Бюро гуманітарної допомоги USAID; проект Вчимося себе захищати: готуємо Амбасадорок змін» за підтримки фонду «Абіліс» (Фінляндія); проект «Соціально-психологічна

підтримка ментального здоров'я молоді в громадах Литви і України» за фінансової підтримки Міністерства молоді та спорту України у межах здійснення обмінів молоддю України та Литви у 2024 році та ін.

У змісті ОПП враховані сучасні теорії соціальної роботи (глобалізія та локалізація соціальної роботи, феміністична соціальна робота, зелена соціальна робота), які гармоніюють із Цілями сталого розвитку (1, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17).

Науковим товариством студентів та аспірантів ФСПО (далі – НТСА) ініційовано проведення міждисциплінарного колоквиуму, присвяченого Цілям сталого розвитку (<http://surl.li/rdroeb>).

Відбуваються тематичні зустрічі з представниками ПРООН в Україні з обговорення ролі громад та соціальних працівників у забезпеченні сталого розвитку.

Особлива увагу здійсненні науково-дослідницької діяльності здобувачами вищої освіти, зокрема оновлена тематика випускних кваліфікаційних робіт: формування соціальної інклюзії в громаді; протидія дискримінації жінок і дівчат на рівні громади; гендерна соціалізація дітей та молоді у закладах освіти; сталий розвиток громад в умовах воєнного стану; розвиток зеленої соціальної роботи в громаді.

Задля посилення практичної підготовки здобувачів вищої освіти та забезпечення належних умов здійснення наукових досліджень, на факультеті соціальної та психологічної освіти створено цілий спектр інноваційних структурних підрозділів, мета діяльності яких має інтегративний характер: поглиблене теоретичне вивчення дисциплін професійного циклу, формування важливих професійних компетентностей у межах долучення здобувачів до різних практик соціальної роботи, створення умов для виявлення студентських ініціатив у сфері соціальної підтримки вразливих категорій населення, підтримка організаторських здібностей студентів та лідерських якостей загалом.

Таким чином, ОПП реалізується на виконання вимог міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів, які окреслюють виклики для людства та визначають перспективні можливості та шляхи розвитку в умовах постійних трансформацій, адже вища освіта, дослідження та інновації відіграють ключову роль у підтримці соціальної згуртованості, економічного зростання та глобальної конкурентоздатності.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Магістр. Факультет соціальної та психологічної освіти.
URL: <https://fspou.edu.ua/magistr-9/>

2. Стратегія розвитку факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини на 2025–2030 рр. URL: <https://fspou.edu.ua/pro-nas/>

Романовська Л. І., Василенко О. М. (Хмельницький, Україна)
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У тезах обґрунтовано необхідність створення інноваційного освітнього середовища в закладі вищої освіти з метою покращення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності. З'ясовано, що впровадження інновацій у підготовку майбутніх соціальних працівників передбачає постійне удосконалення форм, методів, засобів та умов здійснення освітньої, науково-дослідної діяльності студентів та викладачів.

Romanovska L., Vasylenko O. (Khmelnysky, Ukraine)
PECULIARITIES OF TRAINING FUTURE SOCIAL WORKERS
FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF
INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER
EDUCATION INSTITUTION

The article is based the necessity of create an innovative educational environment in a higher education institution in order to improve the training of future social workers for professional activities. It has been found that the introduction of innovations in the training of future social workers involves the continuous improvement of forms, methods, means and conditions for the implementation of educational, research activities of students and teachers.

В сучасних умовах реформування соціальної сфери в Україні виникає необхідність у розробці інноваційних моделей надання соціальних послуг різним категоріям населення. Наявна розгалуженість соціальних потреб клієнтів та можливостей державної соціальної політики викликає потребу у професійній підготовці висококваліфікованих соціальних працівників, які володіють професійною гнучкістю, інноваційним мисленням та умінням на практиці застосовувати адекватні характеру їх діяльності методи, форми та технології соціальної роботи.

Сьогоднішні виклики суспільного життя в нашій державі демонструють досвід модернізації вищої освіти в контексті єдиного європейського освітнього простору, що спрямоване на створення умов для розвитку ключових компетенцій фахівців XXI століття. А це, в свою чергу, викликає необхідність у врахуванні трансверсального характеру соціальної роботи та впровадження інновацій у підготовку майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності.

Вивченню проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах інноваційного освітнього середовища закладів вищої освіти присвячені праці О. Боковець, Л. Буркова, О. Вознюк, І. Дичківської, Н. Заверико, І. Савельчук, Т. Соловйової, Л. Сущенко та інших.

І. Савельчук визначає освітнє середовище університету як систему керованих та скоординованих взаємодій усіх учасників освітнього процесу у спеціально-організованих умовах закладу вищої освіти [1, с. 18].

Дослідниця зауважує, що інноваційність університетської освіти полягає у виокремленні та подальшому об'єднанні інноваційних ознак в цілісну систему характерологічних ознак інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти, а саме: пріоритетність фахової підготовки; зближення навчання та дослідження; система факультетів з централізованим навчанням; популяризація друкованого слова; наявність спеціалізованих закладів [1, с. 27].

Що стосується поняття «інновація», то на думку В. Шапара, воно означає «нововведення», і у соціально-психологічному аспекті полягає у створенні та впровадженні різноманітних нововведень, які породжують значні зміни в соціальній практиці [2, с. 176].

Інноваційне освітнє середовище закладу вищої освіти розглядається науковцями як сукупність ресурсів, взаємовплив яких актуалізує інноваційні засоби, необхідні для удосконалення науково-методичного забезпечення підготовки студентів до професійної діяльності [1, с. 29].

Стосовно інноваційного освітнього середовища підготовки майбутніх соціальних працівників, то можливість його забезпечення передбачає постійне удосконалення форм, методів, засобів та умов здійснення освітньої, науково-дослідної діяльності студентів та викладачів. Цьому також сприяє вибір стратегії розвитку закладу вищої освіти, що певним чином впливає на ініціювання нововведень та їх подальше впровадження у підготовку майбутніх фахівців.

Чинниками освітніх інновацій, які впливають на удосконалення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є:

- 1) суб'єкти освіти (викладачі та студенти);
- 2) заклади вищої освіти;
- 3) освітні технології;
- 4) організаційно-методичне забезпечення освітніх інновацій;
- 5) освітні дослідження;
- 6) науково-методичний інструментарій [3, с. 17].

На думку І. Савельчук, одним з найважливіших чинників впровадження інноваційного освітнього середовища університету є технологічність підготовки соціальних працівників щодо застосування організаційних форм, методів і засобів аудиторної та позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності [1, с. 49].

Таким чином, впровадження інноваційного освітнього середовища орієнтує систему підготовки фахівців соціальної сфери на пошук спеціально-організованих умов та ресурсів для варіативного застосування методів навчання й викладання, а також організаційних форм, які спрямовують освітній процес на зростання інноваційного потенціалу у майбутніх соціальних працівників.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 375 с.
  2. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2005. 640 с.
  3. Vincent-Lancrin S., et al. Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What it Means in School, Educational Research and Innovation, OECD Publishing, Paris. 2019.
-

Кудрявцева О. А. (Одеса, Україна)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У тезах проаналізовано теоретичні аспекти розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти. Запропоновано педагогічні умови розвитку критичного мислення майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Kudriavtseva O. (Odesa, Ukraine)

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF
CRITICAL THINKING OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATION
TEACHERS: THEORETICAL ASPECT**

The theses analyze theoretical aspects of the development of critical thinking in higher education students. Pedagogical conditions for the development of critical thinking in future preschool teachers are proposed.

З кожним новим днем можна побачити стрімке оновлення та модернізацію української вищої освіти. Підготовка конкурентоспроможних фахівців, зокрема з дошкільної освіти, в таких умовах є нагальною вимогою часу. Такі фахівці безумовно здатні: здійснювати глибокий та критичний аналіз інформації, підходів до виховання, поглядів і точок зору інших, вміти ухвалювати доцільні, обґрунтовані рішення навіть в стресових умовах, оперативно та вдало вирішувати проблеми. Саме тому дуже важливим є спрямування освітнього процесу педагогічних закладів вищої освіти на розвиток критичного мислення майбутніх вихователів.

Різні аспекти розвитку критичного мислення здобувачів освіти досліджували наступні науковці: Г. О. Вернидуб, Н. В. Дегтярєва, М. М. Жумбей, К. К. Краснолуцький, І. О. Кулик, Т. С. Лагодич, Ю. О. Руденко, Л. М. Руснак, Н. О. Тутова, О. Л. Шквир та інші.

М. М. Жумбей, Т. С. Лагодич, Л. М. Руснак зазначають, що розвиток критичного мислення є міждисциплінарною та універсальною стратегією; освітнім результатом, тобто здатністю працювати в різних галузях знань, чітко і точно висловлювати ідеї в усній і письмовій формі, формувати особисті перспективи на основі розуміння різних досвідів, ідей і уявлень,

вирішувати проблеми, брати на себе відповідальність за власну освіту, працювати в групах [1, с. 17].

К. К. Краснолуцький зауважує, що педагогічні умови є цілісною і взаємопов'язаною сукупністю компонентів навчального та виховного процесу, що забезпечує розвиток критичного мислення під час професійної підготовки [2, с. 287].

І. О. Кулик пропонує наступні педагогічні умови розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти: створення інтерактивного освітнього середовища, забезпечення динамічної взаємодії між педагогом і студентами, де під час засвоєння знань використовуються різноманітні інтелектуальні операції: абстрагування, виділення головної думки, доведення, узагальнення та інші [3].

Вважаємо доцільним використовувати наступні педагогічні умови для ефективного розвитку критичного мислення майбутніх вихователів:

– орієнтація освітнього процесу на розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти. Під час вивчення педагогічних дисциплін проводились лекції: із запланованими помилками, презентації, проблемні; семінари: розв'язання проблемних завдань, мозковий штурм, конференція; інтелектуальні ігри-дебати тощо, завдання з самостійної (аналіз педагогічних категорій, створення мапи розуму та інші) та індивідуальної (твори-есе, тези) роботи, контрольні роботи (зі спеціальними завданнями), педагогічної практики (самостійне прийняття рішень в нестандартних ситуаціях) та інші. Розвиток критичного мислення відбувався також під час організації кураторських годин-бесід, обговорення новин ЗМІ, публікацій з фахових педагогічних видань;

– залучення здобувачів вищої освіти до науково-дослідної діяльності під час відвідування наукового гуртка «Актуальні проблеми дошкільної освіти та педагогіки вищої школи» (розвиток критичного мислення відбувався під час виконання різних завдань з проведення науково-педагогічного дослідження, написання наукової статті чи тез за його результатами);

– розробка і впровадження програми самоосвіти для здобувачів вищої освіти, спрямованої на розвиток їх критичного мислення (відвідування платформи Всеосвіта, вебінарів з актуальних проблем дошкільної освіти тощо; рішення педагогічних кейсів, що включало усвідомлення та аналіз ситуацій, пошук можливих доцільних рішень, надання рекомендацій, їх обґрунтування та оцінка, вибір оптимального з них).

Критичне мислення допомагає вихователям ухвалювати зважені рішення, враховуючи індивідуальні особливості дітей, їхні потреби та емоційний стан. Це дає можливість уникати стереотипного підходу у вихованні, використовувати гнучкі та інноваційні методики, адаптовані до сучасних освітніх реалій. Вихователь, який володіє критичним мисленням, здатний не лише передавати знання, а й формувати у дітей навички самостійного аналізу, рефлексії та вирішення проблемних ситуацій.

Критичне мислення сприяє професійному зростанню педагога, оскільки розвиває його здатність до самонавчання, самоаналізу та вдосконалення професійних компетентностей. Такий вихователь може ефективно співпрацювати з батьками, колегами та освітніми установами, аргументовано відстоювати свої педагогічні підходи та приймати конструктивну критику.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Жумбей М. М., Руснак Л. М., Лагодич Т. С. Формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка». 2024. Вип. 4. С. 17–22.

2. Краснолуцький К. К. Педагогічні умови розвитку критичного мислення у майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 287–289.

3. Кулик І. О. Педагогічні умови формування критичного мислення у майбутніх вчителів історії. *Сьомі Фльорівські читання: матер. наук.-практ. конф.* Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2021. С. 98–102.

Лисенко О.М. (Одеса, Україна)

ВИКЛАДАННЯ ОК «ПРОФЕСІЙНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ» ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКА

У тезах розглянуто досвід викладання дисципліни «Професійна доброчесність управлінського персоналу» здобувачам другого магістерського рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Національного університету «Одеська політехніка» на прикладі лабораторних занять.

Lysenko O. (Odesa, Ukraine)

TEACHING THE DISCIPLINE «PROFESSIONAL INTEGRITY OF MANAGEMENT PERSONNEL» AS A FACTOR IN DEVELOPING MANAGERIAL QUALITIES

The article is based the experience of teaching the discipline «Professional integrity of management personnel» to students of the second master's level of higher education, specialty 231 «Social work» of the National University «Odesa Polytechnic» using the example of laboratory classes.

У сучасному світі, де соціальна робота і управління стикаються з новими викликами, професійна доброчесність стає ключовим елементом ефективного лідерства. Викладання дисципліни «Професійна доброчесність управлінського персоналу» відіграє важливу роль у формуванні етичних, відповідальних та компетентних керівників. Ця дисципліна не лише сприяє розвитку професійних якостей, але й виховує моральні принципи, які є основою для створення довіри, поваги та успіху в організаціях. Професійна доброчесність передбачає дотримання етичних стандартів, прозорість у прийнятті рішень, відповідальність за свої дії та повагу до колег і підлеглих.

Для керівника ці якості є фундаментом, адже вони дозволяють будувати міцні відносини з командою, партнерами та клієнтами.

Відповідно до стандарту вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» інтегрованою компетентністю здобувачів магістерського рівня є «здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи та у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог» [1, с. 7].

Метою вивчення навчальної дисципліни «Професійна доброчесність управлінського персоналу» є «оволодіння здобувачами вищої освіти термінологією та ключовими поняттями культури праці та доброчесності управлінського персоналу у галузі соціальної роботи; формування комплексу знань щодо ефективності організаційної діяльності на основі вдосконалення культури праці управлінського персоналу; формування загальної культури поведінки та міжособистісної взаємодії» [3].

Викладання дисципліни, присвяченої професійній доброчесності, допомагає майбутнім і діючим управлінцям усвідомити, що успіх організації залежить не лише від фінансових показників, але й від моральної основи, яка забезпечує стабільність і довгостроковий розвиток.

Навчання доброчесності сприяє розвитку таких якостей керівника, як: етичне лідерство: здатність приймати рішення, які відповідають моральним принципам; емпатія: розуміння потреб і мотивацій працівників, що сприяє створенню позитивного робочого середовища; прозорість: чесність у комунікаціях, що підвищує довіру до керівника; відповідальність: готовність брати на себе наслідки своїх рішень і дій.

Застосування знань, отриманих під час вивчення курсу «Професійна доброчесність управлінського персоналу» формують комплексне уявлення про роль етичних принципів та доброчесності в професійній діяльності як інструментів вирішення організаційних проблем, зокрема у нестабільному соціумі. Знання, отримані під час вивчення дисципліни, є основою для подальшої фахової підготовки, а також оволодіння практичними навичками професійного зростання керівника та побудови іміджу керівника-лідера; вироблення здібностей до інноваційного, конструктивного мислення для вирішення складних професійних завдань в галузі управління соціальними установами [3].

Розглянемо яким чином тематичний напрямок лабораторних занять формує у здобувачів відповідні якості керівника. Лабораторні заняття взаємопов'язані з результатами навчання та спрямовані на досягання певної мети.

Лабораторне заняття № 1. *«Доброчесність як юридична категорія і сенс професійної діяльності»*. Метою заняття є розвиток умінь самостійно й автономно знаходити інформацію необхідну для професійного зростання, опанувати її, засвоювати поняття та зміст принципу правової визначеності терміну «доброчесність». Розвивати позитивне ставлення до власної професії

та відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам соціальної роботи.

Лабораторне заняття № 3. *«Сутність культури праці управлінського персоналу»*. Метою заняття є розвиток вміння аналізувати характерні риси та особливості праці управлінського персоналу. Розвинути вміння аналізувати структурні елементи культури праці керівника і на цій основі продемонструвати позитивне ставлення до своєї професії...

Лабораторне заняття № 4. *«Рефлексивні практики в контексті цінностей соціальної роботи»*. Метою заняття є розвиток вміння формулювати принципи роботи управлінського персоналу соціальної установи, використовуючи рефлексивні практики, в тому числі для запобігання професійного вигорання. Розкрити сутність організаційної культури та організаційної поведінки. Розвинути здатність демонструвати позитивне ставлення до власної професії та відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам соціальної роботи.

Лабораторне № 5. *«Культура проведення ділових бесід, зустріч з партнерами. Стратегії ведення переговорів. Моделі комунікації Ф. фон Туна»*. Метою заняття є сформулювати здатність визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи для виконання завдань професійної діяльності. Формування уявлення про правила організації зустрічі з партнерами по переговорах з метою самостійного будування та підтримування цілеспрямованих, професійних взаємини з широким колом людей, представниками різних спільнот і організацій. Показувати вміння аргументувати, переконувати, вести конструктивні переговори, результативні бесіди, дискусії, толерантно ставитися до альтернативних думок. Виділити стратегії ведення переговорів на основі взаємного врахування інтересів.

Лабораторне заняття № 6. *«Культура почуттів і мовлення. Емоційний інтелект»*. Метою заняття є набуття необхідних знань стосовно рефлексивних практик в контексті цінностей соціальної роботи, розвитку культури почуттів для запобігання професійного вигорання. Розвинути здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки емоційного інтелекту з культурою почуттів. Розвинути здатність визначати зміст функції емоцій. Формувати уявлення про місце емоційної грамотності та розвитку емоційного інтелекту у загальній культурі управлінської діяльності [2].

Одним із викликів у викладанні професійної доброчесності є необхідність адаптації навчальних матеріалів до сучасних реалій. У світі, де технології та глобалізація змінюють соціальні процеси, етичні стандарти також еволюціонують. Необхідно включати до програм питання, пов'язані з цифровою етикою, корпоративною соціальною відповідальністю та інклюзивністю. Іншим викликом є забезпечення практичної спрямованості курсу. Теоретичні знання про доброчесність є важливими, але без практичного застосування вони втрачають цінність. Тому важливо залучати до викладання практиків – керівників, які можуть поділитися своїм досвідом і реальними прикладами.

Перспективи розвитку дисципліни пов'язані з інтеграцією інноваційних методів навчання, таких як онлайн-курси, симуляції та міждисциплінарний підхід. Наприклад, поєднання професійної доброчесності з курсами з лідерства, психології управління може дати комплексний ефект у підготовці майбутніх керівників у галузі соціальної роботи.

Викладання та зміст ОК відповідає особливостям освітньо-професійної програми «Соціальна робота» завдяки використанню в процесі магістерської підготовки інтерактивних методів, професійно-ситуаційного навчання з урахуванням принципів Гуманітарної освіти (Liberal Art Education). Вивчення дисципліни сприяє реалізації особистісного потенціалу здобувача, розвитку його творчих (креативних) здібностей на засадах гуманізму.

Таким чином, у світі, де довіра та репутація стають ключовими конкурентними перевагами, професійна доброчесність (Professional integrity) є не просто бажаним атрибутом, а є необхідною якістю сучасного керівника, умовою ефективного управління. Інвестуючи в навчання доброчесності, ми інвестуємо в майбутнє сталого розвитку соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Освітньо-професійна програма зі спеціальності 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Затверджено Вченою радою Національного університету «Одеська політехніка» протокол № 15 від 26 липня 2024 р. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/files/opscans/pidpysanyu_mag-opp-231-0_socialna_robota_id_50774_2024.pdf

2. Програма навчальної дисципліни «Професійна доброчесність управлінського персоналу» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології та соціальної роботи / Протокол № 1 від 28 серпня 2024 р. Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2024.

Ігнатюк О. А., Сидоренко О. О. (Харків, Україна)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У центрі уваги перебувають питання якості професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Визначено психолого-педагогічні умови, які сприяють розвитку готовності до творчої діяльності викладачів вищої школи.

Ihnatiuk O., Sydorenko O. (Kharkiv, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF READINESS FOR CREATIVE ACTIVITY IN FUTURE HIGHER EDUCATION TEACHERS

The article focuses on the quality of professional training of future higher education teachers. The psychological and pedagogical conditions that contribute to the development of readiness for creative activity of higher education teachers are determined.

Педагогічні умови є надзвичайно важливим поняттям, яке визначає освітній процес. Сучасні заклади вищої освіти потребують створення таких умов, які дозволять протягом періоду навчання сформувати особистість майбутнього педагога, що готовий до творчості та несподіваних змін у навколишньому світі.

Дослідники виділяють різні види педагогічних умов, що забезпечують функціонування та ефективний розвиток педагогічної системи, серед яких найбільш часто зустрічаються організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні, дидактичні [2, с. 31]. Психолого-педагогічні умови – це комплекс взаємопов'язаних факторів психологічного та педагогічного характеру, які забезпечують ефективність освітнього процесу й сприяють розкриттю індивідуальних можливостей особистості. Згідно з Сисоєвою С. О., яка є провідним фахівцем в області педагогіки творчості, психолого-педагогічні умови розвитку творчої діяльності полягають в наступному: забезпечити студентам реалізацію своїх творчих можливостей, що призведе до самоутвердження; сприяти самовизначенню кожного студента через індивідуальний вибір; самовизначення і самореалізація студентів через найбільш значущі для них види діяльності; створення сприятливої і здорової робочої атмосфери; об'єктивне та справедливе оцінювання знань, вмінь та навичок, заохочення до покращення та самовдосконалення; наявність матеріально-технічної бази [1].

Розглянемо більш детально кожен з умов та її застосування. Ключовими умовами є можливість забезпечити студентам творчу самореалізацію та індивідуалізувати їх.

Вища освіта має серйозні відмінності від середньої, одна з них полягає у не обов'язковості та значно меншій поширеності. Студенти, коли вступають до закладів вищої освіти, мають за мету досягти професійного успіху в роботі, отримати визнання власної праці та навичок. Тому важлива мета викладача полягає у створенні умов, коли кожен студент відчує себе частиною колективу однодумців, зможе проявити власні здібності і отримати схвалення. Через реалізацію творчого потенціалу студент поступово входить у роль суб'єкта педагогічної діяльності, усвідомлює власну значущість у навчально-виховному процесі. Лише зрозумівши важливість творчої свободи, самореалізації, самоактуалізації та відчув їх прояв на собі студент може стати викладачем і вести свою педагогічну діяльність спираючись на ці принципи.

Для підтримки високого рівня мотивації у навчанні необхідно використовувати прозору, справедливу та об'єктивну систему оцінювання. Система оцінок має враховувати потреби візуалів, аудіалів та кінестетиків. Бути доступною для студентів з інклюзивними потребами. Необхідно встановити заохочення для роботи на заняттях протягом всього навчального семестру. Для тих, хто претендує на найвищий бал, дати можливість виконати творчу та додаткову роботу.

Своє місце у системі психолого-педагогічних умов також займають етичні принципи. До них можна віднести моральний кодекс, можливість

вільного висловлювання власних думок, відсутність будь-яких дискримінацій. Освітній процес вимагає від викладача особливого морально-психологічного стану, стійкості до стресу та можливості швидко приймати рішення. Тоді як творча діяльність виникає як кульмінація такого стану.

Серед представлених педагогічних умов, важливим також виступає матеріальний аспект. Для використання педагогічного принципу наочності викладач повинен мати в своєму розпорядженні приладдя та макети, плакати, таблиці. Якщо лекції, практичні та семінарські заняття проводяться в аудиторіях навчального закладу, то це мають бути місця, що спонукають до отримання знань. Для лабораторних робіт і експериментів необхідно мати спеціально обладнані лабораторії. Відмітимо, що мають активно використовуватись не лише матеріальні предмети, а також цифрові: наявність повноцінних платних версій програмного забезпечення, доступ до онлайн архівів та бібліотек. Це збільшує зацікавленість студентів до навчання та дозволяє реалізувати їх творчі здібності.

Таким чином, ефективне формування творчої особистості студента у вищій школі є можливим лише за умови реалізації цілісної системи психолого-педагогічних впливів. Викладачу необхідно сформувати серед студентів набір мотивів, цінностей та інтересів, що призведуть не лише до успішного засвоєння навчального матеріалу, але і готовності до творчої діяльності. Фахівець, який здатен творчо підходити до розв'язку задач завжди буде більш затребуваний на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. К.: Міленіум, 2006. 346 с.
2. Стешенко В., Стешенко Б. Фактори визначення педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 8(1). С. 27–36.

Гуцуляк Н. М., Ковальчук І. В., Кройтор О. П. (Чернівці, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У тезах розкрито особливості комунікативної компетентності студентів психологічної та технічної спеціальностей й обґрунтовано необхідність її цілеспрямованого формування.

Hutsuliak N., Kovalchuk I., Kroitor O. (Chernivtsi, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS MAJORING IN PSYCHOLOGY AND TECHNICAL SPECIALTIES

The features of communicative competence of students of psychological and technical specialties are revealed in the thesis and the necessity of its purposeful formation is substantiated.

Важливою складовою життєвого успіху у сучасних умовах, коли існує напруження від війни, великого потоку неперевіреної інформації, екологічних катастроф, є інноваційне мислення, здатність до постійного навчання та гнучкості психічних процесів, оволодіння необхідними для саморозвитку та самоактуалізації компетентностями. Особливого значення набуває комунікативна компетентність особистості, яка сприяє налагодженню контактів з оточуючими, досягненню власної мети та здійсненню ефективної діяльності.

Згідно із поглядами Л. Герасименко, Д. Музиченко, комунікативна компетентність становить собою сукупність знань, умінь і навичок ефективної міжособистісної взаємодії при реалізації суспільних, освітніх, професійних функцій людини [2].

К. Галацин, А. Хом'як пишуть, що М. Заброцький і С. Максименко трактують комунікативну компетентність як певну інтегральну характеристику спілкування, яка обумовлює опосередковане вираження морально-світоглядних установок особистості, рівня її комунікабельності та загальної й професійної спрямованості [1].

В. Шевчук, М. Тесленко, Л. Клевака наголошують, що Ю. Ємельянов вважає, що складовими комунікативної компетентності є загальні здібності (проявляються у здатності до оволодіння знаннями і навичками), комунікативні знання та навички (пов'язані із застосуванням вербальних й невербальних засобів спілкування), особистісні риси («Я-концепція» чи індивідуальні установки) [3].

Формування комунікативної компетентності, що включає в себе такі компетентності, як комунікативно-мовленнєва, перцептивна та інтерактивна, займає особливе місце в професійній підготовці майбутніх фахівців. Завдяки вищеназваним компетентностям спеціаліст зможе адекватно сприймати і розуміти партнера по спілкуванню, визначати спільну стратегію побудови стосунків і взаємодії, розуміти смисл інформації та висловлювати власні думки.

Проведене нами емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення загального рівня (методика В. Ряховського «Оцінка рівня комунікабельності») й аналіз структурно-змістових характеристик комунікативної компетентності студентів психологічної та технічної спеціальностей (методика діагностики мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях (І. Ладанов, В. Уразаєва) для дослідження мотиваційно-ціннісної складової комунікативної компетентності; методика діагностики перцептивно-інтерактивної компетентності (модифікований варіант Н. Фетіскіна) для діагностики когнітивно-оцінної складової комунікативної компетентності; методика діагностики емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (В. Бойко) для вивчення конативно-діяльнісної складової комунікативної компетентності).

У ході проведеного дослідження ми з'ясували, що більшою мірою розвинута комунікабельність спостерігається у студентів-психологів, на відміну від студентів технічних спеціальностей. Відповідно, майбутні

психологи є більш товариські, зацікавлені, люблять висловлювати власну точку зору з різних питань, з радістю встановлюють нові знайомства, намагаються нікому не відмовляти в проханнях, навіть, коли не завжди можуть їх виконати.

Слід зауважити, що у досліджуваних групах студентів не виявлено низького рівня розвитку мотиваційно-ціннісної складової комунікативної компетентності. Натомість, більшості респондентів, причому із домінуванням студентів-психологів, притаманний середній рівень вищезазначеної складової, тобто точності та об'єктивності сприйняття співрозмовника, що вказує на прагнення створювати ефективні взаємостосунки, детально обговорювати виникаючі проблеми й враховувати різні точки зору; і орієнтації на прийняття партнера, що свідчить про прагнення до спілкування, що базується на довірі, уважному ставленні та щирій повазі один до одного.

Також з'ясовано, що значна частина студентів спеціальності «Психологія» (70%) характеризується середнім рівнем сформованості когнітивно-оцінної складової комунікативної компетентності. Необхідно підкреслити, що 60% студентів технічних спеціальностей притаманний низький рівень розвитку зазначеної складової. Відповідно, це свідчить про вищий рівень сформованості у студентів-психологів, на відміну від студентів технічних спеціальностей, особистісної готовності до формування інтегративних критеріїв інтерактивної компетентності в межах малих груп стабільного та тимчасового типу за такими показниками, як взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємовплив, соціальна автономність, соціальна адаптивність, соціальна активність.

Крім того, варто відзначити, що майже всім досліджуваним студентам притаманні певні емоційні бар'єри, які можуть завадити гармонійному спілкуванню й успішній міжособистісній взаємодії. Зокрема, у третини студентів обох спеціальностей виявився бар'єр небажання зближуватися з людьми на емоційній основі. Це можна пояснити особливостями міжособистісних стосунків в юнацькому віці: з одного боку, збільшення кількості контактів, розширенням меж спілкування, та, з іншого боку, індивідуалізацією й відокремленням.

Загалом, систематизація та аналіз зібраних даних щодо особливостей комунікативної компетентності студентів психологічної та технічної спеціальностей засвідчують необхідність розробки практичних рекомендацій, спеціальних навчальних програм та тренінгів, які були б спрямовані на підвищення її рівня.

Одним із засобів розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців є соціально-психологічний тренінг (СПТ), за допомогою якого можна створювати особистісні передумови для успішного спілкування; виробляти систему умінь та навичок спілкування; коректувати наявну систему міжособистісного спілкування. Отримані в тренінгу нові відомості про себе та інших, як правило, гостро емоційно опосередковані, можуть

спонукати студентів заново переосмислити Я-концепцію, що сформувалася, і концепцію «іншого».

Подальші наукові дослідження можна було б спрямувати на перевірку ефективності навчальних програм, тренінгів та практичних рекомендацій у реальних навчальних та професійних середовищах.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Галацин К., Хом'як А. Комунікативна культура майбутнього фахівця: Монографія. Луцьк, 2019. 132 с.

2. Герасименко Л., Музиченко Д. Психологічні особливості комунікативної компетентності в структурі навчальної діяльності студентів-медиків. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 1(113). С. 39–43.

3. Шевчук В., Тесленко М., Клевака Л. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх психологів із різними ціннісними орієнтаціями. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2024. Вип. 4(65). С. 59–63.

Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. (Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

У тезах наведено аналіз проблем підготовки фахівців за спеціальністю «Туризм та рекреація». Зазначається, що зменшення контингенту студентів пов'язано як з наслідками планетарного масштабу катаклізмів останнього десятиріччя, а саме пандемії коронавірусу та повномасштабної російської війни, так із переорієнтацією українського освітнього простору на європейські стандарти.

Shynkarenko L., Shinkarenko V. (Odesa, Ukraine)

PROBLEMS OF TRAINING TOURISM AND RECREATION SPECIALISTS

The theses provide an analysis of the problems of training specialists in the specialty «Tourism and Recreation». It is noted that the decrease in the student contingent is associated both with the consequences of the planetary scale of the cataclysms of the last decade, namely the coronavirus pandemic and the full-scale Russian war, and with the reorientation of the Ukrainian educational space to European standards.

Туристична галузь в Україні є найбільш постраждалою від наслідків планетарного масштабу катаклізмів останнього десятиріччя, а саме пандемії корона вірусу та повномасштабної російської війни. Велика кількість туристичних підприємств не витримали тривалого тиску обставин та змушені були закрити свої офіси в очікуванні закінчення війни та покращення ситуації на ринку туристичних послуг.

Зазначимо, що післявоєнна розбудова держави неможлива без відновлення туристичної галузі. Україна має потужний потенціал для

розвитку туризму, зокрема з урахуванням багатой культурної спадщини, мальовничих краєвидів, історичних місць, курортів та інших привабливих локацій. Крім того, в Україні є передумови для розвитку морського, пляжного, еко-туризму, гірськолижних туристичних маршрутів та інших видів активного відпочинку.

У міжнародній практиці є приклади, коли після масштабних військових конфліктів країни швидко відновлювали туристичний потенціал, а частка іноземних та виїзних туристів зростала. До таких можливо віднести Хорватію, Чорногорію, Сербію, Боснію та Герцеговину, В'єтнам, Кіпр. Сподіваємось, що до таких країн через деякий час приєднається і Україна. Для виходу з кризи та сталого розвитку постраждала від наслідків російської агресії індустрія туризму матиме потребу як в інвестиційних надходженнях так і в якісному персоналі, підготовка якого здійснюється в закладах вищої освіти.

На жаль, спеціальність «Туризм та рекреація» втратила під час пандемії та війни свою популярність. За даними Єдиної державної бази з питань освіти у 2021 довоєнному році в Одеському регіоні було зареєстровано 1459 заяв вступників на перший курс очної форми навчання спеціальності «Туризм». У 2022 році таких заяв було 332, у 2023 – 374 заяви, у 2024 – 400 заяв. Кількість бажаючих отримати ступінь бакалавра з туризму та рекреації зменшилась більше, ніж на 70%.

У міжнародній практиці є багато прикладів, коли після масштабних військових конфліктів країни швидко відновлювали туристичний потенціал, а частка іноземних та виїзних туристів зростала. Сподіваємось, що до таких країн через деякий час приєднається і Україна. Для виходу з кризи та сталого розвитку, відновлення обсягів обслуговування населення, постраждала від наслідків російської агресії індустрія туризму матиме потребу як в інвестиційних надходженнях так і в якісному персоналі, підготовка якого здійснюється в закладах вищої освіти.

Проблематиці підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери присвячено низку праць українських та іноземних дослідників. Серед них виділимо роботи О. Варганової, О. Самохвала, М. Скрипник, Л. Чорної, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрової, В. Штифурака. У роботах [1], [2] розкрито проблеми та особливості підготовки магістрів у галузі надання туристичних послуг. Для виявлення різноманіття підходів до визначення навчальних дисциплін та обсягу годин на їх опанування проведено аналіз освітніх професійних програм та навчальних планів підготовки магістрів спеціальності «Туризм та рекреація» українських та закордонних закладів вищої освіти. Зазначені програми за перевагою освітнього компоненту циклу фахових дисциплін умовно поділено на наступні типи: орієнтовані на економічну складову туристичного бізнесу, орієнтовані на географію туризму та рекреаційні комплекси, орієнтовані на певні види туризму (водний, залізничний, міжнародний, внутрішній тощо).

У 2024 році було прийнято правки до Закону «Про вищу освіту». Суперечливою стала правка до статті 9, наслідком якої є копіювання освітніх

програм та втрата їх унікальності. Саме на використанні географії, демографії, економіки, фінансів, менеджменту, статистики, математики, інформатики отримуються найкращі наукові здобутки у галузі туризму та рекреації, які впливають на сталий розвиток галузі. Проте, здобувачі освіти за спеціальністю «Туризм та рекреація» не зможуть навчатися на таких програмах, як «Управління та економіка в туризмі», «Менеджмент туристичної діяльності», «Економіка підприємств туристичного бізнесу» тощо. Для таких унікальних програм підготовки фахівців МОН пропонує запровадити міжгалузеві програми. Зауважимо, що механізм втілення в освітній процес таких програм поки не врегульовано. Час покаже доцільність та ефективність розвитку таких міжгалузевих освітніх програм.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. Особливості магістерської підготовки фахівців сфери послуг. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали шістнадцятої міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2020 р.* Одеса: ФОП Бондаренко. 2020. С. 128–130.
2. Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. Математичне моделювання та прогнозування у підготовці магістрів сфери обслуговування. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали двадцять першої міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2023 р.* Одеса: ФОП Бондаренко. 2023. С. 158–160.

Лазарева А. О. (Одеса, Україна)

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДОПОМОГИ МАРГІНАЛЬНИМ ГРУПАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МАРГІНАЛЬНИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ»

В публікації зосереджено увагу на стратегіях підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи відповідно до стратегій соціальної роботи з маргінальними групами населення в умовах воєнного стану при опрацюванні завдань курсу «Соціальна робота з маргінальними групами населення».

Lazareva A. (Odesa, Ukraine)

STRATEGIES OF FORMING THE NEED FOR ASSISTANCE TO MARGINAL GROUPS IN CONDITIONS OF MARTIAL STATE DURING STUDYING THE COURSE «SOCIAL WORK WITH MARGINAL POPULATION GROUPS»

The publication focuses on strategies for training future social work professionals in accordance with strategies for social work with marginalized groups of the population under martial law when working through the tasks of the course «Social work with marginalized groups of the population».

В умовах воєнного часу ускладнюється стан маргіналізації суспільства. Все більше соціальних груп набувають статусу маргінальності. За визначенням соціологів маргінальність – це соціальне явище, яке формується в результаті великої соціальної дистанції між соціальними групами населення, яка обумовлюється різницею між цілями їх діяльності, ресурсами суспільства, до яких соціальні групи мають доступ та механізмами, які забезпечують інтеграцію таких соціальних груп до суспільної діяльності в певних історичних умовах [2, с. 131].

При дослідженні маргінальності дослідники визначають маргінальність, як соціальний стан особистості, який характеризується пограничним станом особистості між соціальними групами [2, с. 132]. Причиною такою пограничного стану є вилучення особистості з соціального становища, яке вона займала раніше та неможливість набути нового становища відповідно тим умовам, що склалися в суспільстві.

В умовах воєнного стану маргінальність обумовлюється соціально-політичними змінами, посилюється соціально-економічною кризою, а також загострюється соціо-культурною дезорієнтацією під впливом різних джерел інформації, що тлумачать факти по-різному [2, с. 132]. Все це збільшує кількість маргіналізованих груп населення, які опиняються в складних життєвих обставинах та потребують соціальної допомоги.

Для надання соціальної допомоги таким групам населення підготовка соціальних працівників має відповідати наступним стратегіям:

Стратегії елаборації – освітні стратегії, які використовуються для встановлення зв'язку між тими знаннями та навичками, які вже сформовані у здобувачів вищої освіти та тими знаннями, які вони мають здобути [1, с. 47]. Для впровадження цієї стратегії у підготовку майбутніх соціальних працівників в освітній процес використовуються аналогізування між девіацією та маргіналізацією, порівняння форм і методів соціальної роботи з різними маргінальними групами (наприклад, аустріч роботи з безхатьками, наркозалежними та жінками секс-бізнесу), візуалізація моделей соціальної роботи (наприклад, шведської та німецької моделей легалізації та декриміналізації проституції).

Метакогнітивні стратегії – це стратегії навчальної підготовки майбутніх соціальних працівників, які орієнтовані на планування, контроль та самооцінювання, а також спільний вибір шляхів отримання знань та формування навичок професійної діяльності [1, с. 47]. В рамках застосування метакогнітивних стратегій здійснюється визначення цілей навчального процесу, застосування навичок для виконання різних завдань, а також орієнтація на готовність соціального працівника вдосконалювати знання та навички для роботи з конкретною маргінальною групою.

Зазначені освітні стратегії пов'язані зі стратегіями соціальної роботи, які застосовуються в практиці соціальної роботи, наприклад в республіці Польща та можуть бути впроваджені в систему соціальної роботи в Україні та спрямовані для надання допомоги маргінальним групам населення.

Розглянемо деякі з них: стратегія нормативних переконань – полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на маргінальну особистість чи маргінальну групу шляхом впливу на переконання людей стосовно ролі соціальних служб чи організацій у наданні допомоги маргінальним групам на основі фактів, що створило б передумови до цілеспрямованого партнерства між маргінальною особистістю та соціальним працівником [3, с. 180].

Наступна стратегія – «інформування про реальні наслідки», яка базується на володінні різними методами індивідуальної та групової роботи, що дозволить сформувати у клієнта модель поведінки на основі аналізу реальних причин та наслідків [3, с. 180]. При даній стратегії треба враховувати, що соціальний працівник не є «рятівником» чи «месією». Соціальний працівник не може подолати маргіналізацію суспільства чи групи в цілому, адже для таких змін повинні відбутися глибинні перетворення в суспільстві, тому важливо при застосуванні даної стратегії враховувати обмеження професійної діяльності соціального працівника та обмеження маргінальної соціальної групи.

Стратегія «доступності допомоги» орієнтована на збільшення знань у маргінальних груп про різні форми соціальної допомоги та наявних можливостей для їх отримання [3, с. 180].

Стратегія «альтернативні шляхи життя» сприяє формуванню у маргінальних груп усвідомлення того, що є можливості для свідомого вибору іншого шляху за підтримки з боку соціального працівника та сприяння у прагненні до пошуку альтернатив [3, с. 180].

Стратегія «набуття соціальних навичок» базується на формуванні нових навичок для підвищення здатності до соціальної мобільності та соціальної адаптації в нових умовах суспільства [3, с. 180]. При цьому важливо розуміти, що деякі представники маргінальних груп свідомо обирають свій шлях (безхатьки, які довго мешкають на вулиці, роми, які переміщуються від громади до громади, отримуючи матеріальну допомогу, а потім змінюють місце розташування, жінки секс бізнесу, які мають позитивний досвід секс роботи). В таких випадках очікуваного результату від застосування такої стратегії може й не бути, однак соціальний працівник має бути до цього готовий, що також покладено в основу освітніх стратегій підготовки соціального працівника в рамках курсу «Соціальна робота з маргінальними групами населення».

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бульба Т. Ю. Зарубіжний та вітчизняний досвід вивчення феномену «навчальні стратегії». *Педагогічна освіта: теорія, практика, педагогіка, психологія*. 2014. № 22. С. 46-49. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/52/58>.
2. Кузьменко Т. М. Соціологія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 320 с. URL: https://pidru4niki.com/18421120/sotsiologiya/sotsialna_marginalnist#803
3. Шевченко Ж. М. Стратегії розвитку практичної підготовки соціальних працівників у республіці Польща. *Науковий вісник Кременецької*

обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія Педагогічні науки. 2022. Вип. 15. С. 179–188. URL: <http://journals.kogpa.te.ua/index.php/pedagogy/article/view/60/53>

Січкарьова А. Р., Семенкова А. М. (Одеса, Україна)

РОЛЬ КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У ФОРМУВАННІ SOFT SKILLS СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

У тезах проаналізовано значення конфліктологічної компетентності як ключового компонента розвитку soft skills у сучасного фахівця. Розкрито роль конфліктологічних знань у формуванні емоційної зрілості, навичок командної взаємодії, адаптивності та вміння конструктивно вирішувати проблеми в професійному середовищі.

Sichkareva A., Semenkova A. (Odesa, Ukraine)

THE ROLE OF CONFLICT KNOWLEDGE IN THE FORMATION OF SOFT SKILLS OF A MODERN SPECIALIST

The theses analyze the importance of conflictological competence as a key component of the development of soft skills in a modern specialist. The role of conflictological knowledge in the formation of emotional maturity, team interaction skills, adaptability and the ability to constructively solve problems in a professional environment is disclosed.

Сьогодні, щоб бути хорошим спеціалістом, мало просто добре знати свою професію. Важливо ще й уміти спілкуватися з людьми, працювати в команді, спокійно вирішувати проблеми. Ці вміння називаються «м'які навички» або soft skills. Їх шукають усі роботодавці, бо без них важко працювати з іншими.

Одна з найбільш корисних soft skills – це вміння вирішувати конфлікти. У будь-якому колективі бувають непорозуміння: хтось не поділив обов'язки, хтось посперечався через різні думки. Якщо людина не знає, як поводитись у таких ситуаціях, вона або буде все «терпіти», або загострювати проблему. А якщо вона має знання про конфлікти, тобто конфліктологічні знання, – зможе спокійно знайти вихід.

Американський психолог Деніел Гоулман, який вивчав як емоції особистості впливають на її роботу, вказуючи, що люди з емоційним інтелектом досягають більшого успіху, ніж ті, хто просто має високий IQ [1]. Це означає: якщо ти вмієш спокійно реагувати на конфлікти – ти сильніший і корисніший для команди.

У реальному професійному житті рідко буває так, що все відбувається без суперечок, емоцій і складних розмов. Люди мають різні характери, погляди, досвід, і все це створює ситуації, коли інтереси можуть стикатися. Саме в такі моменти і виникають конфлікти. Але конфлікт – це не завжди щось погане. Набагато небезпечніше – це нерозуміння, замовчування проблем і накопичення негативу. Щоб правильно діяти в таких ситуаціях,

потрібні знання – не технічні, а міжособистісні. І саме конфліктологічна грамотність допомагає людині впевнено орієнтуватися в подібних обставинах.

Уміння керувати конфліктами – це не дар чи вроджена риса, це результат навчання, досвіду і саморозвитку. Людина, яка вивчає конфліктологію, розуміє, що суперечка не виникає «на рівному місці» – вона має глибші причини: нерівність обов'язків, брак поваги, неправильну комунікацію. Якщо спеціаліст знає, як виявляти ці причини на ранньому етапі, він зможе не лише уникнути конфлікту, а й зробити робочі відносини міцнішими.

Важливість конфліктологічних знань полягає ще й у тому, що вони допомагають розвивати емоційну зрілість – здатність не реагувати імпульсивно, не підвищувати голос, не звинувачувати одразу іншого, а навпаки – стримано висловити свою думку і зважити слова. Саме це формує такі м'які навички, як емоційна стійкість, уміння слухати, конструктивна критика, адаптивність. Ці якості не можна навчитися «на ходу», вони потребують цілеспрямованого формування. І тут конфліктологія виступає як інструмент самовиховання [1]. Сучасний фахівець не може бути ізольованим виконавцем. Він працює у групі, взаємодіє з партнерами, клієнтами, керівниками, підлеглими. У кожній з цих ситуацій можливе виникнення конфліктної точки. Іноді достатньо одного необережного слова або невдалого жарту – і атмосфера в команді псується. Той, хто не має знань у сфері конфліктології, може або замовчати проблему, або відреагувати занадто емоційно. У результаті – втрата поваги, довіри або ефективності в роботі.

Натомість спеціаліст, який володіє навичками мирного вирішення конфліктів, здатен перетворити напруження у можливість для налагодження комунікації. Він бачить у проблемній ситуації не загрозу, а шанс щось покращити. Наприклад, переглянути правила взаємодії в колективі, налагодити зворотний зв'язок, підвищити якість командної співпраці.

Також важливо зазначити, що конфлікти – це ще й індикатор того, що щось не працює правильно. Завдяки конфліктологічному підходу спеціаліст вчиться не боятись цього сигналу, а сприймати його як запит на зміни. Це дуже цінна риса в сучасному мінливому світі, де компанії цінують гнучкість, вміння швидко адаптуватися та зберігати командний дух навіть у складних умовах [2].

Роль конфліктологічних знань не обмежується лише здатністю розв'язувати суперечки. Вони є основою для формування внутрішньої стійкості, професійної етики, комунікабельності, самоконтролю, вміння співпрацювати і домовлятися. А це все — ключові елементи *soft skills*, які сьогодні стали не розкішшю, а необхідністю для кожного фахівця, незалежно від його професії чи посади.

На відміну від *hard skills*, тобто конкретних знань зі спеціальності (наприклад, уміння будувати, програмувати чи лікувати), *soft skills* не можна чітко виміряти або навчити за інструкцією, але саме вони часто визначають, чи зможе людина стати успішним фахівцем і працювати в команді. У процесі

професійного розвитку сучасної людини дедалі важливішим стає не лише вивчення фахових дисциплін, а й здобуття навичок, що допомагають ефективно взаємодіяти з іншими людьми. До таких навичок належать *soft skills* – це особисті якості та соціальні вміння, які визначають здатність працювати в команді, вирішувати проблеми, уникати конфліктів і діяти в умовах стресу. Одним із найважливіших напрямів розвитку цих навичок є засвоєння конфліктологічних знань, які дозволяють не тільки розуміти природу конфліктів, а й діяти конструктивно у напружених ситуаціях [3]. Саме конфліктологічна компетентність допомагає фахівцю бути не просто виконавцем, а комунікабельним, емоційно зрілим і відповідальним членом колективу. Людина, яка володіє такими знаннями, не боїться незгоди чи суперечки – вона вміє зберігати самоконтроль, аргументовано відстоювати свою позицію, а також шукати компроміси. Це формує повагу з боку колег, зміцнює робочі стосунки та сприяє досягненню спільних результатів.

Знання з конфліктології сприяють розвитку таких важливих *soft skills*, як емоційний інтелект, лідерські якості, гнучкість у спілкуванні та вміння вирішувати проблеми. У поєднанні ці вміння дозволяють сучасному фахівцю діяти впевнено навіть у складних комунікативних ситуаціях, уникати непотрібних суперечок, зберігати психологічну рівновагу та підтримувати здоровий мікроклімат у колективі.

Роль конфліктологічних знань у формуванні *soft skills* не можна недооцінювати. Вони є невід'ємною частиною підготовки справді професійної, гнучкої, відкритої до співпраці та зрілої особистості. Уміння спілкуватися, уникати конфліктів або конструктивно їх вирішувати – це не просто перевага, а ключова складова успіху фахівця в будь-якій сфері сучасного життя.

ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. К.: Vivat, 2018. 512 с.
2. Ковальчук В. І. Конфліктологічна компетентність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Соціальна робота та освіта*, 2016. с. 45–50. URL: https://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/91475 (дата звернення: 07.05.2025).
3. Ковальчук В. І. Конфліктологія: навч. пос. 2014. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/417/1/conflictology.pdf> (дата звернення: 07.05.2025).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Азаркіна О. В.** Центр соціальних служб Одеської міської ради (Одеса, Україна), заступник директора – начальник відділу з питань надання соціальних послуг, розвитку альтернативних форм виховання та правового забезпечення; Національний університет «Одеська політехніка», кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **39, 85**
- Алмонайтене Юнона Сильвія** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, доцент кафедри психології здоров'я – **45**
- Андропова А. І.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), викладач кафедри соціальної психології – **118**
- Антінене Даля** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, професор кафедри психології здоров'я – **45, 68**
- Бабій М. Ф.** Луцький національний технічний університет (Луцьк, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій – **121**
- Баджелідзе Н. Т.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **89**
- Боделан М. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **43**
- Василенко О. М.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки – **126**
- Вейланде Л. В.-В.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації – **76**
- Волошенко М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри психології та соціальної роботи – **20, 49, 61, 66**

- Гасанова Л. І.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи – **110**
- Герман Є. Ю.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **18**
- Гончарова Н. О.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **73**
- Григор'єва С. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **15**
- Гузенко В. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **27, 29, 33, 45, 64**
- Гунчак О. Ю.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), аспірант кафедри педагогіки та соціальної роботи – **101**
- Гуцуляк Н. М.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології – **135**
- Дмитренко К. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), провідний фахівець Навчальної лабораторії медичної техніки та реабілітації Навчально-наукового інституту медичної інженерії; спеціальність «Психологія», магістрантка – **75**
- Дуда К. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **39**
- Дульксненс Людмила** Литовський університет наук про здоров'я (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, професор кафедри мов і освіти – **45**
- Душко Н. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **64**
- Жовтобрух М. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **20**

- Ігнатюк О. А.** Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна – **133**
- Казакова І. О.** Відокремлений структурний підрозділ «Одеський фаховий коледж комп'ютерних технологій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» (Одеса, Україна), викладач, завідувачка Навчально-методичним кабінетом – **112**
- Калашнікова Л. С.** Центр соціальних служб Одеської міської ради (Одеса, Україна), провідний психолог – **85**
- Кісла Г. О.** Український державний університет імені М. Драгоманова (Київ, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та публічних комунікацій – **51**
- Клюквачов М. О.** Національний Університет Запорізька Політехніка (Запоріжжя, Україна), аспірант кафедри соціальної роботи – **97**
- Ковальчук І. В.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **135**
- Колот С. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **35**
- Конєва Т. М.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури – **106**
- Корнешук В. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи – **45, 99**
- Король О. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студент – **71**
- Котломанітова Г. О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації – **103**

- Кравченко О. О.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти – **123**
- Кройтор О. П.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри професійної та технологічної освіти і загальної фізики – **135**
- Кудрявцева О. А.** Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки – **128**
- Кулава К. О.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), доктор філософії з соціальної роботи, доцент кафедри соціальної роботи – **47**
- Лазарева А. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **140**
- Лекавічене Росіта** Каунаський технологічний університет (Каунас, Литва), доктор соціальних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних наук і мистецтва – **68**
- Лисенко О. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **130**
- Литовченко Р. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студент – **93**
- Лобанова Д. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **61**
- Мироненко А. П.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), спеціальність «Соціальна робота та консультування», магістрантка – **95**
- Мурашка В. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студент – **33**
- Мурін С. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студент – **66**

- Петровська К. В.** Бердянський державний педагогічний університет (Запоріжжя, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти – **83**
- Попович В. М.** Східно-європейський слов'янський університет (Ужгород, Україна), доктор філософських наук, професор кафедри психології та педагогіки – **57**
- Попович Я. М.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри політології та загальноправових дисциплін – **57**
- Приходько А. О.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **47**
- Равлюк Т. А.** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи – **101**
- Реймер Д. Д.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студент – **37**
- Романовська Л. І.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки – **126**
- Семенкова А. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **55, 71, 143**
- Середа Ю. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **31**
- Сидоренко О. О.** Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна), аспірант кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна – **133**
- Січкарьова А. Р.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Бібліотечна, архівна, інформаційна справа», студентка – **143**
- Скворцова А. О.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **49**
- Слізков О. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студент – **41**

- Сорокіна В. І.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **29**
- Стоянов Е. М.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрант – **43**
- Ткаченко А. Г.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **87**
- Філонова К. І.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **27**
- Федоров М. В.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), викладач соціальної педагогіки та соціальної роботи – **25**
- Харченко А. С.** Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології – **73**
- Хозраткулова І. А.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **22, 62**
- Христич А. Л.** Міжнародна організація праці (Женева, Швейцарія), доктор публічного адміністрування, старший менеджер проєктів відділу управління ІТ проєктами – **35**
- Цапок М. В.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **62**
- Шаптефрац Д. С.** Національний університет «Одеська політехніка» (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **55**
- Шинкаренко В. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, проректор з науково-педагогічної роботи – **138**
- Шинкаренко Л. В.** Міжнародний гуманітарний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту – **138**
- Щербина С. С.** Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **57, 95**

Яновська В. К.

Національний університет «Одеська політехніка»
(Одеса, Україна), спеціальність «Психологія»,
студентка – **35**

Яновська Т. А.

Полтавський національний педагогічний
університет ім. В. Г. Короленка (Полтава,
Україна), кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології – **73**

LIST OF AUTHORS

-
- Almonaitiene J.-S.** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, the Associate professor of the Health Psychology Department – **45**
- Andronova A.** Odesa National University named after I. I. Mechnikov (Odesa, Ukraine), Lecturer of the Social Psychology Department – **118**
- Antiniene D.** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, Professor of the Health Psychology Department – **45, 68**
- Azarkina O.** Center for Social Services of the Odesa City Council (Odesa, Ukraine), Deputy Director – the Head of the Department for Social Services, Development of Alternative Forms of Education and Legal Support; Odesa Polytechnic National University, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **39, 85**
- Babiy M.** Lutsk National Technical University (Lutsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Socio-Humanitarian Technologies Department – **121**
- Badzhelidze N.** Odesa National University named after I. I. Mechnikov (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **89**
- Bodelan M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **43**
- Dmytrenko K** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), the Leading specialist of the Educational Laboratory of Medical Technology and Rehabilitation; speciality «Psychology», magister – **75**
- Duda K.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – **39**
- Dulksniene L.** Lithuanian University of Health Sciences (Kaunas, Lithuania), Ph.D, Professor of the Languages and Education Department – **45**
- Dushko N.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **64**
- Fedorov M.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna (Uman, Ukraine), the Teacher of the Social Pedagogy and Social Work Department – **25**
- Filonova K.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **27**

- Goncharova N.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **73**
- Grygorieva S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **15**
- Hasanova L.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Postgraduate Student of the Social Pedagogy and Social Work Department – **110**
- Herman E.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **18**
- Hunchak O.** Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych (Chernivtsi, Ukraine), Postgraduate student of the Pedagogy and Social Work Department – **101**
- Hutsuliak N.** Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Practical Psychology Department – **135**
- Huzenko V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **27, 29, 33, 45, 64**
- Ihnatiuk O.** National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems Department named after Academician I. A. Zyazyun – **133**
- Kalashnikova L.** Center for Social Services of the Odesa City Council (Odesa, Ukraine), Leading Psychologist – **85**
- Kazakova I.** Separate structural unit «Odessa Professional College of Computer Technologies of Odessa National University named after I. I. Mechnikov» (Odesa, Ukraine), Teacher, the Head of the Educational and Methodological Office – **112**
- Kharchenko A.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **73**
- Khozratkulova I.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **22, 62**

- Khristich A.** International Labour Organization (Geneva, Switzerland), Ph.D, ICT Project Manager Specialist – **35**
- Kisla G.** Ukrainian state university named after M. Dragomanova (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Professor of the Sociology and Public Communications Department – **51**
- Kliukvachov M.** National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhia, Ukraine), Postgraduate student of the Social Work Department – **97**
- Kolot S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **35**
- Konieva T.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the World Literature Department – **106**
- Korneshchuk V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Psychology and Social Work Department – **45, 99**
- Korol O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **71**
- Kotlomanitova H.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work, Rehabilitation and Post-war Adaptation Department – **103**
- Kovalchuk I.** Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **135**
- Kravchenko O.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Dean of the Social and Psychological Education Faculty – **123**
- Kroitor O.** Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Professional and Technological Education and General Physics Department – **135**
- Kudriavtseva O.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pre-school Pedagogics Department – **128**
- Kulava K.** Odesa National University named after I.I. Mechnikov (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **47**

- Lazareva A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **140**
- Lekaviciene R.** Kaunas University of Technology (Kaunas, Lithuania), Ph.D, Professor of the Social Sciences, Arts and Humanities Department – **68**
- Lobanova D.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **61**
- Lysenko O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **130**
- Lytovchenko R.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **93**
- Murashka V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **33**
- Murin S.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **66**
- Myronenko A.** National University «Zaporizhzhia Polytechnic» (Zaporizhzhia, Ukraine), speciality «Social work and counseling», magister – **95**
- Petrovska K.** Berdyansk State Pedagogical University (Zaporizhzhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Social Work and Inclusive Education Department – **83**
- Popovych V.** Eastern European Slavic University (Uzhhorod, Ukraine), Ed.D, Full Professor, Professor of the Psychology and Pedagogy Department – **57**
- Popovych Y.** National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Political Science and General Legal Disciplines Department – **57**
- Prykhodko A.** Odesa National University named after I. I.Mechnikov (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **47**
- Ravliuk T.** Chernivtsi National University named after Yuriy (Chernivtsi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Pedagogy and Social Work Department – **101**
- Reimer D.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **37**
- Romanovska L.** Khmelnytsky National University (Khmelnytsky, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the, Professor of the Social Work and Pedagogics Department – **126**
- Semenkova A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), the Senior lecturer of the Psychology and Social Work Department – **55, 71, 143**

- Sereda Y.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **31**
- Shaptefrats D.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **55**
- Shcherbyna S.** National University Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **57, 95**
- Shinkarenko V.** Odesa National Economic University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, Vice-Rector for Science and Education – **138**
- Shynkarenko L.** International Humanitarian University (Odesa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Management Department – **138**
- Sichkareva A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Library, archival, information business», student – **143**
- Skvortsova A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **49**
- Slizkov O.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **41**
- Sorokina V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **29**
- Stoyanov E.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **43**
- Sydorenko O.** National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine), Postgraduate student of the Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems Department named after Academician I. A. Zyazyun – **133**
- Tkachenko A.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **87**
- Tsapok M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **62**
- Vasylenko O.** Khmelnytsky National University (Khmelnytsky, Ukraine), Ph.D, Associate professor, acting the Head of the Social Work and Social Pedagogics Department – **126**
- Vieilandie L.** Odesa National University named after I. I. Mechnikov (Odesa, Ukraine), Ph.D, Associate professor, the Head of the Pedagogical Education and Social Rehabilitation Department – **76**
- Voloshenko M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, Professor of the Psychology and Social Work Department – **20, 49, 61, 66**

- Yanovska T.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology Department – **73**
- Yanovska V.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **35**
- Zhovtobruk M.** Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **20**

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ДВАДЦЯТЬ П'ЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 19 травня 2025 р.**

Головний редактор В. В. Корнешук

Підписано до друку 15.05.2025.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 9,23.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

